

Nr 124

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om
ändring i ärvdabalken, m. m.; given Stockholms slott
den 26 september 1969.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,
- 3) lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,
- 4) lag om ändring i föräldrabalken,
- 5) lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
- 6) lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,
- 7) lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
- 8) lag om ändring i ärvdabalken,
- 9) lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521),
- 10) förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1941 (nr 416) om arvsskatt och gåvoskatt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i reglerna om efterlevande makes ställning i ekonomiskt hänseende, om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap och om utomäktenskapliga barns rätt till arv.

I fråga om efterlevande makes ställning innebär förslaget, att den s. k. 6 000-kronorsregeln ändras så, att efterlevande make i princip alltid har rätt att vid bodelningen få egendom till ett värde motsvarande minst fyra basbelopp enligt lagen om allmän försäkring (f. n. = 24 000 kr). Denna bodelningsregel skall tillämpas i alla andra fall än då den avlidne efterlämnar barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma barn.

De nya bestämmelserna om fastställande av faderskap till utomäktenskapliga barn går ut på att en man som haft samlag med barnets moder under konceptionstiden skall förklaras vara fader till barnet, om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom. Vill någon erkänna faderskapet, skall det ske skriftligen, och erkännandet skall godkännas av barnavårdsmannen, alternativt barnavårdsnämnden. Sådant godkännande får inte lämnas med mindre det kan antas att mannen är fader till barnet. Kan faderskapet inte fastställas genom erkännande åligger det enligt förslaget i princip barnavårdsmannen att föra talan mot den eller de män som haft samlag med modern under konceptionstiden och som skäligen kan komma i fråga som fader till barnet. I vissa undantagsfall skall barnavårdsmannen dock kunna låta bli att föra faderskapstalan.

Utomäktenskapliga barn skall enligt propositionen bli helt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter fader och släktingar på fädernesidan.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1970. Beträffande arvsrätten för barn utom äktenskap innebär detta att reformen slår igenom för alla arvfall som inträffar efter nämnda dag oavsett när barnet är fött eller faderskapet fastställts.

1) Förslag
till
Lag
om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning — — — — — lida inskränkning.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, *uppgår till sextusen kronor.*

Vad i andra stycket sägs äge dock ej tillämpning, om *efter den döde finnes bröstarvinge*, som ej jämväl är efterlevande makens *avkomling*, eller barn utom *äktenskap*, som har rätt till underhållsbidrag ur *kvarlåtenskapen efter honom*.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, *motsvarar fyra gånger det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.*

Vad i andra stycket sägs äge dock ej tillämpning, om *den avlidne efterlämnar barn under sexton år* som ej jämväl är efterlevande makens barn.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet.

Har äldre giftermålsbalken varit tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden, skall vad som sägs om giftorättsgodset i stället tillämpas på samfällda boet.

¹ Senaste lydelse av 13 kap. 12 § se 1952: 333.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal

Härigenom förordnas, att 104 § lagen den 8 april 1927 om försäkringsavtal skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

104 §.

Är förmånstagare — — — dennes kvarlåtenskap.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

I fråga om tjänstegrupplivförsäkring skall andra stycket ej tillämpas på belopp som på grund av försäkringen tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge.

Huru efter — — — — — av 116 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas på försäkringsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

3) Förslag

till

Lag

om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad

Härigenom förordnas, att lagen den 15 maj 1959 med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, vilken enligt lag den 15 december 1967 (nr 889) gäller till utgången av år 1969, skall äga fortsatt giltighet till utgången av år 1974.

4) Förslag

till

Lag**om ändring i föräldrabalken**

Härigenom förordnas, *dels* att 1 kap. 4 § samt 20 kap. 3, 4, 13 och 13 a §§ föräldrabalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 1 kap. 2 §, 3 kap., 8 kap. 3, 4, och 6 §§, 20 kap. 9 och 11 §§ samt rubriken närmast före 20 kap. 1 § samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 KAP.

2 §.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*b a r n u t o m ä k t e n s k a p*) fastställles genom dom eller erkännande enligt vad i 3 kap. stadgas.

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*b a r n u t o m ä k t e n s k a p*) fastställles enligt 3 kap.

3 KAP.

Om faderskapet till barn utom äktenskap

1 §.

Faderskapet till barn utom äktenskap fastställles genom erkännande eller dom.

2 §.

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevittnas av två personer och skriftligen godkännas av barnavårdsmannen eller, om sådan ej är förordnad, barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårdsmannen och barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

¹ Senaste lydelse av 3 kap. 4 § se 1964: 324 samt av 20 kap. 3, 9 och 13 §§ se 1958: 640.

Visas senare att mannen ej är fader till barnet, skall rätten förklara, att erkännandet saknar verkan.

3 §.

Rätten skall förklara en man vara fader till barn utom äktenskap, om det är utrett att han haft samlag med barnets moder under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

4 §.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad, meddelas i särskild lag.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

8 KAP.

3 §.

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman städse förordnas.

Barnavårdsman skall förordnas för barn utom äktenskap, om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller eljest vistas här. För annat barn utom äktenskap kan barnavårdsman förordnas på begäran av vårdnadshavaren, om barnet är svensk medborgare.

4 §.

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling, där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd, *eller, om han ej är i riket kyrkobokförd, där han vistas.*

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd. *Är vårdnadshavaren ej kyrkobokförd i riket, förordnas barnavårdsman av barnavårdsnämnden i den ort där vårdnadshavaren vistas eller, om denne ej vistas i riket, av barnavårdsnämnden i Stockholm.*

Till barnavårdsman — — — — — eller kvinna.

6 §.

Barnavårds mannen har — — — — — för barnet.

Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig-

Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig-

(Nuvarande lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar. *Om barnavårdsmans rätt att föra talan stadgas i 20 kap.*

(Föreslagen lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar.

20 KAP.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, adoption, vårdnad och underhåll.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, adoption, vårdnad och underhåll.

9 §.

Fråga rörande — — — — — sitt hemvist.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. *Väckes sådan fråga* i mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap, *gälla vad i 3 § stadgas*. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. *Sådan fråga kan väckas även i samband med* mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Vad i — — — — — med äktenskapsmål.

11 §.

I mål om underhåll till barn *skall vad i 4 § stadgas äga motsvarande tillämpning.*

I mål om underhåll till barn *får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. Även barnavårdsmannen får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.*

Underhållsbidrag må — — — av underhållstiden.

Underhåll till — — — — — föreligger därefter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

5) Förslag

till

Lag

om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde

1 §

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, för vilket barnavårdsman är förordnad.

Barnavårdsmannens utredning

2 §

Barnavårdsmannen skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall han inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av barnavårdsmannen biträda denne.

3 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av barnavårdsmannens utredning, bör barnavårdsmannen bereda den som sålunda antages vara fader till barnet tillfälle att erkänna faderskapet.

4 §

Barnavårdsmannen bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara fader till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under tid då barnet kan vara avlat.

5 §

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårdsmannen lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. föreligger samtycke av modern eller särskilt förordnad förmyndare enligt 4 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

6 §

Barnavårds mannen skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet skall antecknas även sådana uppgifter som kan ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Om ej särskilda skäl föranleder annat, skall utredningen vara slutförd inom ett år från barnets födelse.

Rättegången

7 §

Talan om fastställande av faderskapet föres av barnavårds mannen. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårds mannen skall föra talan mot den man eller de män som enligt hans utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

8 §

På ansökan av svarande skall rätten utfärda stämning på man, som ej redan är instämd i målet, och pröva om mannen är fader till barnet. Om sådan ansökan gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om stämningsansökan.

9 §

I avliden mans ställe stämmas de arvingar till den avlidne som anges i 2 kap. 3 § föräldrabalken.

10 §

Talan väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd finns som har tillsyn över barnavårds mannens verksamhet. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Är mål om fastställande av faderskap anhängigt, kan frågan om faderskapet till barnet prövas endast i det målet.

Talan får ej slutligen prövas före barnets födelse.

11 §

I samband med att barnavårds mannen väcker talan skall protokollet över hans utredning ges in till rätten. Väckes talan av annan, skall rätten förelägga barnavårds mannen att ge in protokollet.

Svarande skall delges protokollet i samband med stämningen.

Rätten kan förelägga barnavårds mannen att fullständiga utredningen om faderskapet.

12 §

Var och en som kan föra talan på barnets vägnar skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Bestämmelserna i 20 kap. 36 § första och andra styckena föräldrabalken gäller i mål om faderskap.

13 §

Rätten skall vaka över att frågan om barnets börd blir tillbörligen utredd.

Vittnesförhör får ej äga rum i syfte att styrka att vittnet haft samlag med modern under tid då barnet kan antagas vara avlat.

Rätten kan besluta att förhandling i målet skall hållas inom stängda dörrar.

14 §

Återkallas talan mot en av flera män, får målet avskrivas i den delen endast om de alla samtycker. Avser återkallelse den som stämts enligt 8 §, krävs samtycke även från barnet.

Samtidigt med att målet avskrives i viss del skall rätten fatta beslut om rättegångskostnaden i den delen.

15 §

I fråga om rättegångskostnad gäller i stället för 18 kap. 1—7 §§ rättegångsbalken följande.

Part skall bära sin rättegångskostnad, om ej annat följer av denna paragraf.

Oberoende av utgången i målet kan svarande förpliktas att helt eller delvis ersätta annan part dennes rättegångskostnad, om han förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om andra särskilda skäl föreligger.

Har parts ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på sätt som avses

i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken, kan han förpliktas ersätta kostnad som därigenom vållats annan part oavsett om hans huvudman kan anses som vinnande part eller ej. Rätten kan besluta härom även utan yrkande.

16 §

Fullföljes talan skall den högre rätten pröva faderskapsfrågan i hela dess vidd. Erinran härom skall intagas i föreläggande att inkomma med genmäle.

Finner högre rätt att någon som icke är part i målet skäligen kan komma i fråga som fader till barnet, skall domen på yrkande av part undanröjas och målet i dess helhet visas åter till den domstol som först dömt i målet.

Bestämmelserna i 11 § tredje stycket och 12—15 §§ äger motsvarande tillämpning vid målets handläggning i högre rätt.

17 §

För rättegången gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrives i rättegångsbalken eller i annan författning om rättegången i mål där förlikning om saken ej är tillåten.

Vissa bestämmelser om underhållsbidrag

18 §

Talan om underhållsbidrag till barnet eller modern kan föras i samband med mål om faderskap.

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är fader till barnet, får talan om underhållsbidrag ej slutligen prövas innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

19 §

Bestämmelserna i 20 kap. 11 § föräldrabalken gäller när talan om underhållsbidrag föres i samband med mål om faderskap. Är endast en man instämd, äger även bestämmelserna i 20 kap. 12, 39 och 40 §§ samma balk tillämpning.

20 §

När någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att utge underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt föräldrabalken.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar

gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall, då rätten enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

I fråga om barn utom äktenskap, som fötts före utgången av år 1969, gäller äldre lag beträffande barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd fastställs. Bestämmelsen i 7 § andra stycket äger dock tillämpning även i sådant fall.

I mål om faderskap till barn utom äktenskap kan talan om barnets egenkap av trolovningsbarn enligt äldre lag upptagas till prövning, om barnet är fött före nya lagens ikraftträdande eller den uppgivne fadern har avlidit före ikraftträdandet.

6) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas, *dels* att rubriken till lagen den 12 december 1958 angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att nuvarande 5 § samma lag skall betecknas 7 §, *dels* att i lagen skall införas två nya paragrafer, 5 och 6 §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

Lag angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

(Föreslagen lydelse)

Lag angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap.

5 §.

Har blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper utförts på anmodan av barnavårdsman för utredning av faderskapet till barn utom äktenskap, skall barnavårdsnämnden ersätta kostnad som avses i 4 §.

6 §.

Föres talan om faderskapet till barn utom äktenskap, äger 18 kap. 13 § rättegångsbalken motsvarande tillämpning i fråga om parts skyldighet att återgälda barnavårdsnämnd kostnad som ersatts enligt 5 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och gäller i fråga om undersökning som inletts efter ikraftträdandet.

7) Förslag

till

Lag**om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag**

Häri genom förordnas som följer.

1 §

Den som på grund av förordnande enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken utgivit underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller till barnets moder har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevittnad handling, som godkänts av barnavårds mannen eller barnavårdsnämnden, åtagit sig att utge underhåll för tid, intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, och blodundersökningen visar att han icke kan vara fader till barnet. Är hans faderskap enligt blodundersökningen osannolikt, har han rätt till ersättning för utgivna underhållsbidrag, såvida talan om faderskapet icke väckes mot honom inom sex månader från det utlåtandet över blodundersökningen förelåg. Oavsett resultatet av blodundersökningen föreligger rätt till ersättning, om han genom lagakraftvunnen dom friats från faderskapet eller om annan man på grund av lagakraftvunnen dom eller erkännande är att anse som fader till barnet.

2 §

Om faderskapet till barn utom äktenskap fastställts genom erkännande och detta förklarats ogiltigt genom lagakraftvunnen dom, har mannen rätt att av allmänna medel återfå vad han enligt dom eller avtal utgivit i underhållsbidrag till barnet och modern. Detsamma gäller om faderskapet fastställts genom dom och mannen efter anlitande av särskilt rättsmedel friats från faderskapet genom lagakraftvunnen dom.

3 §

Utöver ersättning för erlagda underhållsbidrag utgår ränta efter sex procent från betalningsdagen. Kan icke styrkas när underhållsbidragen betalats, beräknas ränta till skäligt belopp.

4 §

Föreligger rätt till ersättning, får mannen ej söka åter vad han utgivit av den som mottagit underhållsbidraget.

Vad som utbetalats av allmänna medel skall stanna på statsverket.

5 §

Ansökan om ersättning göres hos länsstyrelsen i det län där mål om faderskapet handlagts eller skulle ha handlagts av underrätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

Har någon före lagens ikraftträdande av Konungen tillerkänts ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag, äger han ej på grund av denna lag rätt till ytterligare ersättning.

8) Förslag

till

Lag

om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas, *dels* att 4 kap. 3—5 §§ och 8 kap. 10 § ärvdabalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 4 kap. 1 § och 8 kap. 9 § samt rubriken till 4 kap. samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 KAP.

Om arvsrätt vid adoptivförhållande; så ock om den arvsrätt, som tillkommer barn utom äktenskap, och om arvsrätt efter sådant barn.

Om arvsrätt vid adoptivförhållande.

1 §.

Adoptivbarn och dess avkomlingar taga arv och ärvas som om adoptivbarnet varit adoptantens *barn i äktenskap*.

Adoptivbarn och dess avkomlingar taga arv och ärvas som om adoptivbarnet varit adoptantens *eget barn*.

8 KAP.

9 §.

Vad i detta kapitel stadgas skall i tillämpliga delar gälla i avseende å rätt till underhåll för arvlåtarens *barn utom äktenskap, som har arvsrätt efter honom, och för hans adoptivbarn* ävensom å skyldighet för *sådana barn och deras avkomlingar* att utgiva underhållsbidrag.

Vad i detta kapitel stadgas skall i tillämpliga delar gälla i avseende å rätt till underhåll för arvlåtarens adoptivbarn ävensom å skyldighet för *sådant barn och dess avkomlingar* att utgiva underhållsbidrag.

De i — — — — — arvlåtarens make.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

¹ Senaste lydelse av 4 kap. 5 § se 1964:325.

2. Har arvlåtaren avlidit före nya lagens ikraftträdande, gäller fortfarande äldre lag.

3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft och skulle icke arvsrätt mellan fadern och barnet ha förelegat redan enligt äldre lag, ärver barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt.

4. I fråga om barn utom äktenskap, som enligt punkt 3 icke har rätt att taga arv efter fadern, gäller fortfarande 8 kap. 10 § ärvdabalken.

9) Förslag

till

Lag**om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521)**

Härigenom förordnas, *dels* att 40 § namnlagen den 11 oktober 1963 skall upphöra att gälla, *dels* att 2 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***2 §.**

Barn utom — — — — — som ogift.

Är barnet trolovningsbarn eller Barn utom äktenskap må genom
har fadern medgivit att det förvärvar anmälan hos pastor antaga faderns
hans namn, må barnet genom an- släktnamn.
mälan hos pastor antaga faderns
släktnamn.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

10) Förslag

till

Förordning

om ändring i förordningen den 6 juni 1941 (nr 416) om arvsskatt och gåvoskatt

Häri genom förordnas, att 15 § 1 mom. förordningen den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

15 §.

1 mom. Andel, som vid bodelning skall tillfalla efterlevande make, beräknas till hälften av makarnas behållna giftorättsgods, där *den icke* enligt lag blivit annorlunda bestämd vid bodelning, varöver i behörig ordning upprättad handling föreligger i skatteärendet.

Är äldre giftermålsbalken tillämplig å förmögenhetsförhållandena i boet, beräknas den andel, som tillfaller efterlevande make såsom fördel, giftorätt och morgongåva, till hälften av den gemensamma behållningen i boet, *därest den icke* enligt lag annorlunda bestämts vid boskifte och däröver i skatteärendet föreligger behörigen upprättad handling.

För efterlevande — — — — — ej

1 mom. Andel, som vid bodelning skall tillfalla efterlevande make, beräknas till hälften av makarnas behållna giftorättsgods, där *ej annat följer av 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken eller andelen* enligt lag blivit annorlunda bestämd vid bodelning, varöver i behörig ordning upprättad handling föreligger i skatteärendet.

Är äldre giftermålsbalken tillämplig å förmögenhetsförhållandena i boet, beräknas den andel, som tillfaller efterlevande make såsom fördel, giftorätt och morgongåva, till hälften av den gemensamma behållningen i boet, *där ej annat följer av 13 kap. 12 § andra stycket nya giftermålsbalken eller andelen* enligt lag annorlunda bestämts vid boskifte och däröver i skatteärendet föreligger behörigen upprättad handling.

arvsskatt.

Har efterlevande make enskild egendom, skall bouppteckningen vara åtföljd av skriftlig uppgift om värdet av sådan egendom i den mån

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

*det krävs för tillämpning av 13 kap.
12 § andra stycket giftermålsbalken
i skatteärendet. Vid uppskattning av
egendomens värde äga 20—27 §§
motsvarande tillämpning.*

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1970. Äldre bestämmelser gäller dock fortfarande, om skattskyldighet inträtt dessförinnan.

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 9 maj
1969.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, HOLM-
QVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON,
GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemen-
sam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *vidgad arvsrätt
för barn utom äktenskap, m. m.*, och anför.

Inledning

Hösten 1968 anmäldes frågan om lagstiftning på grundval av familje-
rättskommitténs betänkande »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 34 och 35). Där-
vid befanns att betänkandet inte kunde läggas till grund för några mera
omfattande reformer på familjerättens område. För detta behövdes ny ut-
redning.

Vissa begränsade frågor ansågs emellertid böra lösas genast. Propositions-
arbetet beträffande dessa frågor borde av praktiska skäl delas upp på två
etapper, varav den första fick omfatta ändringar i gällande regler om in-
gående och upplösning av äktenskap och den andra bl. a. ändringar be-
träffande efterlevande makes rättsliga ställning, nya regler om fastställan-
de av faderskap för barn utom äktenskap samt utvidgad arvsrätt för barn
utom äktenskap.

Den första etappen har redan genomförts (prop. 1968: 136; 1LU 1968: 49;
rskr 394). Det återstår nu att behandla de frågor som innefattas i den
andra etappen. Underlaget består väsentligen av familjerättskommitténs
betänkande och remissyttrandena över detta¹ samt av betänkandet »Fast-
ställande av faderskapet till barn utom äktenskap» (SOU 1965: 17) jämte
remissyttranden. Sistnämnda betänkande har avgetts av lagmannen Folke
Nyquist som särskilt tillkallad utredningsman.²

Över Nyquists betänkande har remissyttranden avgetts av Svea hovrätt,
Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sve-
rige, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, kam-

¹ Ang. remissinstanserna se prop. 1968: 136 s. 19.

² Direktiv se riksdagsberättelsen 1964 s. 75.

maradvokatfiskalsämbetet, riksförsäkringsverket, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, domkapitlen i Uppsala, Linköpings, Västerås, Lunds, Göteborgs, Karlstads, Härnösands, Luleå och Stockholms stift, kanslern för rikets universitet efter hörande av de medicinska lärosätena, domstolskommittén, socialpolitiska kommittén, pensionsförsäkringskommittén, familjerättskommittén, barnavårdsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Stockholms stads överförmyndarnämnd, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Svenska socialvårdsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska livförsäkringsbolags förening, Folksam ömsesidig livförsäkring, Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag, Kommunernas försäkringsaktiebolag, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation, Riksförbundet landsbygdens folk, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Centerns, Folkpartiets och Högerens kvinnoförbund samt Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Länsstyrelserna har bifogat yttranden av länsläkare, socialvårdskonsulenter och barnavårdsnämnder. Medicinalstyrelsen har bifogat yttranden av föreståndaren för blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium, professorn Birger Broman, och föreståndaren för paternitetsavdelningen vid statens rättsläkarstation i Stockholm, docenten Torsten Romanus.

Justitieministerierna i övriga nordiska länder har fortlöpande hållits underrättade om arbetet med detta ärende i justitiedepartementet.

Efterlevande makes ställning

Nuvarande ordning m. m.

Enligt giftermålsbalkens bestämmelser behåller vardera maken den egendom som han innehar då han ingår äktenskap eller som han förvärvar under äktenskapet. Den andra maken har emellertid i princip giftorätt i egendomen. Vissa slag av makes tillgångar anses dock enligt 6 kap. 8 § som enskild egendom och undantagna från giftorättsgemenskapen. Det gäller egendom som genom äktenskapsförord eller genom givares, testators eller arvlåtares förordnande förklarats skola vara enskild. I fråga om rättighet som inte kan överlätas eller i annat fall är av personlig art skall bestämmelserna om giftorätt enligt 6 kap. 1 § andra stycket inte tillämpas om de strider mot vad som särskilt gäller för rättigheten. Till följd av

denna regel är bl. a. pensions- och immaterialrätter ofta undantagna från giftorättsgemenskapen. En närmare redovisning för vilka rättigheter paragrafen omfattar lämnas i SOU 1964: 35 s. 260.

Vid bodelning med anledning av makes död sker i princip en hälften-delning av makarnas sammanlagda behållna giftorättsgods. Härmed avses vad som återstår sedan egendom motsvarande vardera makens skulder avräknats från vederbörandes giftorättsgods. Den ena hälften tillfaller efterlevande maken och den andra den dödes arvingar. Maken får emellertid enligt 13 kap. 4 § alltid från delningen ta undan kläder och andra föremål för personligt bruk till skäligt värde. I 13 kap. 12 § regleras vissa förmåner för efterlevande make vid bodelningen i mindre bon. Första stycket avser fall där den egendom som tillkommer maken är ringa. Han har då rätt att av makarnas giftorättsgods ta ut nödvändigt bohag samt arbetsredskap och andra lösören som fordras för att fortsätta hans näring. Andra stycket (1928: 282, ändrat 1952: 333) innehåller den s. k. 6 000-kronorsregeln. Denna innebär att efterlevande make alltid har rätt att vid bodelningen få sig tillagt giftorättsgods till så stort värde att det tillsammans med hans enskilda egendom uppgår till 6 000 kr. Rättigheten avser det behållna giftorättsgodset. Syftet med bestämmelsen är enligt förarbetena (NJA II 1928 s. 600) att skydda efterlevande make mot splittring av hemmet i mindre dödsbon. Genom att regeln gavs en schematisk form avsågs den bli lätt att tillämpa. 6 000-kronorsregeln skall enligt paragrafens tredje stycke (1928:282) inte tillämpas om den döde efterlämnar bröstarvinge, som inte också är den efterlevande makens avkomling, eller barn utom äktenskap med rätt till underhåll ur kvarlåtenskapen.

I fråga om barns rätt till underhåll ur arvlåtares kvarlåtenskap finns regler i 8 kap. ärvdabalken. Enligt 1 § har barn vars uppfostran inte är avslutad rätt att få bidrag till sitt underhåll med ett engångsbelopp om det inte av sitt arv eller annorledes kan njuta uppehälle eller utbildning efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Barnets rätt går före annat arv och testamente. Enligt 9 § gäller bestämmelsen också om den döde efterlämnar adoptivbarn eller utomäktenskapligt barn med arvsrätt. Efter sin fader har barn utom äktenskap arvsrätt bara om det är trolovningsbarn eller fadern avgett särskild s. k. arvsrättsförklaring. Efterlämnar fadern annat utomäktenskapligt barn, skall det belopp som krävs för fullgörande av faderns underhållsskyldighet för framtiden enligt 10 § utgå ur behållningen i dödsboet före arv eller testamente. Barnet kan dock inte få ut mera än om det haft äktenskaplig börd.

Makes rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken går före gemensamma barns rätt till arv och bidrag ur kvarlåtenskapen enligt 8 kap. ärvdabalken. På grund av undantagsbestämmelsen i paragrafens tredje stycke får make däremot inte tillgodoses utöver sin giftorättsandel på be-kostnad av den rätt som barn i tidigare äktenskap och utom äktenskap har

till arv och bidrag ur kvarlåtenskapen. När sådana barn efterlever sker bodelning och skifte i vanlig ordning, varvid också gemensamma barn till makarna deltar. Testamente efter den avlidne får stå tillbaka för efterlevande makes rätt enligt 13 kap. 12 §. Bestämmelserna i paragrafen gäller även om make genom testamente utesluts från arvsrätt.

Enligt reglerna för den ordinära lottläggningen vid bodelning i 13 kap. 13 § giftermålsbalken har efterlevande maken rätt att på sin lott få arbetsredskap och andra lösören, som fordras för hans näring, även om egendomen tillhör andra maken. I övrigt har make rätt att få den egendom han själv önskar ur sitt eget giftorättsgods. Han kan behålla fastighet som tillhör hans giftorättsgods, eventuellt mot lösen i pengar.

Enligt lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad finns möjlighet att vid bodelningen i samband med skilsmässa göra en behovsprövning i fråga om bostaden. Den make som bäst behöver bostaden kan bli tilldelad denna om det anses skäligt med hänsyn till övriga omständigheter. När det gäller hyres- eller bostadsrätt kan rättigheten tilldelas ena maken även om den är andra makens enskilda egendom. Det sagda äger motsvarande tillämpning vid bodelning med anledning av makes död.

Enligt ärvdabalkens bestämmelser saknar efterlevande make arvsrätt när den avlidne maken efterlämnar bröstarvinge. Som bröstarvingar räknas barn i äktenskap och adoptivbarn samt avkomlingar till sådana barn, liksom också barn utom äktenskap med arvsrätt efter den döde. Ofta nog tillgodoses efterlevande make genom inbördes testamente. Bröstarvinge har dock alltid rätt att få ut sin laglott, som är hälften av arvslotten.

När bröstarvingar saknas ärver efterlevande make enligt 3 kap. 1 § ärvdabalken den avlidnes hela kvarlåtenskap, både giftorättsgods och enskild egendom. Arvsrätten har karaktären av fri förfoganderätt, d. v. s. maken får föfoga över egendomen under sin livstid men inte genom testamente. Vid den efterlevande makens död har den först avlidnes arvingar rätt till sekundosuccession i egendomen. Makes arvsrätt kan åsidosättas genom testamente. Den kan också förstärkas genom föreskrifter i testamente, bl. a. om bortfall av sekundosuccession.

För att uppskjuta avvecklingen av ett dödsbo och undvika att dess egendom splittras kan dödsbodelägarna frivilligt ingå avtal om sammanlevnad i oskiftat bo med stöd av regler i 24 kap. ärvdabalken och 14 kap. föräldrabalken. Dödsbodelägarna förvaltar i princip den dödes egendom gemensamt. Efterlevande maken skall enligt 12 kap. 3 § giftermålsbalken delta i förvaltningen till dess bodelning sker. Han förvaltar enligt 4 § själv sin egendom med redovisningsskyldighet för giftorättsgodset vid bodelningen. Avtal om sammanlevnad i oskiftat bo kan enligt 24 kap. 3 § ärvdabalken sägas upp med tre månaders uppsägningstid.

Efterlevande make har enligt 18 kap. 5 § ärvdabalken alltid rätt att

få underhåll ur dödsboet under tre månader från dödsfallet. En förutsättning är dock att möjlighet till försörjning inte finns på annat sätt. Endast utgifter för livets nödtorft skall täckas. Rätten till underhåll går före arv och testamente.

I fråga om efterlevande makes rättsliga ställning i övriga nordiska länder må framhållas följande.

När bröstarvingar finns har efterlevande make arvsrätt i Danmark och Island till 1/3 av den dödes kvarlåtenskap och i Norge till 1/4. I alla de tre länderna har make rätt att sitta i oskiftat bo. I Danmark och Norge har make denna rätt utan vidare om bröstarvingarna är gemensamma. I Island fordras att dessa är omyndiga eller ger sitt samtycke om de är myndiga. Finns särkullbarn fordras i Danmark och Island dessas samtycke eller om de är omyndiga skifterettens tillstånd. I Norge får efterlevande make sitta i oskiftat bo med särkullbarn endast om dessa är omyndiga och tillstånd ges av överformynderiet. I proposition under våren 1969 (ot. prop. nr 36) har förslag lagts fram om att make skall få sitta i oskiftat bo även med myndiga särkullbarn om dessa lämnar sitt samtycke.

Rätten att sitta i oskiftat bo omfattar enligt huvudregeln bara makarnas giftorättsgods. Efterlevande maken har genom denna rätt en ägares rådighet över boet.

I Danmark och Island har make laglottsskydd för viss del av arvslotten. Efterlevande make är i Danmark alltid berättigad att sitta i oskiftat bo med sin egen och bröstarvingarnas laglotter, d. v. s. halva kvarlåtenskapen. I Island däremot är rätten att sitta i oskiftat bo inte skyddad mot testamente. Efterlevande make saknar laglottsskydd i Norge. Rätten att sitta i oskiftat bo kan få skydd mot testamente efter prövning av skifteretten. Testamente som inskränker efterlevande makes rätt blir ogiltigt om det inte kommit till hans kännedom före testators död.

En motsvarighet till 6 000-kronorsregeln finns i Danmark. Efterlevande make har där alltid rätt att i s. k. suppleringsarv få så stor del av dödsboet att värdet härav tillsammans med hans giftorättsandel, egen enskilda egendom och arvslott uppgår till 12 000 kr. Fr. o. m. den 1 oktober i år höjs emellertid denna gräns till 20 000 kr. I Norge har i nyss nämnda proposition lagts fram förslag om att införa motsvarande ordning med en värdegräns vid 15 000 kr.

I Finland har efterlevande make inte arvsrätt när bröstarvingar finns. Make har dock rätt till underhållsbidrag ur dödsboet efter skälighetsprövning. Bidraget utgår i ett för allt i pengar eller annan egendom. Bröstarvinges laglott får inte kränkas utan vägande skäl. Motsvarighet till 6 000-kronorsregeln finns inte.

Vissa statistiska uppgifter

Av den år 1965 utförda folkräkningen framgår att 33 % av *de gifta kvinnorna* hade *förvärvsarbete*, en ökning med 10 % i jämförelse med folkräkningen 1960. Motsvarande siffra för *änkorna* var 16, en minskning med 2 % sedan 1960. Förvärvsarbete inom olika åldersgrupper var 1965 följande i procent av samtliga i resp. ålders- och civilståndsklass.

<i>Alder</i>	<i>Gifta</i>	<i>Änkor</i>
20—24	38,5	39,9
25—29	33,9	46,4
30—34	34,2	52,0
35—39	40,3	57,5
40—44	43,6	64,3
45—49	43,7	66,1
50—54	39,0	59,0
55—59	31,1	46,9
60—64	18,4	28,7
65—69	6,8	9,7

Under hösten 1968 utfördes en arbetskraftsundersökning av Statistiska centralbyrån beträffande ett urval om 60 000 personer. Av undersökningen framgår att 37 % av *de gifta kvinnorna* hade *förvärvsarbete*. Beträffande *gifta kvinnor* i åldrarna 20—64 år var motsvarande siffra 41.

Familjerättskommittén verkställde år 1962 en statistisk undersökning för att belysa bl. a. i vilken omfattning *efterlevande make tillgodoses genom testamente*. Undersökningen omfattade bouppteckningar inregistrerade i hela landet åren 1960 och 1961 och avsåg de fall där makarnas behållna egendom enligt bouppteckningen översteg 5 000 kr.

Beträffande dödsbon där både *make* och *bröstarvingar* fanns kom av olika skäl redovisningen att omfatta drygt 30 000 eller 85 procent av samtliga fall inom denna kategori. Fanns både *giftorättsgods* och *enskild egendom* efter den döde hänfördes fallet under rubriken »*giftorättsgemenskap*» om hans andel i *giftorättsgodset* var större än hans *enskilda egendom* och annars under rubriken »*inte giftorättsgemenskap*». I 97,6 % av fallen rådde *giftorättsgemenskap* och i 2,4 % *inte giftorättsgemenskap*. Där *giftorätt* inte fanns förelåg *testamentsförordnanden* till *efterlevande make* i 44,4 % av fallen. I bara 1,3 % av de undersökta fallen var *efterlevande make* inte *tillgodosedd* vare sig genom *giftorätt* eller *testamente*. I vilken utsträckning den *efterlevande maken* i dessa fall hade *enskild egendom* eller *tryggats* genom *pension* framgick inte av undersökningen.

Rörande dödsbon där *bröstarvingar* inte fanns redovisar kommittén samtliga nära 6 500 fall. I 96 % av fallen rådde *giftorättsgemenskap* och *inte giftorättsgemenskap* i 4 %. Genom *testamente* tillerkändes *make* hela eller så gott som hela *kvarlåtenskapen* med *full äganderätt* i 23,4 % av fallen. I den mån *förordnanden* i övrigt gjorts med *avvikelse från gällande*

arvsregler innebar de till helt övervägande del en utvidgning av efterlevande makes rätt.

Inom finansdepartementet verkställdes år 1968 för kapitalskatteberedningens räkning en undersökning av samtliga bouppteckningar som inregistrerats under år 1967. Ett urval av dödsbon där efterlevande make fanns har närmare undersökts. Följande uppgifter framgår om *dödsbobehållningens storlek* och om *förekomsten av giftorätt*. (Endast dödsbon med en behållning upp till 70 000 kr. har medtagits.)

*Behållning i boet
i 1 000 kr.*

0—5
5—10
10—15
15—20
20—25
25—30
30—40
40—50
50—70

*Procentuell andel av bouppteckningar
i varje grupp där giftorättsge-
menskap varit helt eller delvis ute-
sluten*

0
6,8
4,5
3,5
5,2
4,7
5,0
3,0
4,4

*Behållning i boet
i 1 000 kr.*

0—10
0—15
0—20
0—25
0—30
0—40
0—50
0—70

Procentuell andel av samtliga bouppteckningar

31,2
39,1
46,0
51,6
57,5
60,7
68,0
77,0

Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m.

I sitt år 1954 framlagda betänkande med förslag till ärvdabalk (SOU 1954: 6) förordade ärvdabalkssakkunniga att barn utom äktenskap skulle få samma arvsrätt efter fadern och dennes släktingar som barn i äktenskap. De sakkunniga framhöll (s. 91) att en sådan reform givetvis medförde ekonomiska konsekvenser för en efterlevande hustru. Om makarna saknade gemensamma bröstaringar, skulle hon sålunda gå miste om den arvsrätt som annars tillkom henne. Å andra sidan kunde åberopas att motsvarande situation förelåg om hustrun hade barn utom äktenskap och dog före mannen. En viss mildring av den föreslagna arvsrättsreformens verkningar för efterlevande hustru i mindre dödsbon borde dock övervägas.

De sakkunniga erinrade om att efterlevande makes rätt till lösöre enligt 13 kap. 12 § första stycket giftermålsbalken gick före arvsanspråk. Avsikten med den s. k. 6 000-kronorsregeln i paragrafens andra stycke var att mindre dödsbon skulle kunna hållas samman i större utsträckning än tidigare. Bestämmelsen hade emellertid begränsad räckvidd eftersom den inte var tillämplig om den döde efterlämnat särkullbarn eller utomäktenskapligt barn med rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen. De sakkunniga ifrågasatte om inte undantagen inskränkte regelns tillämpning i alltför hög grad.

De sakkunniga anförde vidare att 6 000-kronorsregeln allmänt sett inte hade större räckvidd än bestämmelsen i första stycket. Värdet av nödvändigt bohag och lösöre kunde nämligen lätt stiga till 6 000 kr. Betydelsen av 6 000-kronorsregeln låg i dess schematiska natur. Man kunde undvika en ömtålig bedömning av makens behov. Regeln kunde tillämpas på allt som var giftorättsgods, alltså bl. a. fast egendom och värdehandlingar. Också i fråga om sådan egendom var det önskvärt att hålla samman ett mindre bo. Egendomen kunde vara besparingar på makarnas arbetsinkomst. Dessa kunde ofta vara en följd av hustruns verksamhet i hemmet och hennes förmåga att hushålla med mannens medel. Det var rimligt att den efterlevande maken i mindre dödsbon alltid fick behålla det hem och de värden som makarna skapat gemensamt. De sakkunniga föreslog därför den ändringen att 6 000-kronorsregeln skulle gälla även om den döde efterlämnade barn i tidigare gifte eller utom äktenskap.

Det kunde givetvis ifrågasättas om efterlevande make blev skäligen tillgodosedd genom nämnda förslag. Om hustruns ställning kunde förbättras utan att arvingarnas berättigade intressen eftersattes var emellertid en avvägningsfråga som hade samband inte bara med de utomäktenskapliga barnens arvsrätt. De sakkunniga ansåg sig inte ha anledning att ingå på denna större fråga.

Vid remissbehandlingen hävdades i ett flertal yttranden att en ytterligare förstärkning av efterlevande makes ställning var en förutsättning för arvsrättsreformens genomförande. Från något håll påpekades att den föreslagna ändringen skulle medföra olyckliga verkningar för den först avlidne makens särkullbarn. Förslaget borde därför kompletteras med någon form av sekundosuccession. En närmare redovisning för remissyttrandena lämnas i prop. 1958 A: 144 s. 157.

I remiss år 1955 till lagrådet med förslag till ärvdabalk (prop. 1958 A: 144 s. 101 och 158) anslöt sig dåvarande departementschefen till de sakkunnigas uppfattning att man inte med hänsyn till efterlevande makes ställning borde tveka om att genomföra arvsrättsreformen. Han medgav dock att det fanns goda skäl att skydda efterlevande hustru ännu mera än genom den föreslagna ändringen i 13 kap. 12 § giftermålsbalken, som han emellertid ansåg vara tillräcklig för att utvidga de utomäktenskapliga

barnens arvsrätt. En förbättring av efterlevande makes ställning var ett allmänt önskemål. Problemet hade betydelse oberoende av arvsrättsreformen. I regel gällde det avvägningen mellan den efterlevande maken och de äktenskapliga barnen. Denna ömtåliga fråga borde i första hand tas upp i ett större sammanhang.

Enligt lagrådet var problemet med att förbättra efterlevande makes ställning mycket viktigt (s. 327). Lagrådet anslöt sig till den uppfattning som kommit till uttryck i åtskilliga remissyttranden, nämligen att den föreslagna ändringen i 13 kap. 12 § giftermålsbalken inte var tillräcklig som skydd för efterlevande hustru, om arvsrättsreformen genomfördes.

I proposition år 1958 med förslag till ärvdabalk (s. 351) framhöll föredragande departementschefen att även han kommit till uppfattningen att frågan om efterlevande makes rätt borde lösas innan arvsrättsreformen för utomäktenskapliga barn kunde genomföras. Med hänsyn därtill framlades inte något förslag om ändring i 13 kap. 12 § giftermålsbalken. Departementschefen erinrade om att familjerättskommittén, som tillsatts år 1957, hade i uppdrag att utreda bl. a. frågan om efterlevande makens rätt i boet.

Familjerättskommittén

Enligt kommittén kräver rättsuppfattningen att efterlevande makes ställning förbättras, särskilt när den avlidne maken efterlämnar bröstarvingar. Den yngre generationen har en annan ekonomisk ställning än tidigare med större möjligheter till studiebidrag och bättre löner. Å andra sidan har också efterlevande hustru fått en betydande förbättring genom den stora pensionsreformen 1959. Försörjningsbehovet har därigenom blivit väsentligt bättre tillgodosett än förut. Men efterlevande make har också anspråk på bostad och visst lösöre. I dessa avseenden skall maken inte behöva sänka sin standard till förmån för bröstarvingarna. Till detta kommer hänsynen till makens fortsatta yrkesutövning, t. ex. då han driver jordbruk. Kommittén konstaterar att efterlevande makes ställning tillmätts stor betydelse vid behandlingen av frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt. Kommittén har därför särskilt beaktat den intressekonflikt som kan uppstå mellan sådana barn och efterlevande make.

Kommittén vill i första hand tillgodose efterlevande makes intressen genom arvsrättsliga regler. När den avlidne efterlämnar både make och bröstarvingar, skall den efterlevande maken enligt kommittéförslaget som huvudregel ha arvsrätt i form av nyttjanderätt till hälften av kvarlåtenskapen. I vissa fall skall nyttjanderätten, efter skälighetsprövning, kunna omfatta en större andel av kvarlåtenskapen.

Av betydelse i sammanhanget är emellertid också åtskilliga ändringar som kommittén föreslår i giftermålsbalkens bodelningsregler. Ändringarna avser bodelningen både i samband med skilsmässa och vid makes död. En genomgående princip är att makes behov av egendom i större utsträckning än f. n. skall kunna tillgodoses på grundval av en skälighetsbedömning

i det enskilda fallet. Beträffande bodelning i anledning av dödsfall förstärks efterlevande makes ställning i flera hänseenden. Bl. a. skall maken få möjlighet att ta undan vissa rättigheter, som tjänar syftet att trygga makens försörjning. Med sikte på förhållandena i mindre dödsbon förordar kommittén flera ändringar i bodelningsregeln i 13 kap. 12 § giftermålsbalken. En närmare redogörelse för kommittébetänkandet begränsas här till ändringarna i detta lagrum.

Med hänsyn till nedgången i penningvärdet förordar kommittén att värdegränsen 6 000 kr. i paragrafens andra stycke höjs till 10 000 kr. Kommittén erinrar om att efterlevande makes rätt enligt nuvarande 6 000-kronorsregel reduceras med hänsyn till maken tillhörig enskild egendom. Enligt kommittén framgår det inte klart av paragrafens lydelse om i det sammanlagda värdet skall inräknas sådana personliga rättigheter som avses i 6 kap. 1 § andra stycket och som inte skall ingå i bodelning. Full klarhet saknas också beträffande det vanliga fallet att livförsäkringsbelopp tillfaller den efterlevande maken på grund av förmånstagarförordnande av den döde. Ett förtydligande bör enligt kommittén ske. Kommittén har varit inne på tanken att i beloppet 10 000 kr. skall inräknas förutom den efterlevande makens enskilda egendom också hans personliga rättigheter och försäkringsbelopp som tillfaller honom i anledning av dödsfallet. Emellertid skulle regeln då inte ge utrymme för uttag av bohav, arbetsredskap o. dyl. i de vanliga fall när tjänstegrupplivförsäkring utfaller till efterlevande make. Och skall man bortse från sådana försäkringar bör man enligt kommittén inte heller beakta försäkringsbelopp av annat slag eller enskild egendom. Kommittén har därför ansett det vara mest rationellt att regeln utformas så att make alltid skall ha rätt att av det gemensamma giftorättsgodset få ta ut egendom till ett värde av 10 000 kr. Med giftorättsgods avses då bara sådan egendom som ingår i bodelningen.

Enligt tredje stycket i 13 kap. 12 § gäller 6 000-kronorsregeln inte om den döde efterlämnar bröstarvinge som inte är makarnas gemensamma eller utomäktenskapligt barn med rätt till underhåll ur kvarlåtenskapen. Detta innebär enligt kommittén en inte önskvärd inskränkning i den efterlevande makens rätt. Det är rimligt att det värde som make kan tillgodogöra sig genom den föreslagna 10 000-kronorsregeln alltid skall tillkomma honom utan intrång av arvinge eller underhållsberättigad. I likhet med ärvdabalks-sakkunniga föreslår därför kommittén att undantagsbestämmelsen upphävs.

I anslutning till bl. a. de föreslagna ändringarna i bodelningsreglerna har bestämmelserna i lagen den 15 maj 1959 med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad av kommittén inarbetats i giftermålsbalken.

Också inom ramen för försäkringsavtalslagen föreslår kommittén åtskilliga ändringar i syfte att förbättra skyddet för efterlevande make. En redogörelse för vissa av dessa förslag lämnas i specialmotiveringen.

Remissyttrandena

Bland remissinstanserna råder i stort sett enighet om att efterlevande makes ställning bör förbättras. Detta anses särskilt önskvärt om utomäktenskapliga barn får arvsrätt efter fader och fädernefränder.

De förslag som kommittén har lagt fram i syfte att förbättra skyddet för efterlevande make har emellertid fått ett blandat mottagande. Det stora flertalet remissinstanser avstyrker helt eller delvis de av kommittén förordade ändringarna i arvslagstiftningen. Beträffande ändringarna i giftermålsbalkens bodelningsregler är mottagandet av kommittéförslaget mindre ogynnsamt. Men även här förekommer åtskillig kritik. Remissinstanserna har förståelse för kommitténs strävanden att åstadkomma en ordning som ger största möjliga rättvisa i varje särskilt fall. Men de anser att de redan nu svårtillgängliga bodelningsreglerna komplicerats ytterligare i förslaget. En bidragande orsak är att reglerna i alltför stor utsträckning gjorts beroende av skälighetsprövning. Från flera håll ifrågasätts om inte bodelningsreglerna i stället bör förenklas och förtydligas och utrymmet för skälighetsprövning begränsas.

En närmare redogörelse för remissutfallet begränsas i det följande till förslaget om ändring i nuvarande 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken.

Den av kommittén förordade höjningen av värdegränsen till 10 000 kr. har i allmänhet lämnats utan erinran. Förslaget i denna del har uttryckligen biträttats av *Göta hovrätt*, *hovrätten för Västra Sverige*, *länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *advokatsamfundet*. *Riksförsäkringsverket*, *Stockholms stads överförmyndarnämnd*, *Fredrika Bremer-förbundet* och *Högerpartiets kvinnoförbund* ifrågasätter om inte värdegränsen bör anknytas till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Även *advokatsamfundet* menar att beloppet bör göras värdebeständigt.

Från några håll förordas en höjning av beloppet utöver kommitténs förslag. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* och *Folkpartiets kvinnoförbund* förordar sålunda att värdegränsen sätts högre än vid 10 000 kr. Enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* löses frågan om förbättring av efterlevande makes ställning enklast genom att man utvidgar 6 000-kronorsregeln betydligt mer än kommittén föreslår. Efterlevande make skulle få ett rimligt skydd om värdegränsen höjs till 50 000 kr. och undantaget för särkullbarn slopas. Beloppet kunde anknytas till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Enligt hovrättens mening bör bestämmelsen utformas så att efterlevande make kan tillgodoses även om den avlidnes egendom är enskild. Vidare bör man med hänsyn till arvingarnas intressen överväga att införa regler om sekundosuccession i den egendom som efterlevande make får genom den föreslagna ordningen. *Göta hovrätt* uttalar sig i samma riktning. Även *domareföreningarna* förordar att man utvidgar efterlevande makes rätt att ta undan egendom vid bodelning. Eventuellt bör denna rätt kompletteras med arvsrätt till ett begränsat belopp.

Även *Svea hovrätt* och *hovrätten för Västra Sverige* anser att det i och för sig är tänkbart att höja värdegränsen om den föreslagna arvsrätten för efterlevande make inte införs. För att höjningen av värdegränsen skall få praktisk betydelse måste den dock enligt *Svea hovrätt* bli så avsevärd att barnen i det övervägande antalet dödsbon inte alls skulle få något arv. Värdegränsen skulle också behöva ändras vid växlingar i penningvärdet. Systemet är därför inte lämpligt.

Meningarna är delade om kommitténs förslag att värdegränsen skall beräknas utan hänsyn till den efterlevande makens enskilda egendom. *Riksförsäkringsverket* och *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* biträder uttryckligen förslaget, medan *Svea hovrätt*, *hovrätten för Västra Sverige*, *rådhusrätterna i Stockholm* och *Göteborg* samt *Stockholms stads överförmyndarnämnd* närmast uttalar sig för nuvarande ordning. Denna ger enligt *Svea hovrätt* en mera rättvisande bild av den efterlevande makens ekonomiska ställning. Hovrätten förordar att giftorättsgods och enskild egendom skall räknas in i det värde som tillkommer maken men däremot inte utfallande försäkringsbelopp och sådana s. k. personliga rättigheter som enligt 6 kap. 1 § andra stycket inte är föremål för giftorätt. *Hovrätten för Västra Sverige* anser att av lagtexten bör framgå att i värdet 10 000 kr. inte skall inräknas personliga rättigheter och sådan rätt till pension och livränta, som är föremål för giftorätt men som enligt kommitténs förslag alltid skall undantas från bodelning vid makes död. Enligt *Göteborgs rådhusrätt* bör man vid tillämpningen av 10 000-kronorsregeln bortse från tjänstegrupplivförsäkring men däremot inte från vanlig kapitalförsäkring. *Överförmyndarnämnden* hävdar att alla försäkringar, där efterlevande make är förmånstagare, bör få räknas bort.

Förslaget att upphäva undantagsbestämmelsen i 13 kap. 12 § tredje stycket har godtagits av alla remissinstanser utom *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, som anser att bestämmelsen fortfarande bör gälla i fråga om barn i tidigare äktenskap.

Faderskap till barn utom äktenskap

Nuvarande ordning m. m.

Bestämmelser om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap finns i föräldrabalken. Faderskapet fastställs genom dom eller genom erkännande (1 kap. 2 §).

Talan i faderskapsmål kan riktas endast mot en man även om flera män skulle kunna komma i fråga. Talan kan föras av modern, om hon har vårdnaden om barnet, av särskilt förordnad förmyndare eller av barnavårdsmannen för barnet (20 kap. 4 §). Enligt 3 kap. 2 § skall en man som har haft samlag med moder till utomäktenskapligt barn under tid då barnet kan antas vara avlat anses vara fader till barnet, om det inte är osan-

3 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124*

nolikt, att barnet har avlats vid samlaget. En man kan alltså förklaras vara fader till ett utom äktenskap fött barn, trots att det kanske är mer sannolikt att en annan man i själva verket är fadern.

Erkännande av faderskap kan göras muntligen inför präst som för kyrkoböckerna i den församling där barnet är kyrkobokfört eller i tillkallat vittnes närvaro inför notarius publicus. Erkännandet kan också lämnas skriftligen i handling som skall bevittnas av två personer och godkännas av den för barnet förordnade barnavårds mannen eller, om sådan inte finns, av barnavårdsnämnden. Erkännandet skall på motsvarande sätt godkännas av modern. Är modern död eller är hon sinnessjuk, sinnesslö eller på okänd ort, skall erkännandet i stället godkännas av barnets förmyndare eller av barnet själv om det är myndigt. Erkännande kan lämnas redan före barnets födelse. Kan det visas att den som har lämnat erkännandet inte är fader till barnet, är erkännandet inte bindande (3 kap. 4 §).

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman alltid förordnas (8 kap. 3 §). Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd eller, om han inte är kyrkobokförd här i landet, där han vistas (8 kap. 4 §). Barnavårds mannens verksamhet står under tillsyn av barnavårdsnämnden som kan entlediga barnavårdsman och förordna annan i hans ställe (8 kap. 8 §). Barnavårds mannen skall bistå den som har vårdnaden om barnet med råd och upplysningar och se till att barnets rätt och bästa tillvaratas. Det åligger särskilt barnavårds mannen att se till att barnets börd fastställs, om det är fött utom äktenskap, och att underhåll tillförsäkras barnet (8 kap. 6 §).

Enligt lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap kan rätten förordna om blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som kan ske utan nämnvärt men. Förordnandet kan i sådana fall avse modern, barnet, den man mot vilken talan förs liksom också annan man, såvida det finns anledning att anta att han haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat.

Barn utom äktenskap har rätt till underhåll från föräldrarna enligt samma regler som gäller för barn i äktenskap. Föräldrarna är skyldiga att vidkännas kostnaden för barnets uppehälle och utbildning om barnet inte har egna tillgångar. Underhållsskyldigheten gäller tills barnet har fått den utbildning som med hänsyn till föräldrarnas villkor och barnets anlag kan anses tillbörlig. Underhållsskyldigheten upphör aldrig förrän barnet har fyllt 16 år (7 kap. 1 § föräldrabalken). I kostnaden för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna ta del efter sin förmåga. Fader eller moder som inte har vårdnaden om barnet skall betala underhållsbidrag (7 kap. 2 §).

Genom lagen den 21 maj 1964 (nr 143) om bidragsförskott tillförsäkras bl. a. utomäktenskapliga barn i princip ett visst minimiunderhåll. Om barnet är svensk medborgare och bosatt i Sverige skall av allmänna medel

utgå bidragsförskott till barnet i förhållande till fader eller moder som inte har vårdnaden om barnet. Bidragsförskott kan utgå också till barn som saknar svenskt medborgarskap, om vårdnadshavaren är svensk medborgare och bosatt i landet (1 §). Rätt till bidragsförskott föreligger dock inte, om barnet bor tillsammans med den underhållsskyldige, om det finns grundad anledning att anta att den underhållsskyldige betalar fastställt underhållsbidrag som inte understiger bidragsförskottet, om det är uppenbart att den underhållsskyldige på annat sätt sörjer för att barnet får motsvarande underhåll, om den underhållsskyldige gentemot utomäktenskapligt barn genom ett för barnet bindande avtal åtagit sig att för dess underhåll utge ett visst belopp en gång för alla eller om vårdnadshavaren utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt (2 §). Bidragsförskottet utgör för år räknat 30 % av basbeloppet enligt 1 kap. 6 § lagen om allmän försäkring (basbeloppet är f. n. 5 800 kr.). Räknat per månad motsvarar det f. n. 145 kr. Finns det grundad anledning anta att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgår bidragsförskott endast med belopp motsvarande skillnaden mellan fullt förskott och underhållsbidraget. Frågor om bidragsförskott prövas av barnavårdsnämnden (5 §). I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den barnavårdsnämnd som på vederbörande kommuns vägnar har utgivit förskottet i barnets rätt till underhållsbidrag från den underhållsskyldige (15 §). Länsstyrelsen kan dock på framställning av barnavårdsnämnden eller den underhållsskyldige besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall efterges om särskilda skäl talar för det (18 §).

Vad angår lagstiftningen om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap i ö v r i g a n o r d i s k a l ä n d e r må framhållas följande. Bestämmelser motsvarande 3 kap. 2 § föräldrabalken finns i Danmark och Norge. Där gäller dessutom särskilda regler för det fall då modern har haft samlag med flera män under konceptionstiden. En man kan då anses som fader till barnet bara om det är väsentligt sannolikare att han och inte någon annan är fader.

Förfarandet vid fastställande av faderskap är i Danmark och i Norge reglerat på ett annat sätt än vad fallet är i vårt land. Den förberedande utredningen görs av administrativ myndighet. Kan faderskapet inte fastställas genom erkännande eller — i Norge — genom att mannen efter att ha mottagit föreläggande underlåter att begära rättslig prövning av faderskapsfrågan, hänskjuts saken till domstol. I vissa fall måste frågan alltid prövas av domstol, bl. a. om det finns anledning anta att modern har haft samlag med flera män under konceptionstiden. Rätten skall själv stämma in alla presumtiva fäder att svara i målet. Domstolen har ansvaret för utredningen och är inte bunden av parts yrkande.

I Finland kan faderskap till barn utom äktenskap fastställas endast ge-

nom erkännande. Om erkännande inte lämnas, kan viss man bara åläggas att betala bidrag till barnets underhåll. Så skall ske om mannen har haft samlag med modern under konceptionstiden och det inte är uppenbart osannolikt att barnet avlats vid samlaget.

Statistiska uppgifter

Här redovisas först vissa uppgifter rörande födelsetal under åren 1960—1967 och antalet mål om underhåll åt barn utom äktenskap. I allmänhet avser dessa mål även fastställande av faderskap. Någon särskild statistik rörande antalet faderskapsmål finns inte.

År	Levande födda barn	Därav utom äktenskap		Mål vid under- rätterna om un- derhåll åt barn u.ä.
		Antal	%	
1960.....	102 219	11 535	11,3	1 228
1961.....	104 501	12 216	11,7	—
1962.....	107 284	13 297	12,2	1 582
1963.....	112 903	14 172	12,6	1 667
1964.....	122 664	16 117	13,1	1 600
1965.....	122 806	16 950	13,8	1 867
1966.....	123 354	17 962	14,6	1 442
1967.....	121 360	18 323	15,1	—

Av de 18 323 utomäktenskapliga barn som föddes år 1967 hade 8 315 eller 45 % mödrar som vid barnets födelse ännu inte hade fyllt 20 år.

I följande tabell återges vissa ytterligare uppgifter beträffande utomäktenskapliga barn för vilka barnavårdsmän finns förordnade.

År	Antal	Med faderskap fastställt		Utan fastställt faderskap			
		Genom er- kännande	Genom dom	Hela antalet	%	Därav i åldern under 1 år	%
1960.....	92 825	72 446	11 892	8 487	9	2 648	31
1961.....	94 637	73 959	12 041	8 637	9	2 848	33
1962.....	96 445	75 178	12 395	8 872	9	2 918	33
1963.....	98 481	76 608	12 985	8 888	9	3 185	36
1964.....	101 234	78 547	13 181	9 506	9	3 764	40
1965.....	103 592	80 207	13 573	9 812	9	3 839	37
1966.....	105 734	82 065	13 532	10 137	10	4 063	40

Slutligen redovisas vissa statistiska uppgifter om storleken av de underhållsbidrag (inklusive generella tillägg) som har fastställts för de utomäktenskapliga barn för vilka barnavårdsman var förordnad vid utgången av år 1967.

Underhållsbidrag per månad, Kr	Antal u.ä. barn	%
0	12 918	12,0
1— 49.....	417	0,4
50— 74.....	4 330	4,0
75— 99.....	13 627	12,6
100—124.....	23 627	21,8
125—149.....	18 715	17,3
150—174.....	16 535	15,3
175—199.....	7 900	7,3
200—	9 905	9,2
Belopp erlagt en gång för alla.....	116	0,1
Summa	108 090	100,0

Medicinsk-biologisk utredning vid faderskapsbestämning

Vid utredning av faderskapsfrågor kan medicinsk-biologiska undersökningar ofta vara till stor hjälp. I utlåtande den 18 september 1964 — bilaga A till SOU 1965: 17 — uttalar medicinalstyrelsen, att man på vetenskapens nuvarande ståndpunkt får anse, att den rättsmedicinska bedömningen till övervägande del går på den nekande linjen. Man kan alltså i första hand utesluta en som fader uppgiven man. I andra hand kan man bedöma om en man är osannolik som fader och slutligen om han kan vara eller är sannolik som fader. Däremot saknas möjlighet att utpeka en bestämd man som fader till ett barn.

Den medicinska utredning som har den största praktiska betydelsen består av blodundersökningar, antropologiska undersökningar och utredning om konceptionstidens längd.

På blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium utförs blod- och serumgruppbestämningar. De undersökta egenskaperna ärvs lagmässigt och på grund härav kan man genom sådana undersökningar få vägledning i faderskapsfrågor. Den teoretiska möjligheten att genom blodundersökning utesluta en felaktigt utpekad man från faderskapet uppgår f. n. till 71 %. Enligt upplysningar av föreståndaren och laboratorn vid blodgruppsserologiska avdelningen torde uteslutningsmöjligheten om ett par år komma att vara 80—85 %.

I vissa fall kan positiv sannolikhetsbedömning ske genom blodgruppsstatistiska värderingar. Det beror på att man med kännedom om blodgruppsfördelningen inom den befolkning som parterna tillhör kan beräkna med vilken frekvens en föreliggande blodgruppskonstellation mellan moder, barn och man förekommer i fall då mannen är barnets biologiske fader och i fall då han inte är barnets biologiske fader. Förhållandet mellan dessa frekvenser kallas det blodgruppsstatistiska faderskapsindexet. Enligt uttalanden från rättskemiska laboratoriet och medicinalstyrelsen till utredningsmannen talar ett blodgruppsstatis-

tiskt faderskapsindex större än 19 (19:1) för faderskap och ett blodgruppsstatistiskt faderskapsindex mindre än 0,053 (1:19) mot faderskap. Ett blodgruppsstatistiskt faderskapsindex mellan 19 och 0,053 anses däremot i och för sig knappast kunna tillmätas någon betydelse. Föreligger flera faderskapsmöjligheter tillämpas samma resonemang. Ett inbördes förhållande mellan två mäns blodgruppsstatistiska faderskapsindex som överskrider storleken 19 till 1 (95 % till 5 %) anses sålunda i och för sig tala för den ene mannens faderskap framför den andres under det att ett inbördes förhållande mellan indexen som understiger 19 till 1 inte anses kunna tillmätas någon betydelse. Grundvalen för den blodgruppsstatistiska värderingen kan förtryckas, om en eller flera av parterna tillhör en befolkningsgrupp där blodgruppsfördelningen avviker från den som ligger till grund för värderingen.

År 1967 inkom 2 268 faderskapsärenden till blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium. Cirka 10—15 % av dessa ärenden torde emellertid ha rört frågor om äktenskaplig börd.

På paternitetsavdelningen vid statens rättsläkarstation i Stockholm utförs antropologiska undersökningar avseende andra ärftliga egenskaper än blod- och serumgrupper. Föreståndaren vid avdelningen har upplyst att avdelningen utför ungefär 100 undersökningar i faderskapsärenden om året. I dessa ärenden har blodundersökning alltid ägt rum utan att man har kunnat få någon vägledning av den. Föreståndaren har vidare förklarat, att avdelningen inte har tillräckliga resurser i fråga om personal och lokaler. Om avdelningen fick tillräckliga anslag, skulle man under optimala förhållanden kunna utesluta felaktigt utpekade män i närmare 40 procent av antalet ärenden. Det skulle vidare vara möjligt att göra sannolikhetsbedömningar i 60—70 % av antalet ärenden. Föreståndaren vid avdelningen har uttalat att de rättsantropologiska undersökningsmetoderna har utvecklats under den tid som har gått sedan utredningsmannen avgav sitt betänkande. Det finns därför nu bättre möjligheter att göra vägledande uttalanden.

I Kungl. brev den 16 december 1955 uppdrogs åt medicinalstyrelsen att företa en utredning om nyfödda barns vikt, längd och utvecklingsgrad i övrigt vid olika havandeskapstider. Med anledning härav insamlades under tiden den 1 juli 1956—den 30 juni 1957 ett material avseende 47 736 gossar och 44 612 flickor. Materialet har bearbetats av docenten Lars Engström och rättsläkaren Bertil Falconer. De har utarbetat tabeller, som klargör relationen mellan konceptionstidens längd och barnets utvecklingsgrad i fråga om längd och vikt vid födelsen. Med ledning av tabellerna kan man i procent beräkna chansen för att ett barn, som vid födelsen hade viss längd och viss vikt, har avlats vid en viss tidpunkt då samlag påstås ha ägt rum. Är det frågan om flera samlag kan man alltså med hjälp av tabellerna göra sannolikhetsavvägningar. I sitt tidigare nämnda utlåtande den 18 september 1964 har emellertid medicinalstyrelsen uttalat, att en skillnad

mellan 50 % och 10 % sannolikhet från biologisk synpunkt får anses vara irrelevant samt att man först vid en så låg sannolikhetsgrad som 1 % kan räkna med att ifrågavarande mans faderskap är tvivelaktigt.

I det nämnda utlåtandet anför medicinalstyrelsen sammanfattningsvis följande. Säker uteslutning av en man kan ske genom bevisning om att han var steril vid samlagstillfället, genom blodundersökning och genom undersökning av relationen mellan konceptionstid och fosterutveckling. Genom de två sistnämnda metoderna kan ibland konstateras att en viss man är sannolik som fader. Med samma metoder kan man ibland göra jämförelser av sannolikheten för en mans faderskap i relation till en annans. Den antropologiska undersökningen kan i enstaka fall ge god, i andra fall viss vägledning. Omständigheterna rörande olika fertilitetsgrad och användning av preventivmedel kan ge god vägledning vid bedömandet av flera mäns sannolikhet som fader.

Historik

Bestämmelser om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap infördes först genom lagen den 14 juni 1917 (nr 376) om barn utom äktenskap. De grundades på ett av lagberedningen år 1915 avgivet betänkande. I detta lämnades en redogörelse för de utomäktenskapliga barnens ställning. Enligt då gällande rätt var utomäktenskapliga barn sämre ställda i fråga om underhåll än barn i äktenskap. Barn utom äktenskap hade nämligen endast rätt till nödtorftigt underhåll av föräldrarna till dess det kunde försörja sig genom eget arbete. Modern saknade enligt lagberedningen många gånger både vilja och förmåga att göra barnets rätt gällande. Ofta led både modern och barnet nöd på grund av att fadern sökte undandra sig sin skyldighet att bidra till barnets underhåll. Lagberedningen menade att den viktigaste uppgiften för lagstiftningen på detta område var att med kraft inskräpa föräldrarnas förpliktelser mot barnen. De utomäktenskapliga barnen borde ha rätt till underhåll från sina föräldrar enligt samma grunder som gällde för barn i äktenskap. Vidare borde man se till att bestämmelserna om underhållsskyldigheten blev effektiva. För detta ändamål föreslog lagberedningen att barnavårdsman skulle förordnas för varje barn utom äktenskap. Denne skulle bistå modern med råd och upplysningar. Dessutom skulle barnavårdsmannen ha rätt att vid sidan av modern företräda barnet vid talan om underhåll och fastställande av faderskap. Med en sådan ordning kunde det förväntas att de nya reglerna om underhållsskyldighet inte bara skulle bli en reform på papperet.

I fråga om förutsättningarna för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap framhöll lagberedningen att man hade kunnat överlåta åt domstolarna att välja mellan flera tänkbara män, om det varit möjligt att med någorlunda säkerhet bedöma om det var sannolikare att den ene var fader än den andre. De medicinska myndigheterna hade dock bestämt

motsatt sig en sådan ordning. En utväg kunde vara att låta alla män som haft samlag med modern under konceptionstiden gemensamt bidra till barnets underhåll. Detta skulle emellertid verka synnerligen stötande och dessutom vara ägnat att skada barnets känsloliv och sociala anseende. Lika litet tillfredsställande skulle det vara att förklara faderskapet outrett. Den man som ständes hade dock fullbordat vad som enligt naturens ordning kunde ha gett upphov åt barnet. Det fick vara tillräckligt då bättre utredning inte stod att få och rättsverkningarna av faderskapet väsentligen inskränkte sig till att mannen blev underhållsskyldig. Eftersom dessutom rätt till invändning om att flera män hade haft samlag med modern kunde missbrukas till att dra ut på rättegången eller kasta ogrundad skugga på modern ansåg lagberedningen att den omständigheten att utom svaranden även annan hade haft samlag med modern under konceptionstiden borde sakna rättslig betydelse. Mot bakgrund härav föreslogs att den som haft samlag med modern under konceptionstiden skulle anses som fader, om det inte var uppenbart att barnet inte avlats vid samlaget. Såsom exempel på omständigheter, som kunde utesluta svaranden från faderskapet, anförde lagberedningen att mannen var steril vid tiden för samlaget, att modern då redan var gravid eller att barnet förededde rasegendomligheter som visade att mannen inte kunde vara fader till barnet.

Lagberedningen föreslog också en regel om faderskaps erkännande, som i huvudsak överensstämde med nuvarande bestämmelse i ämnet.

1917 års lag, som utformades i överensstämmelse med lagberedningens förslag, ansågs ha medfört stora förbättringar för de utomäktenskapliga barnen. Under förarbetena till 1928 års lag om arv framhölls bl. a. att faderskap till barn utom äktenskap hade kunnat fastställas i mer än 93 % av fallen. I samband därmed berördes ånyo frågan om mannen i ett faderskapsmål borde kunna få invända att modern hade haft förbindelser med fler män under konceptionstiden. Tanken tillbakavisades emellertid med hänsyn bl. a. till att det skulle kunna rubba grunden för 1917 års lagstiftning och därmed äventyra det goda resultat den lagstiftningen hade gett (prop. 1928: 17 s. 62 och 1LU 21 s. 20).

Vid tillkomsten av 1917 års lag hade vetenskapen ännu inte hunnit så långt att blodundersökningar kunde användas som bevis vid faderskapsbestämningar. Ungefär tio år efter lagens tillkomst hade dock forskningen utvecklats så att det i vissa fall var möjligt för en som fader felaktigt utpekad man att med hänvisning till resultatet av en blodundersökning fria sig från faderskapet. Mot bakgrund härav tillkom lagen den 26 maj 1933 (nr 229) angående blodundersökning i mål om barn utom äktenskap. Under förarbetena till lagen uttalades, att det allmänna hade intresse av att barnets börd fastställdes i överensstämmelse med verkliga förhållandet. Det var därför inte tillfredsställande, att medverkan till blodundersökning kunde godtyckligt vägras (prop. 1933: 45 s. 14). Trots att utsikterna för

en med orätt utpekad man att fria sig var rätt begränsade — uteslutning kunde ske i omkring 17 % av sådana fall — kom lagen därför att innebära, att modern på yrkande av den instämde mannen vid vite kunde åläggas att inge läkarintyg utvisande att blodprov hade tagits på henne och barnet.

Blodgruppsforskningen utvecklades därefter ytterligare. I mitten av 1940-talet uppgick den teoretiska möjligheten att med tillräcklig visshet utesluta en felaktigt utpekad man från faderskapet genom blodundersökning till 36 %. Samtidigt hade även andra forskningsmetoder för faderskapsbestämning framkommit. Det var sålunda i vissa fall möjligt att genom andra undersökningar av ärftliga egenskaper, s. k. antropologiska undersökningar, komma till slutsatser om en viss man var fader eller inte. I ärvdabalkssakkunnigas förslag till föräldrabalk (SOU 1946: 49) framhölls att både blodundersökningar och antropologiska undersökningar i vissa fall kunde mer eller mindre bestämt tyda på att svaranden inte var fader till barnet. Alla sådana undersökningar borde kunna användas i faderskapsprocessen. Det var ett allmänt intresse att få fram sanningen i faderskapsmål. Man borde därför tillåta indiciebevisning, däribland utredning som avsåg att styrka att modern hade haft samlag med annan än svaranden under konceptionstiden. Sådan utredning borde dock tillåtas endast om särskilda skäl talade mot att svaranden var fader. De sakkunniga förordade att den stränga faderskapspresumtionen skulle något lättas. Presumtionen skulle brytas om det framstod som »uppenbart osannolikt» att svaranden var fader till barnet.

I sitt förslag till föräldrabalk uttalade föredragande departementschefen att frågan om faderskapsbevisningen genom vetenskapens framsteg befann sig i ett i viss mån annat läge än vid tillkomsten av 1917 års lag (prop. 1949: 93 s. 87). Lagen borde därför tillerkänna sannolikhetsbedömningar större betydelse. Man måste dock gå fram med stor försiktighet och inte frångå principen att faderskapet med hänsyn till barnets framtid skulle fastställas, även om viss risk för misstag förelåg. Bevisning om att andra män än svaranden hade haft samlag med modern kunde medges, men bara om särskilda skäl talade mot att svaranden var fader. Departementschefen anslöt sig till de sakkunnigas förslag med en mindre jämkning. Han ansåg, att ordet »uppenbart» kunde utgå ur lagtexten, och uttalade att detta inte innebar någon större saklig ändring i förhållande till de sakkunnigas förslag.

Första lagutskottet ansåg också att det för att minska risken för misstag var nödvändigt att tillerkänna sannolikhetsbedömningar något större utrymme. Å andra sidan måste man gå fram med stor försiktighet. Endast i de fall då den bevisning som talade mot faderskapspresumtionen var av betydande styrka borde mannen kunna fritas från faderskapet. Om man, för att faderskapspresumtionen skulle kunna kullkastas, uppställde kravet

att det skulle framstå som osannolikt att ett visst samlag varit befruktande, hade lagstiftaren enligt utskottets uppfattning tillräckligt tydligt givit till känna att det fordrades ett mycket betydande mått av bevisning (1LU 1949: 34 s. 9).

På grundval av dessa överväganden tillkom den nu gällande bestämmelsen i 3 kap. 2 § föräldrabalken.

Under förarbetena till föräldrabalken föreslogs också ändringar i lagstiftningen om blodundersökning i mål om faderskap till barn utom äktenskap. Därvid framhölls att blodundersökningar och andra antropologiska undersökningar skulle få ökad betydelse om möjligheterna att kullkasta faderskapspresumtionen blev något större. Enligt departementschefens förslag skulle skyldighet att genomgå undersökning på yrkande av part kunna åläggas modern, barnet och den instämde mannen. Dessutom skulle utomstående man på yrkande av part kunna åläggas att genomgå undersökning om det kunde hållas för visst att denne haft samlag med modern under konceptionstiden. Departementschefen föreslog vidare att också vissa anhöriga till dessa personer skulle kunna åläggas att genomgå undersökning (prop. 1949: 93 s. 179). Riksdagen ansåg emellertid att grundsatsen om kroppslig okränkbarhet borde upprätthållas i fråga om anhöriga, som stod helt utanför rättegången, och avsåg därför förslaget i denna del (1LU 34 s. 23, rskr 325). I övrigt godtog riksdagen förslaget. På grund härav tillkom lagen den 10 juni 1949 (nr 385) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m.

Ärvdabalkssakkunnigas förslag till ärvdabalk (SOU 1954: 6) innehöll nya regler om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap. Dessa regler hade utarbetats i samarbete med representanter för Danmark, Finland och Norge. De sakkunniga ansåg det angeläget att det verkliga faderskapet blev fastställt med största möjliga säkerhet. Eftersom det dock alltså saknades möjlighet att fastslå ett barns härstamning med samma bevisstyrka som krävs i andra sammanhang, kunde presumptionsregeln i 3 kap. 2 § föräldrabalken dock inte undvaras. De sakkunniga föreslog emellertid att paragrafen skulle kompletteras med en tilläggsregel för de fall då flera män var aktuella som fader till barnet. De sakkunniga anförde i den delen bl. a. följande. Genom forskningar under de senaste åren på främst blodprovets område hade möjligheterna att nå säkrare resultat avsevärt ökat. När det utretts att modern under konceptionstiden haft samlag med flera män, vilkas faderskap i och för sig inte var osannolikt, förelåg ofta omständigheter som mer eller mindre starkt talade för att en viss av männen var fader. Denne borde då förklaras vara fader. Kunde man

inte få fram någon påtaglig övervikt i sannolikhetshänseende för någon av männen, borde talan om faderskapet helt ogillas.

I fråga om förfarandet underströk de sakkunniga bl. a. angelägenheten av att utredning av faderskapet bedrevs objektivt. De processuella reglerna måste ändras så att det blev möjligt att väcka talan om faderskap mot två eller flera män samtidigt. Eftersom modern inte alltid hade intresse av att stämma mer än en man, borde rätten dessutom ha befogenhet att förelägga barnets ställföreträdare att väcka talan mot annan än den som redan var part i målet. Iaktogs inte föreläggandet skulle rätten tillmäta detta den betydelse det i belysning av alla omständigheter i målet kunde förtjäna. Ställföreträdarens vägran att rätta sig efter föreläggandet skulle sälunda kunna leda till att talan ogillades.

På grundval av de sakkunnigas betänkande utarbetades inom departementet förslag till bl. a. nya regler om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap. Förslaget, som år 1955 remitterades till lagrådet, innebar att 3 kap. 2 § föräldrabalken skulle kompletteras med en särskild regel för de fall då modern hade haft samlag med flera män under konceptionstiden. Den för vars faderskap övervägande skäl talade skulle då anses som fader. Som skäl för förslaget anförde dåvarande departementschefen bl. a. följande (prop. 1958 A: 144 s. 195). Vetenskapen hade gjort stora framsteg inom blodgruppsforskningens område. Reglerna skulle skapa betydligt större säkerhet för att det rättsligen fastställda faderskapet verkligen överensstämde med det biologiska. Reformen utgjorde dessutom en förutsättning för det samtidigt framlagda förslaget om att barn utom äktenskap i arvsrättsligt hänseende skulle likställas med barn i äktenskap. De föreslagna faderskapsreglerna skulle i varje fall inte väsentligt minska möjligheterna att få faderskapet till utomäktenskapliga barn rättsligen fastställt.

Departementschefen anslöt sig till de sakkunnigas uppfattning om hur det utomprocessuella förfarandet borde gestaltas. Reglerna om faderskapsprocessen måste anpassas efter de materiella bestämmelserna. Om det förelåg tvekan vem av två eller flera män som var fader till barnet, måste domstolen få möjlighet att i en och samma rättegång pröva bevisningen rörande dem alla. Skulle förfarandet behöva ordnas efter principer som på en eller annan punkt avvek från vedertagna processuella regler, behövde detta inte inge alltför stora betänkligheter. De processuella reglerna hade ju inget självändamål utan deras uppgift var att ge ett tjänligt underlag vid tillämpningen av de materiella reglerna.

I likhet med de sakkunniga föreslog departementschefen att barnets ställföreträdare skulle ha rätt att begära stämning på flera män. Han anslöt sig däremot inte till tanken att barnets ställföreträdare skulle kunna föreläggas att väcka talan mot en utomstående man. Rätten skulle då ibland tvingas göra en viss förhandsprövning av om en utpekad man verkligen hade haft samlag med modern under konceptionstiden. En sådan ordning

kunde lätt ge sken av att rätten hade förutfattad mening. I anledning av ett under remissbehandlingen framfört förslag om att barnavårds mannen borde vara skyldig att stämma in alla presumtiva fäder framhöll departementschefen att det från barnets synpunkt var av stort värde att det rådde ett gott förhållande mellan barnavårds mannen och modern samt att barnavårds mannen därför inte borde tvingas stämma in en man, som enligt moderns bestämda uppfattning inte var fader till barnet. Det kunde dessutom antas att käranden inte skulle vara särskilt verksam för att skaffa bevisning mot en person som enligt kärandens mening inte var fader. Departementschefen ville därför inte biträda det nämnda förslaget. I stället föreslog departementschefen att en instämd man skulle kunna dra in en utomstående man i processen med verkan att ett partsförhållande uppstod mellan barnet och den indragne mannen.

I yttrande år 1955 (prop. 1958 A: 144 s. 336) motsatte sig lagrådet, att reglerna om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap ändrades. Lagrådet framhöll bl. a., att en som fader utpekad man till följd av de föreslagna reglerna skulle få större möjligheter att bli fritagen från faderskapet. Detta skulle leda till obenägenhet att erkänna faderskapet. Antalet fastställda faderskap skulle komma att minska vilket från social synpunkt var betänkligt. Vidare skulle en rättegång med flera män inblandade ofta utgöra en svår påfrestning för modern. I det övervägande antalet fall utpekade modern rätt man som fader och det kunde betvivlas, om den föreslagna ändringen av reglerna om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap skulle öka säkerheten i avgörandena i så hög grad att det kunde tillmätas någon större betydelse. Slutligen framhöll lagrådet att utformningen av de föreslagna reglerna visserligen inte i och för sig föranledde någon erinran men att de likväl föreföll invecklade och därmed svåra att tillämpa.

Då lagrådets yttrande år 1958 anmälades i statsrådet uttalade min företrädare att förslaget om ändrade faderskapsregler med anledning av lagrådets invändningar tills vidare inte borde genomföras. Förslaget fick tas upp igen i samband med att man tog slutlig ståndpunkt till frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt (prop. 1958 A: 144 s. 353). Kungl. Maj:t avstod därför från att förelägga riksdagen detta förslag.

Däremot framlades förslag till ny lagstiftning om blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd och faderskap till barn utom äktenskap. Detta förslag, som grundade sig på ärvdabalkssakkunnigas betänkande, innebar bl. a. att för undersökning på utomstående man skulle krävas bara att det förekom anledning till antagande att samlag hade ägt rum. Undersökning skulle också kunna ske på domstolens eget initiativ utan yrkande av part. Propositionen upptog vidare förslag om vidgning av undersökningsplikten till att omfatta också barnets syskon samt föräldrar till modern och till presumtiva fäder (prop. 1958 A: 144 s. 267).

Riksdagen antog förslaget utom i vad det avsåg undersökningsplikt för

anhöriga. I den delen biföll första kammaren förslaget, under det att andra kammaren avsåg det. På hemställan av första lagutskottet beslöt riksdagen slutligen att avslå förslaget om undersökningsplikt för anhöriga men anhöll samtidigt hos Kungl. Maj:t om skyndsam ny utredning av frågan. (1LU 1958: B 14 s. 82, B 15 s. 2, rskr B 107).

1965 års förslag

Det av utredningsmannen framlagda förslaget till ändrade lagregler om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap och om förfarandet vid domstol i faderskapsmål överensstämmer med det förslag i dessa frågor som remitterades till lagrådet år 1955.

Utredningsmannen framhåller att det från rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att både framstegen på det medicinska området och andra möjligheter att vinna klarhet i faderskapsfrågor utnyttjas. Han erinrar om medicinalstyrelsens tidigare nämnda utlåtande den 18 september 1964. Enligt detta går den rättsmedicinska bedömningen av faderskapsärenden i första hand på en negativ linje, dvs. en uppgiven man kan uteslutas från faderskapet. I andra hand kan bedömas om en man är osannolik som fader eller, slutligen, om faderskapet kan vara eller är sannolikt. Däremot finns det inte några möjligheter att utpeka en bestämd man som fader. Eftersom möjligheterna att genom rättsmedicinska bedömningar få vägledning i enmansfallen är mer begränsade än när jämförelse kan göras mellan flera män, bör enligt utredningsmannen som huvudregel inte uppställas krav på övervägande sannolikhet för att en uppgiven man skall förklaras vara barnets fader. Han förordar i stället att nuvarande bestämmelse i 3 kap. 2 § föräldrabalken bibehålls.

Rörande tillämpningen av huvudregeln uttalar utredningsmannen att frågan om ett uppgivet samlag ligger inom konceptionstiden i allmänhet kan avgöras med hjälp av de s. k. Engström-Falconerska tabellerna. Han framhåller också att blodgruppsstatistiska värderingar ibland kan ge vägledning. Han understryker dock att sådana statistiska värderingar får bedömas tillsammans med övriga omständigheter. En omständighet av betydelse är t. ex., om det finns anledning anta att modern haft förbindelse med flera män under konceptionstiden. Om så är fallet ökar tvivlet på den utpekade mannens faderskap.

Om två eller flera män, vilkas faderskap inte är osannolikt, har haft samlag med modern under konceptionstiden, bör den för vars faderskap övervägande skäl talar anses som fader. Som skäl för en sådan specialregel anför utredningsmannen, att det numera finns relativt goda möjligheter att på grundval av medicinskt relevanta fakta och andra omständigheter göra sannolikhetsjämförelser mellan flera tänkbara barnafäder. Enligt utredningsmannen kommer den föreslagna regeln med sitt krav på positiv sannolikhetsbevisning visserligen att leda till en minskning av antalet fast-

ställda faderskap. Med hänsyn bl. a. till de förhållandevis stora möjligheterna att utesluta utpekade män genom blodgruppsserologiska undersökningar beräknas dock antalet ej fastställda faderskap inte öka i mera betydande omfattning. Olägenheterna av att faderskap inte alltid kan fastställas anses också ha minskat genom att barn utom äktenskap efter tillkomsten av lagen om bidragsförskott har fått avsevärt förbättrade möjligheter att erhålla underhållsbidrag av allmänna medel. Utredningsmannen framhåller slutligen, att bevisning om att modern har haft samlag med flera män under konceptionstiden redan i gällande rätt (se t. ex. NJA 1956 s. 713) har tillmätts betydelse. Den föreslagna tilläggsregeln kan därför inte anses medföra några särskilda olägenheter för modern.

Utredningsmannen uttalar i fråga om tillämpningen av tilläggsregeln att det inte nödvändigtvis behöver vara styrkt att två eller flera bestämda kända personer har haft samlag med modern under konceptionstiden. Det räcker att utredningen visar att samlag har förekommit med viss person och dessutom med en eller flera okända. I sådana fall blir jämförelsen mellan de olika männen ofullständig, vilket kan leda till att faderskapet inte kan fastställas. Utredningsmannen anser dock att sådana situationer skall uppstå endast i undantagsfall.

I betänkandet understryks vikten av att rätten beaktar alla omständigheter som kan inverka på bedömningen av vem av flera tänkbara män som sannolikast är fader. Ledning kan erhållas av blodgruppsstatistiska värderingar, undersökningar av andra ärftliga egenskaper än blod- och serumgrupper och undersökningar av sannolikheten för befruktning under olika delar av konceptionstiden med hjälp av Engström-Falconerska tabellerna. Hänsyn bör också tas till samlagens placering i menstruationscykeln, högre eller lägre fertilitet hos männen samt till trovärdiga uppgifter om att preventivmedel har använts eller att menstruation har inträffat efter visst samlag. Alla dessa omständigheter, vilkas betydelse inte kan i och för sig jämföras med varandra, får vägas samman i en helhetsbedömning. Vid denna bör också beaktas sannolikheten av att modern kan ha haft samlag under konceptionstiden med andra män än dem beträffande vilka bevisning föreligger. Utredningsmannen framhåller dock att man inte kan ta hänsyn till löst framkastade påståenden om sådana samlag.

Utredningsmannen uttalar även att det för att reformen skall genomföras bör förutsättas, att den blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium får sådana resurser att de vetenskapliga möjligheterna på blodgruppsforskningens område kan till fulla utnyttjas. Han erinrar också om att det är viktigt att man ökar den vetenskapliga forskningen på det antropologiska området.

I fråga om förfarandet i faderskapsärenden understryker utredningsmannen vikten av att faderskapsfrågan i största möjliga utsträckning utreds utan rättegång. Det utomrättsliga förfarandet avses bli utformat i huvudsak

efter de riktlinjer som ärvdabalkssakkunniga angav i 1954 års betänkande (SOU 1954: 6 s. 159), men något förslag till lagbestämmelser härom framläggs inte. Barnavårdsmännen bör liksom hittills ha ansvaret för utredningarna. Utgångspunkten för utredningen bör vara moderns uppgifter. Hon bör tillfrågas, om hon har haft samlag med flera män under konceptionstiden. Alla de av modern uppgivna männen skall höras av barnavårdsmannen. Eventuellt bör även utomstående personer höras. Vidare skall barnavårdsmannen skaffa intyg om barnets längd och vikt vid födelsen för att konceptionstiden skall kunna beräknas. Om flera män är aktuella bör blodundersökningar äga rum. Det bör också ske, då endast en man har utpekats av modern om han begär blodundersökning. I vissa fall kan antropologiska undersökningar komma i fråga. Om utredningen skulle visa sig särskilt komplicerad kan det vara motiverat att barnavårdsmannen begär biträde av advokat. Hela utredningen bör protokollföras i väsentliga delar. Med ledning av vad som förekommit skall barnavårdsmannen söka träffa ett så objektivt avgörande som möjligt och vända sig mot den man som närmast måste antas vara fader. Om denne ej erkänner faderskapet bör man enligt utredningsmannen skrida till rättegång och inte vända sig mot någon annan man.

Beträffande det processuella förfarandet anger utredningsmannen att han i allt väsentligt ansluter sig till 1955 års departementsförslag (prop. 1958 A: 144 s. 202, 234, 247 och 255).

Han framhåller att barnavårdsmannens utredning ofta nog utvisar vem som kan antas vara fader till barnet, även när modern haft samlag med mer än en man under konceptionstiden. Det finns därför anledning räkna med att barnets representanter också i fortsättningen i allmänhet kommer att väcka talan bara mot en man. För att faderskapsfrågan i största möjliga utsträckning skall kunna prövas i en rättegång är det emellertid lämpligt att talan skall kunna föras mot flera män. Särskild föreskrift därom föreslås i 3 kap. 1 § föräldrabalken. En ordning enligt vilken käranden eller domstolen skulle vara skyldig att dra in alla presumtiva fäder i rättegången avvisas av i huvudsak samma skäl som i 1955 års lagrådsremiss. Om bara en man har stämts in bör emellertid denne ha möjlighet att hos rätten begära att frågan om annan mans faderskap till barnet prövas. Utredningsmannen föreslår därför en särskild regel i 3 kap. 1 § om att den mot vilken barnets ställföreträdare har väckt talan om fastställelse av faderskapet skall få dra in annan man i rättegången med verkan att talan anses väckt även mot denne. Samma befogenhet skall tillkomma den som har dragits in i rättegången. Yrkande om att faderskapsfrågan skall prövas även i fråga om annan man skall enligt förslaget framställas i skriftlig inlaga. Beträffande sådan inlaga skall i tillämpliga delar gälla vad som är föreskrivet om stämningensansökan. I betänkandet uttalas, att det är lämpligt men inte nödvändigt att yrkandet framställs före huvudförhandlingen.

I betänkandet behandlas också frågan om införande av möjlighet för domstol att förordna om blodundersökning och antropologisk undersökning beträffande anhöriga till parterna. Vid sin utredning av frågan har utredningsmannen från rättskemiska laboratoriet fått det beskedet att blodundersökning av parternas föräldrar i vissa fall kan vara av värde och — om någon av parterna har avlidit innan blodundersökning har kommit till stånd — av avgörande betydelse. I de flesta faderskapsärenden är dock sådan undersökning utan större värde. Både laboratoriet och paternitetsavdelningen vid statens rättsläkarstation i Stockholm har dessutom underrättat utredningsmannen om att man i allmänhet lyckats få de anhöriga att frivilligt medverka om detta har ansetts vara av vikt. Eftersom en utvidgning av undersökningsplikten skulle få ganska liten betydelse och då förslag i den riktningen tidigare har mött motstånd föreslår utredningsmannen ingen ändring på denna punkt.

Beträffande vissa särskilda frågor rörande processen i faderskapsmål hänvisas till framställningen i specialmotiveringen.

Remissyttrandena

Utredningsmannens förslag mottas i stort sett positivt av remissinstanserna. I allmänhet anses förslaget sålunda väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning.

En allmänt kritisk inställning till förslaget kommer emellertid till uttryck i ett par yttranden. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* finner under hänvisning till lagrådets yttrande över 1955 års departementsförslag att man inte kan bortse från att förslaget har vissa praktiska nackdelar. Enligt länsstyrelsens mening presterar utredningsmannen inget annat än förmodanden om att olägenheterna inte blir betydande. Länsstyrelsen anser det också stötande att flera män skall kunna stå som svarande i ett och samma faderskapsmål. Enligt *rådhusrätten i Malmö* grundas gällande rätt på den av sociala och humanitära skäl betingade uppfattningen att varje barn bör ha en åtminstone nominell fader. Det berättigade häri anses kunna sättas i fråga. Faderskap fastställs f. n. på grundval av en osäker presumption. När det gäller ett så betydelsefullt faktiskt förhållande som ett faderskap, borde enligt rådhusrättens mening rimligtvis krävas en mycket hög grad av sannolikhet, eftersom visshet i regel är utesluten. Även om det är ett befogat önskemål, att faderskap fastställs också i oklara fall, kan detta inte motivera ett rättegångsförfarande som leder till fastställande av sakförhållanden, varom i själva verket råder en betydande ovisshet. En annan sak är, anser rådhusrätten, att man för att så vitt möjligt trygga barnets underhåll skulle kunna acceptera en ordning som leder till dom på mer eller mindre osäkra presumptioner. Från de anförda principiella utgångspunkterna krävs en radikal omgestaltning av ifrågavarande lagstiftning. Rådhusrätten utgår från att en sådan inte kan komma till stånd i sammanhanget.

Flera remissinstanser framhåller vikten av att faderskapet blir fastställt i överensstämmelse med det verkliga förhållandet. *Socialpolitiska kommittén* uttalar att det i ett modernt samhälle kan sägas tillhöra de elementära mänskliga rättigheterna att ha »rätt till föräldrar» eller med andra ord veta vem som är moder och fader samt bli föremål för deras omvårdnad och omtanke. Enbart denna omständighet är tillräckligt skäl för att man från samhällets sida på allt sätt medverkar till att faderskapet fastställs. Även från ekonomisk synpunkt är det av vikt att man får en säker bedömning av faderskapsfrågan. Fastställande av faderskapet är angeläget också för modern med hänsyn till frågan om underhåll i samband med förlossningen och underhåll till barnet. Den utpekade barnafadern har å sin sida intresse av att faderskapsfrågan blir prövad. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* uttalar att det både för den enskilde och från mera allmänna synpunkter är synnerligen angeläget att de rättsliga avgörandena av faderskap i högre grad än f. n. kan uppfattas som pålitliga. *Advokatsamfundet* tillstyrker förslaget eftersom det från rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att största möjliga säkerhet uppnås vid avgörande av faderskapsfrågor. Liknande synpunkter framförs av *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* samt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* samt *Centerns* och *Folkpartiets kvinnoförbund*.

Även *domareföreningarna* framhåller att förslagets värde ligger i den större säkerheten för överensstämmelse mellan rättsligen fastställt och biologiskt faderskap. Detta gäller emellertid under förutsättning att det i rättegången verkligen blir klarlagt med vilka män kvinnan haft samlag under konceptionstiden. Erfarenheten visar att modern i åtskilliga fall medvetet döljer att hon under konceptionstiden haft samlag med flera män, kända eller okända. Bevissvårigheterna kan därför bli mycket stora. *Göteborgs rådhusrätt* ger uttryck åt liknande uppfattning.

Flera remissinstanser finner att den mot svaranden förhållandevis stränga presumptionsregeln i 3 kap. 2 § föräldrabalken är svår att bryta och att regeln i flermansfallen ofta kan leda till faderskapsförklaringar, vilkas riktighet kan sättas i fråga. Uttalanden av denna innebörd görs av *länsstyrelsen i Uppsala län*, *rådhusrätterna i Stockholm och Malmö*, *domkapitlen i Uppsala och Luleå* samt *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister*. Föreningen framhåller att det med rådande dokumenterade promiskuitet ofta är en ren slump vem av flera tänkbara män som blir att anse som fader. Enligt *länsläkaren i Norrbottens län* verkar det nuvarande förfarandet att utesluta den ene efter den andre tills man hittar en som inte är osannolik som fader inte sällan stötande för den enskildes rättsmedvetande. Från mentalhygienisk synpunkt anses förfaringssättet dessutom knappast ägnat att främja moderns psykiska hälsa, då hon ofta i dessa fall befinner sig i en socialt ömtålig situation.

Svenska kommunförbundet anser å andra sidan att gällande bestämmelser
4 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124*

på det hela taget visat sig tillfredsställande.

Det anses på flera håll vara en förtjänst hos förslaget att faderskapsfrågorna kommer att kunna avgöras snabbare än f. n. Enligt *Stockholms stads barnavårdsnämnd* är tidsfaktorn erfarenhetsmässigt av betydelse i sammanhanget. Ju längre tid som förflyter från barnets födelse, desto större blir svårigheterna att i komplicerade fall få fram uppgifter som är av betydelse för faderskapets fastställande. I samma riktning uttalar sig *advokatsamfundet*, *Högerpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund framhåller att nuvarande ordning haft till följd att avgörandet av faderskapsfrågor dragit ut på tiden till men för både moder och barn.

Remissinstanserna delar allmänt utredningsmannens uppfattning att de rättsmedicinska undersökningarna, särskilt de blodgrupps-serologiska, är av största betydelse för säkerheten i avgörandena av faderskapsfrågor. *Medicinalstyrelsen* finner det vara av utomordentligt värde att den medicinska vetenskapen numera möjliggör större säkerhet vid avgörande av faderskapsfrågor. Särskilt från rättssäkerhetssynpunkt anses det angeläget att dessa möjligheter till fullo utnyttjas. Denna synpunkt framförs också av *hovrätten över Skåne och Blekinge*, flera *länsstyrelser*, *socialpolitiska kommittén*, *familjerättskommittén*, *fyra medicinska fakulteter*, *Svenska kommunförbundet* samt *Folkpartiets* och *Centerns kvinnoförbund*.

Behovet av ökade resurser till den blodgruppsserologiska forskningen understryks kraftigt på flera håll. Ett stort antal remissinstanser, bland dem *fyra hovrätter*, flera *länsstyrelser*, nästan alla *barnavårdsnämnder*, de *medicinska fakulteterna*, *advokatsamfundet*, *Svenska läkaresällskapet* och två till *Sveriges läkarförbund* anslutna förbund uppställer i likhet med utredningsmannen den förutsättningen för reformen att de blodgruppsserologiska undersökningarna kan utföras i tillräcklig utsträckning. *Medicinalstyrelsen* och *socialstyrelsen* anser att reformen inte kan genomföras, om inte de berörda institutionerna får resurser att fungera enligt de vetenskapliga möjligheterna. Betydelsen av den antropologiska forskningen framhålls också av flera remissinstanser.

Att de nya reglerna kommer att medföra ett ökat antal undersökningar framhålls bl. a. av *universitetskanslersämbetet*, *föreståndaren för blodgruppsserologiska avdelningen* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*. *Förbundet* förmodar att den redan nu i många fall orimligt långa utredningstiden kommer att ytterligare avsevärt förlängas, om inte rätt kraftigt ökade resurser ställs till forskningens förfogande i samband med förslagets genomförande. Vissa remissinstanser anser att samhällets utgifter för ökade resurser åt institutionerna kan komma att medföra besparingar i andra hänseenden. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* påpekar att stat och kommun måste lämna ekonomiskt stöd åt moder och barn i avvaktan på

att faderskapsfrågan slutgiltigt avgörs. Förbundet finner det därför vara ett samhällsekonomiskt intresse att utredningarna påskyndas. Enligt *medicinska fakulteten vid Karolinska institutet* kan det ifrågasättas, om inte de ökade anslag som en upprustning kräver direkt kommer att medföra besparingar till motsvarande belopp i form av minskade kostnader för rättegångar och bidragsförskott. Liknande synpunkter framförs av *förståndaren för blodgruppsserologiska avdelningen och medicinska fakulteten vid Lunds universitet*.

Rörande användandet av de Engström-Falconerska tabellerna framhåller *medicinalstyrelsen* att material av detta slag ofrånkomligen är behäftat med brister. Det tabellmaterial som redovisas i bilaga till betänkandet bör därför användas med den största försiktighet. Materialet torde enligt styrelsen vara framarbetat så långt f. n. är möjligt. Fortsatta undersökningar anses dock kunna ge besked, huruvida en bättre matematisk formel som kan ge säkrare bedömanden går att vinna. Liknande synpunkter framförs av *medicinska fakulteten vid Karolinska institutet* som varnar för att man mekaniskt räknar den procentuella sannolikheten för faderskapet på grundval av tabellerna.

Inom *Sveriges läkarförbund* framhålls det angelägna i att medicinsk sakkunskap i största möjliga utsträckning anlitas i faderskapsmål. Detta gäller även sådana fall där det kan synas troligt att frågan huruvida uppgivet samlag ligger inom konceptionstiden skulle kunna avgöras med ledning av de Engström-Falconerska tabellerna.

Sambandet med arvsrättsreformen har föranlett uttalanden av flera remissinstanser. Likställs inom och utom äktenskap födda barn i arvsrättsligt hänseende är det enligt *familjerättskommitténs* mening ofrånkomligt att domstolen i flermansfallen i någon form prövar frågan, om viss mans faderskap är mera sannolikt än de övrigas. Liknande uttalanden görs av bl. a. *hovrätterna, Stockholms rådhusrätt, socialstyrelsen, flera länsstyrelser, barnavårdsnämnden i Stockholm, domareföreningarna samt Folkpartiets och Centerns kvinnoförbund*.

Domstolskommittén anser att det är en ovillkorlig förutsättning för arvsrättsreformen att reglerna för faderskapets fastställande får sådan utformning att riskerna för misstag praktiskt taget utesluts. Det är enligt kommitténs mening från denna synpunkt som förslaget bör bedömas. Kommittén anser dock att förslaget ingalunda ger betryggande garantier för att det av domstol fastställda faderskapet överensstämmer med det verkliga. *Göteborgs rådhusrätt* har samma uppfattning.

Svenska bankföreningen anser att nuvarande faderskapsregler bör behållas oförändrade, om arvsrättsreformen inte genomförs. Föreningen hänvisar därvid till att förslaget kan leda till en minskning av antalet fastställda faderskap, vilket betecknas som en inte oväsentlig nackdel. Samma inställning har *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*.

I fråga om de praktiska verkningarna av de föreslagna faderskapsreglerna framförs ånyo de i tidigare lagstiftningsärenden uttalade farhågorna för olägenheter av skilda slag. En ökning av antalet ej fastställda faderskap befaras av *hovrätterna, socialstyrelsen, länsstyrelsen i Uppsala län, domkapitlet i Uppsala, Stockholms rådhusrätt, domareföreningarna, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund och Högerpartiets kvinnoförbund. Svea hovrätt* anser det dock böra beaktas att möjligheterna att genom blodgruppsserologisk undersökning utesluta faderskap har väsentligt ökat. Detta medför enligt hovrättens mening en minskning av de fall då den föreslagna tilläggsregeln skall tillämpas. Samma åsikt har *hovrätten för Västra Sverige. Socialstyrelsen* delar utredningsmannens uppfattning att man inte torde behöva frukta att antalet ej fastställda faderskap skall öka i mera betydande omfattning. *Hovrätten för Övre Norrland* finner det tydligt att de nya reglerna kommer att medföra att barnets talan ogillas oftare än nu. Visserligen undanröjs därvid såtillvida ovissheten om faderskapet att — efter vad med fog kan antas — färre män än tidigare med orätt förklaras vara fader. Från barnets synpunkt innebär emellertid detta i förhållande till gällande rätt den olägenheten att flera barn berövas möjligheten att få betrakta viss man som fader och att få underhåll av denne.

En annan negativ effekt av de föreslagna reglerna kan enligt *hovrätten för Övre Norrland* och *socialstyrelsen* bli ökade svårigheter att förmå den uppgivne fadern att frivilligt erkänna faderskapet, eftersom han i större utsträckning kan hoppas på friande dom. *Domareföreningarna* finner en sådan effekt trolig, när det blir allmänt känt att ett faderskaps erkännande även medför arvsrätt för barnet. Reformen skulle i så fall innebära en ökning av antalet stora, tidsödande och kostsamma rättegångar. *Högerpartiets kvinnoförbund* framför liknande synpunkter men framhåller att sådana bekvämlighetssynpunkter inte får vara avgörande när det gäller en så viktig sak som fastställande av faderskap. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* anför att enligt uppgift från barnavårdsnämnden i Stockholm faderskap i det alldeles övervägande antalet fall erkänns utan att blodundersökning företas eller domstolsförfarande behöver tillgripas. Förbundet finner det viktigt att detta blir fallet även i fortsättningen, då det här rör sig om mycket ömtåliga och speciella förhållanden. *Barnavårdsnämnden i Malmö* anser att risken för svaranden att få stå för rättegångskostnaderna och för att rättegången blir utdragen kommer att avhålla de flesta män som inte kan räkna med en positiv utgång från att överhuvudtaget föra saken till domstol.

Ett par remissinstanser uppehåller sig också vid frågan, huruvida förslaget kan väntas medföra obehag för moder och barn. *Socialstyrelsen* hänvisar till att styrelsen redan i sitt remissyttrande över ärvdabalkssakkunnigas förslag tillmätte faran för missbruk i trakasseringssyfte mindre betydelse, eftersom möjlighet här till föreligger redan enligt gällande rätt. Rättsutvecklingen anses ha hunnit förbi den försiktiga ståndpunkt som under

förarbetena till föräldrabalken intogs till frågan i vilken utsträckning rätten till bevisning om samlag med flera män skulle få begagnas. Styrelsen finner att man liksom hittills får lita till att utredningen hålls inom tillbörliga gränser och till att handläggningen sker inom stängda dörrar, om den kan tänkas skada moderns rykte. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* befarar att den föreslagna rätten för en svarande att dra in en annan man i rättegången kan komma att missbrukas till förfång för den indragne.

De angivna olägenheterna anses i allmänhet uppvägd av de större möjligheterna att nå säkra avgöranden i faderskapsmål. Denna mening uttalas av tre *hovrätter*, *socialstyrelsen*, *överståthållarämbetet*, *länsstyrelsen i Uppsala län*, *barnavårdsnämnden i Stockholm*, *domkapitlen i Uppsala och Linköping*, *advokatsamfundet*, *Svenska läkaresällskapet*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*. Sistnämnda förbund finner sålunda att ökad rättvisa och säkerhet måste bli följderna av tilläggsregeln. Förslaget anses vidare innebära större rättvisa mot de av modern uppgivna eventuella fäderna och kan i och med detta vara till fördel även för henne. Ju mera övertygad den som förklaras vara fader är att han verkligen också är fader, desto lättare måste det enligt förbundet vara för honom att uppfylla de moraliska och juridiska förpliktelser som faderskapet medför.

Bl. a. *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *socialstyrelsen*, *barnavårdsnämnderna i Stockholm*, *Örebro* och *Kiruna* samt *Högerpartiets kvinnoförbund* finner att olägenheten av att faderskapet inte alltid kan fastställas minskas genom bestämmelserna i 1964 års lag om bidragsförskott. Enligt *socialpolitiska kommittén* får dock den omständigheten att viss minimitrygghet har skapats för barn utom äktenskap inte tas som motiv för att underlåta att på allt sätt pröva faderskapsfrågan.

Göta hovrätt anser att betydande svårigheter uppenbarligen måste göra sig gällande vid tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna. Enligt hovrättens mening hade det därför varit synnerligen värdefullt, om utredningsmannen redovisat de praktiska erfarenheter som vunnits av motsvarande lagstiftning i Danmark och Norge. Hovrätten utgår från att förslaget inte läggs till grund för lagstiftning utan att dessa erfarenheter vinner tillbörligt beaktande.

I fråga om den föreslagna *huvudregeln* konstaterar *Göteborgs rådhusrätt* att utredningsmannen inte åsyftar någon ändring i gällande bestämmelser för det fall att det inte har utretts att modern under konceptionstiden haft samlag med mer än en man. Enligt rådhusrättens mening bör vid prövningen beaktas varje omständighet som gör det tvivelaktigt, huruvida den utpekade mannen är fader. Med hänsyn härtill bör för friande dom inte krävas att det är osannolikt att barnet avlats vid samlaget. Redan en lägre grad av sannolikhet anses böra räcka. Rådhusrätten förordar därför att regeln ges den utformningen att den som har haft samlag med modern

under tid då barnet kan vara avlat skall anses som fader, om det inte föreligger omständighet som gör det mindre sannolikt att barnet har avlats vid samlaget.

Den föreslagna tilläggsregeln tillstyrks av *hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Uppsala län, barnavårdsnämnden i Stockholm, Folkpartiets kvinnoförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*. Andra remissinstanser framför emellertid kritik mot förslaget i denna del.

Frågan om vilken grad av sannolikhetsövertikt som skall vara utslagsgivande vid tillämpningen av tilläggsregeln uppmärksammas av flera remissinstanser. Enligt *domstolskommittén* torde utredningsmannen med sitt förslag inte ha avsett annan tolkning än som förordats av departementschefen år 1955. Detta anses innebära att ganska små sannolikhetskillnader kan bli utslagsgivande. Enligt lagtextens ordalydelse skall för övrigt, anför kommittén, även den obetydligaste sannolikhetsövertikt beaktas. Med det begränsade krav på sannolikhetsövertikt som sålunda uppställs måste enligt kommitténs mening risken för oriktiga avgöranden i faderskapsmål bli betydande. Kommittén anser att godtagbara garantier för tillförlitliga resultat av faderskapsprövningen kan uppnås bara om det uppställs krav på en mera påtaglig sannolikhetsövertikt för att en av männen skall anses som fader. Detta bör komma till uttryck i lagtexten. Kommittén förordar att samma krav som i dansk och norsk lag uppställs i svensk lagstiftning. Ingen av männen skall sålunda anses som fader, med mindre det är väsentligt större sannolikhet för att barnet avlats av honom. Detta torde enligt kommitténs mening medföra att som regel samtliga män som har haft samlag med modern under konceptionstiden måste höras i målet för att faderskapet skall kunna fastställas. I samma riktning uttalar sig *Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, Göteborgs rådhusrätt och barnavårdsnämnden i Malmö*.

Stockholms rådhusrätt finner det ovisst vilken grad av sannolikhetsövertikt utredningsmannen kräver för att käromålet skall kunna bifallas. Rådhusrätten framhåller att av de till betänkandet fogade sakkunnigutlåtandena framgår att även en siffermässigt ganska stor sannolikhetskillnad måste visa fel i ett antal fall. Enligt rådhusrättens mening kan en alltför ringa sannolikhetsövertikt inte godtas, utan den bör vara påtaglig. Rådhusrätten ifrågasätter om inte tilläggsregeln antingen bör utformas som en negativ regel eller förtydligas på annat sätt.

Frågan om tilläggsregelns tillämpning i de fall då det är mer eller mindre sannolikt att okända presumtiva fäder kan finnas diskuteras i några remisstyttranden. *Familjerättskommittén* anser att tilläggsregeln inte bör tillämpas redan när det är sannolikt men inte styrkt att samlag med flera förekommit. Kravet på tillfredsställande bevisning får alltså inte efterges. Utredningsmannens yttrande om innebörden av kravet på övervägande skäl kan enligt

Svea hovrätt inte tolkas på annat sätt än att i bedömningen av den inbördes sannolikheten mellan två kända presumtiva fäder skall ingå också andra män beträffande vilka samlag inte kan styrkas. Obestyrkta påståenden att kvinnan har haft samlag med andra män anses liksom hittills i vissa fall kunna — ehuru med försiktighet — tillmätas betydelse vid avgörande av frågan om det är osannolikt att barnet avlats av den med vilken samlag har styrkts. Däremot finner hovrätten det inte föreligga tillräcklig anledning att beakta sådana påståenden vid prövning enligt tilläggsregeln av den inbördes sannolikheten mellan flera män. Liknande synpunkter anläggs av *hovrätten för Västra Sverige*. Hänsyn till oupplysta faderskapsmöjligheter bör tas endast i undantagsfall. Skulle utredningen i målet ge ett mycket starkt stöd för antagande att modern haft samlag med mer än en man under konceptionstiden, torde det emellertid enligt hovrätten vara svårt att undvika att ta hänsyn därtill.

Riksförsäkringsverket samt *hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att i bedömningen bör ingå sannolikheten för att oupplysta faderskapsmöjligheter finns. Enligt *riksförsäkringsverket* bör detta tydligare framgå av lagtexten. Vid avvägning av de olika intressen som gör sig gällande måste enligt *hovrätten* sanningskravet väga ojämförligt tyngre än intresset att i största möjliga antal fall rättsligen fastställa faderskap och därmed förenad arvsrätt.

Advokatsamfundet understryker vikten av att hänsyn liksom hittills inte tas till löst framkastade påståenden från svarandes sida att modern haft samlag även med annan man under konceptionstiden och att uppgifter om samlag med en eller flera okända män i allmänhet lämnas utan avseende. Om inte sådan återhållsamhet visas även i framtiden, förmodas benägenheten att bestrida faderskap efter de nya reglernas införande bli betydligt större än utredningsmannen antagit. *Ordföranden i Föreningen Sveriges stadsdomare* anser att tilläggsregeln bör begränsas till att endast avse män som är parter i målet. *Domkapitlet i Göteborg* menar att 3 kap. 2 § bör kompletteras med ett stadgande av innebörd att faderskapet skall förklaras outrett, när det har bevisats att modern under konceptionstiden förutom med svarande har haft samlag med en eller flera män, vilkas identitet är okänd för domstolen.

Utredningsmannens synpunkter på det utomrättsliga förfarandet föranleder uttalanden från några remissinstanser. *Socialstyrelsen* förmodar att det föreslagna utredningsförfarandet kommer att ställa större krav på barnavårdsmannainstitutionen. Styrelsen kommer att efter lagstiftningens genomförande noga följa utvecklingen på området i fråga om behovet av ökad kvalificerad arbetskraft samt av råd och anvisningar rörande förfarandet. Enligt *Svenska kommunförbundet* bör barnavårdsmannainstitutionen anpassas efter vad som numera krävs av dess verksamhet. Exempelvis skulle den i barnavårdsmans uppdrag ingående skyldigheten att sörja

för att utomäktenskapliga barns börd fastställs kunna än bättre tillgodoses, om skyldigheten ålades vederbörande barnavårdsnämnd och av denna kunde anförtros åt personal med särskilda kvalifikationer. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter om det är lämpligt att låta en förberedande utredning ta formen av ett utomprocessuellt förfarande som sköts av barnavårdsman.

Högerpartiets kvinnoförbund framhåller att den objektiva utredning som skall verkställas av barnavårdsman måste bli så fullständig som möjligt. Den bör därför vid behov omfatta fullständig blodundersökning och i särskilda fall även antropologisk undersökning. *Överståthållarämbetet* understryker vikten av att barnavårdsmanen aktivt verkar för att utredningen av tveksamma faderskap utsträcks till att omfatta samtliga aktuella män. Oavsett den föreslagna rätten för svarande att dra in andra presumtiva fäder i rättegången, har barnavårdsmanen oftast betydligt större möjligheter att få upplysningar om moderns förhållanden under konceptionstiden. Ämbetet anser att barnavårdsmanen inte utan blodgruppsserologisk undersökning bör söka utverka ett faderskapserkännande om han känner till att flera män kan komma i fråga.

Stockholms rådhusrätt menar att särskilda bestämmelser bör meddelas om det utomrättsliga förfarandet, om de materiella reglernas syfte skall vinnas. Rådhusrätten anser att barnavårdsman i förekommande fall bör få påkalla vitesföreläggande för inställelse till förhör och undersökningar. Vitesbeslut bör meddelas av vederbörande länsstyrelse. Särskilda bestämmelser om barnavårdsmans befogenhet att anlita tvångsmedel måste meddelas. Om barnavårdsmannens befogenheter vidgas på antytt sätt, kan antalet rättegångar minskas. I de fall rättegång blir nödvändig befrias domstolarna från de närmast administrativa åtgärderna avseende blodprovstagning och kan ägna sig åt rent dömande verksamhet. Rådhusrätten framhåller vidare att det bör övervägas om inte behövliga undersökningar bör göras kostnadsfria. En sådan ordning anses med säkerhet öka parternas vilja att medverka till utredningen.

De föreslagna reglerna om det processuella förfarandet har föranlett uttalanden från åtskilliga remissinstanser. Möjligheten till samtidig prövning i flermansfallen betecknas av *domstolskommittén* som en fördel i jämförelse med nuvarande bestämmelser. Samma mening har bl. a. *länsstyrelserna i Uppsala och Norrbottens län*, flera *barnavårdsnämnder*, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund*, *Högerpartiets kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

I några remissyttranden hävdas att förslagets genomförande kommer att medföra behov av juridiskt biträde åt såväl kärende som svarande. I fråga om biträde åt kärenden anför *advokatsamfundet* att rättegången i faderskapsmål i många fall måste bli mera invecklad än f. n. Samfundet anser det därför viktigt att barnets representanter anlitar advokat i betydligt

större omfattning än hittills. Liknande uttalanden görs av *rådhusrätten i Malmö* och *Svenska kommunförbundet*. Med hänsyn till den många gånger komplicerade rättegången och till vikten av att tilltron till domstolens objektivitet inte rubbas anser *Stockholms rådhusrätt* att förslaget med nödvändighet kräver att domstol får möjlighet att förordna biträde åt svarande i faderskapsmål under liknande förutsättningar som i brottmål och mål om omyndigförklaring. Svarande i faderskapsmål anlitar nämligen i regel inte rättegångsbiträde. Möjlighet att förordna rättegångsbiträde bör finnas i fråga om var och en som dras in som svarande.

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner det lämpligt att barnavårdsman i tveksamma fall medverkar till att talan riktas mot alla män som har haft samlag med modern under konceptionstiden och vilkas faderskap inte är osannolikt. Det anses inte minst från barnets synpunkt angeläget att domstolen kan göra erforderliga jämförelser i dessa fall. Möjligheten till sådan prövning bör enligt hovrättens mening i allmänhet inte få bero på yrkande av den instämde mannen. Liknande synpunkter anförs av några *barnavårdsnämnder*. *Barnavårdsnämnden i Göteborg* finner det sålunda angeläget att barnavårds mannen av modern får klarhet i om hon under konceptionstiden haft samlag med mer än en man. Om så är fallet och faderskapsfrågan därför framstår som tveksam kan det enligt nämndens mening ifrågasättas om inte ärendet regelmässigt bör hänskjutas till domstols avgörande. Nämnden anser att härigenom bästa möjliga garanti skapas för en riktig bedömning av de olika faktorer som läggs till grund för ett fastställande av faderskapet. *Barnavårdsnämnden i Halmstad* anför att man måste räkna med att barnets företrädare varken anser sig ha anledning eller är benägna att begagna sig av möjligheten att samtidigt rikta talan mot flera män. Det kan enligt nämnden synas stötande att barnets rätta faderskap görs beroende av den ursprunglige svarandens större eller mindre handlingskraft, känslöbetonade hämningar och vilja till risktagning.

Svenska kommunförbundet anser att det av lagtexten bör framgå att ansökan om stämning mot mer än en man skall förekomma endast undantagsvis.

Stockholms rådhusrätt och *domareföreningarna* delar utredningsmannens mening att det inte bör åligga kärke eller domstol att dra in annan man i rättegången.

Beträffande tidpunkten för yrkande om indragning ifrågasätter *Göta hovrätt* om inte lagrummet bör kompletteras med en ordningsregel, som klargör vikten av att invändning om samlag med flera görs utan onödigt dröjsmål. *Domareföreningarna* understryker vikten av att yrkande om indragning framställs under förberedelsen i målet för att förhindra att huvudförhandling inställs i onödan.

Utredningsmannens ställningstagande i fråga om undersökningsplikten omfattning då det gäller blodundersökningar och andra

undersökningar av ärftliga egenskaper biträds av *medicinska fakulteten vid Uppsala universitet, barnavårdsnämnderna i Stockholm och Göteborg, Svenska bankföreningen och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Barnavårdsnämnden i Stockholm* anför att tvingande bestämmelser om undersökningsplikt för anhöriga i praktiken synes obehövligen och att sådana bestämmelser skulle innebära ett kraftigt ingrepp i den enskildes integritet. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* finner att det måste anses tillfredsställande att förslaget inte innebär någon vidgad undersökningsplikt. En mera tveksam hållning intar *Stockholms rådhusrätt*, som ifrågasätter om inte parts föräldrar och syskon bör kunna åläggas blodprovstagning, såvida parten själv har avlidit. *Familjerättskommittén* finner av betänkandet framgå att den medicinska sakkunskapen numera fäster mindre vikt än tidigare vid möjligheterna att undersöka anhöriga till modern eller till de män som är aktuella. En utvidgad undersökningsplikt anses enligt kommittén likväl stundom vara av avgörande betydelse. Det synes kommittén inte tillrådligt att i sådana fall helt lita till de anhörigas goda vilja. En utvidgad undersökningsplikt i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslogs i prop. 1958:144 förordas. Kommittén åberopar det allmänna intresset av att faderskap fastställs rätt liksom också frågans betydelse för bl. a. fädernefränderna, om arvsrättsreformen genomförs. Liknande synpunkter framförs av *rådhusrätten i Malmö*.

Beträffande remissutfallet i vissa särskilda frågor hänvisas till specialmotiveringen.

Arvsrätt för barn utom äktenskap

Nuvarande ordning m. m.

Enligt 2 kap. 1 § ärvdabalken är arvlåtarens avkomlingar, eller bröst-arvingar, hans närmaste arvingar på grund av släktskap. I 4 kap. regleras frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt. Barn utom äktenskap eller dess avkomlingar tar enligt 3 § arv efter barnets moder och hennes släktingar samt ärvs av dem som om barnet hade äktenskaplig börd. Enligt 4 § kan barnet under vissa förutsättningar ta arv efter fadern och fadern efter barnet som om barnet vore av äktenskaplig börd. Så är fallet om barnet är trolovningsbarn eller om fadern avgett förklaring att barnet skall ha samma arvsrätt efter honom som barn i äktenskap. Mellan barn utom äktenskap och dess fader finns i övrigt inte arvsrätt liksom ej heller mellan barnet och faderns släktingar. Som har angetts i tidigare sammanhang har barn utom äktenskap i vissa fall rätt till underhåll ur faderns dödsbo enligt regler i 8 kap. ärvdabalken.

I Danmark, Island och Norge är utomäktenskapliga barn i arvshänseende

likställda med barn i äktenskap. Detsamma gäller i Finland i fråga om barn som blivit erkänt av fadern eller som är trolovningsbarn.

Enligt 1734 års lag hade barn utom äktenskap inte arvsrätt efter någon av föräldrarna. Efter vissa reformer 1866 och 1905 fick utomäktenskapliga barn genom lagen den 14 juni 1917 (nr 376) om barn utom äktenskap full likställighet med barn i äktenskap i fråga om det arvsrättsliga förhållandet till modern och hennes släktingar. Enligt samma lag hade trolovningsbarn arvsrätt efter fadern och ärvdes av honom som barn i äktenskap. Bestämmelserna i 1917 års lag intogs oförändrade i lagen den 8 juni 1928 (nr 279) om arv. Genom denna lag infördes dessutom möjligheten till arvsrättsförklaring av fadern. De i 1928 års lag intagna bestämmelserna om arvsrätt för barn utom äktenskap överfördes oförändrade till ärvdabalken 1958.

Tidigare reformförslag

Sedan barn utom äktenskap 1917 blivit fullt likställda med barn i äktenskap i fråga om det arvsrättsliga förhållandet till modern och hennes släktingar har det varit ett ständigt aktuellt önskemål att införa arvsrätt för de utomäktenskapliga barnen också efter fadern och hans släktingar. En närmare redogörelse för frågans tidigare behandling lämnas i ärvdabalkssakkunnigas betänkande med förslag till ärvdabalk (SOU 1954: 6 s. 80). Framställningen i det följande begränsas till frågans behandling under senare år.

I förslaget till ärvdabalk (s. 88) anförde *ärvdabalkssakkunniga* att vidgad arvsrätt statistiskt sett skulle bli av liten ekonomisk betydelse för de utomäktenskapliga barnen. De ideella hänsynen vägde dock tyngre än de ekonomiska. Det var stötande för tidens betraktelsesätt att barn skulle ha olika arvsrättslig ställning om de var födda utom eller inom äktenskap. Största möjliga likhet på arvsrättens område kunde enligt de sakkunniga bidra till att barn inom och utom äktenskap blev socialt jämbördiga. Vidgad arvsrätt för de utomäktenskapliga barnen kunde i viss mån strida mot uppfattningen att arvsrätten grundas inte bara på blodsbandet utan även på social och ekonomisk samhörighet med arvlåtaren. När det gällde arvsrätt för egna barn vägde dock själva släktskapen så tungt att man fick bortse från att det utomäktenskapliga barnet ofta inte hade sådan samhörighet med fadern. Arvsrätt borde föreligga också efter faderns släktingar. Även rätt till arv efter barnet borde i princip vara obegränsad. I ett särskilt fall borde dock sådant s. k. bakarv inte förekomma, nämligen då barnet avlats genom våldtäkt eller annan sedlighetsförbrytelse. Visserligen kunde abort ske i sådana fall. Men när denna möjlighet inte utnyttjades skulle det vara uppenbart motbjudande om gärningsmannen fick ekonomisk vinning av brottet.

De sakkunniga framhöll att de starkaste skälen mot lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap tidigare hade varit av praktisk art. Reglerna för fastställande av faderskap hade inte ansetts medföra så säkra resultat att

arvsrätt kunnat grundas på dem. Med de ändringar i faderskapsreglerna som de sakkunniga föreslog skulle emellertid fastställda faderskap i betydligt större utsträckning än tidigare komma att stämma överens med det biologiska faderskapet. Kvarstående ovisshet om faderskapet borde inte hindra en utvidgad arvsrätt. Som tidigare har framgått ansåg de sakkunniga inte heller att hänsyn till efterlevande hustru borde hindra arvsrättsreformen. Verkningarna för hustrun i mindre bon skulle i viss utsträckning mildras om de sakkunnigas förslag till ändring av 13 kap. 12 § giftermålsbalken genomfördes.

De sakkunniga förordade således att särbestämmelserna om barn utom äktenskap skulle utgå ur ärvdabalken. De regler i balken som avsåg släktingars arvsrätt skulle därigenom komma att tillämpas även på personer som var besläktade genom utomäktenskaplig födelse. Emellertid föreslogs en specialregel om att den som dömts för våldtäkt inte skulle ha rätt till arv efter det barn, som avlats genom gärningen, eller efter dess avkomling. Detsamma skulle gälla för barnets fadernefränder.

De sakkunniga framhöll (s. 127) att det i och för sig var önskvärt att den nya arvsordningen, i enlighet med allmänna arvsrättsliga principer, tillämpades på alla arvfall efter ikraftträdandet och således oavsett om barnet var fött före ikraftträdandet. En förutsättning härför var emellertid att de gamla och nya arvsreglerna anknöt till likvärdiga rättsfakta. Frånsett fallen med trolovningsbarn eller arvsrättsförklaring var förutsättningen inte uppfylld. Både när underhållsskyldigheten till barn utom äktenskap enligt gällande lag fastställdes genom dom och när den grundades på avtal kunde faderskapet vara osäkert. Genom den medicinska forskningens framsteg syntes man för framtiden ha fått tillräckligt säker grund för att ge de utomäktenskapliga barnen arvsrätt. Men detta kunde inte föranleda att man gav arvsrätt åt barn för vilka faderskapet fastställts enligt äldre lag.

En annan betydelsefull omständighet i sammanhanget var enligt de sakkunniga att det i stor utsträckning saknades uppgift i folkbokföringen om en man hade barn utom äktenskap. Före den 1 januari 1918 skulle någon anteckning om sådant barn över huvud taget inte göras vid faderns namn i församlingsboken. Efter denna tidpunkt var präst skyldig att anteckna barnet vid faderns namn i församlingsboken sedan faderskapet fastställts. Denna anteckning hade emellertid i allmänhet inte kommit att tas in i faderns flyttningsbetyg. Så snart han flyttat kunde man bara genom att göra efterforskningar i tidigare kyrkobokföringsorter få reda på om han hade något utomäktenskapligt barn. Efter den 1 januari 1947 skulle vid faderns namn i församlingsboken och i hans personakt antecknas hans trolovningsbarn och barn för vilka han avgett arvsrättsförklaring men inte andra utomäktenskapliga barn. Eftersom flyttningsbetyg utskrevs på grundval av personakten, kunde det alltså bero på tillfälliga omständigheter om ett utomäktenskapligt barn var känt och kunde kallas till boupp-

teckning och arvskifte. Det skulle ofta kunna inträffa att arvskiften fick rivas upp. Det borde enligt de sakkunniga därför endast komma i fråga att tillämpa de nya arvsreglerna retroaktivt i sådana fall där faderskapet var lika säkert som om det fastställts enligt den föreslagna nya ordningen och där registrering skett. En retroaktiv lagtillämpning medförde emellertid allmänt sett vissa olägenheter. Sådana skulle alltid finnas om den nya arvsordningen skulle gälla redan födda barn. Om ett utomäktenskapligt barn fötts under en tid då rättsverkningarna av faderskapet huvudsakligen bestod i underhållsskyldighet, måste fadern ha svårt att förstå att barnet genom ändrad lag också kunde få arvsrätt efter honom.

De sakkunniga fann sammanfattningsvis att övervägande skäl talade för den huvudregeln att äldre lag skulle gälla när ett utomäktenskapligt barn var fött innan nya lagen trätt i kraft, oavsett om arvlåtaren dött efter ikraftträdandet.

I fråga om trolovningsbarn och barn för vilka arvsrättsförklaring skett var läget ett annat. I regel var man inte osäker om faderskapet och registreringsfrågan var mera fördelaktig. Arvsrätt fanns redan mellan barnet och fadern. Den nya ordningen skulle bara innebära den förändringen att arvsrätt skulle finnas också mellan barnet och fädernefränderna. De nya arvsreglerna borde därför tillämpas då barnet var trolovningsbarn eller arvsrättsförklaring skett och arvlåtaren dött efter nya lagens ikraftträdande. När arvlåtaren var annan än fadern borde också fordras att fadern levde när lagen trädde i kraft. Om han avlidit dessförinnan hade de arvsrättsliga verkningarna som enligt äldre lag följde av trolovning eller arvsrättsförklaring redan spelat ut sin roll. Det var inte påkallat att trots detta låta barnet och fädernefränderna få rätt till arv efter varandra.

En av de sakkunniga, justitierådet Walin, avgav ett särskilt yttrande (s. 217). Han förklarade att det för allmänheten och särskilt de berörda barnen inte skulle bli lätt att godta att barnets födelsedatum skulle vara utslagsgivande i frågan om arvsrätt efter fader och fädernefränder. Barn födda utom äktenskap före nya lagen måste känna det som en ännu större orättvisa att de skulle bli uteslutna från arvsrätt när senare födda barn hade sådan rätt. Dessvärre skulle det inte bli fråga om en kortvarig olägenhet. Motsättningen skulle komma att visa sig allra starkast 30, 40 och 50 år efter det nya lagen trätt i kraft. Då skulle det bli vanligast att de olika reglerna för utomäktenskapliga barns arvsrätt tillämpades samtidigt. Att barn födda utom äktenskap före nya lagen skulle lyda under en äldre lagstiftning kunde bara sakligt motiveras med att lagstiftaren fann faderskapet osäkert i dessa fall. Detta föreföll svärbegripligt när föräldrarna levt samman eller det inte varit tvekan om faderskapet. När föräldrarna till utomäktenskapliga barn sammanbodde kunde det hända att de hade barn födda både före och efter nya lagens ikraftträdande. Var barnen inte trolovningsbarn skulle olika arvsregler gälla inom syskonkretsen. Frågan om fader-

skap, som fastställts enligt äldre regler, borde grunda rätt till arv berodde delvis på om man ansåg att rätt till arv borde ha en säkrare grund än rätt till underhåll. Walin fann inte att skillnaden var så stor mellan de olika rättsföljderna. Det kunde därför sättas i fråga om inte faderskapet fastställt enligt den äldre ordningen i princip borde grunda rätt till arv efter fader och fädernefränder. Det rättsligen fastställda faderskapet överensstämde ju i flertalet fall med det biologiska.

I fråga om arvsrätt för utomäktenskapliga barn födda före nya lagens ikraftträdande föreslog Walin följande. Om faderskapet bestämts enligt de föreslagna nya reglerna skulle barnet ha arvsrätt enligt den nya arvsordningen. De barn vars faderskap fastställts enligt äldre lag skulle kunna anmäla anspråk på arvsrätt i varje särskilt fall. Om arvsanspråket bestreds skulle barnet kunna få en rätt begränsad till laglotten, men endast under förutsättning att faderskapet ansågs vara ungefär lika säkert som om det fastställts enligt den nya ordningen. I händelse av tvist fick frågan prövas av domstol. Om barnet avlidit före arvlåtaren skulle dess avkomlingar ha samma rätt till arv som barnet.

De sakkunnigas förslag om utvidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn godtogs i princip av det stora flertalet *remissinstanser*. En del av dessa ansåg emellertid att förslaget inte borde genomföras förrän man kunde fastställa faderskapet till barn utom äktenskap med i varje fall betydligt större säkerhet än dittills. Andra menade att en förutsättning för att genomföra förslaget var att efterlevande make fick en väsentligt tryggare ställning än enligt de sakkunnigas förslag. Några remissinstanser avstyrkte förslaget av principiella skäl. De erinrade om att principen om samhörigheten i sociala och ekonomiska förhållanden som arvsrättens egentliga grund föranlett dels att efterlevande make fått arvsrätt och dels att kusiner och avlägsnare släktingar avstängts från arvsrätt. Någon samhörighet fanns i allmänhet inte och kunde inte framtvingas mellan utomäktenskapliga barn och deras verkliga eller presumtiva fäder. Principen om likställighet kunde därför inte utan vidare tillämpas i fråga om utomäktenskapliga barns arvsrätt.

Sakkunnigmajoritetens förslag till övergångsbestämmelser tillstyrktes eller lämnades utan erinran i det övervägande flertalet remissyttranden. Från flera håll uttalades dock sympati för det av Walin förordade systemet. Man framhöll att majoritetens förslag kunde medföra allvarliga olägenheter. Det var angeläget att de nya arvsbestämmelserna snarast kunde tillämpas. Av principiella skäl var därför Walins lösning att föredra. Men då denna syntes vara mera komplicerad borde man i enkelhetens intresse följa majoritetens förslag. Från några håll förordades att de nya arvsreglerna gjordes tillämpliga på barn födda före nya lagen i något större utsträckning än enligt majoritetsförslaget. De nya arvsreglerna borde gälla barn för vilka faderskapet fastställts enligt den nya ordningen. Några remissinstanser ansåg

att övergångsbestämmelserna i huvudsak borde följa Walins linje. Det skulle vara olyckligt att under en lång följd av år ha olika arvsregler beroende på när barnet var fött. Såvitt möjligt borde enhetliga normer gälla för alla utomäktenskapliga barn. En närmare redovisning av remissyttrandena lämnas i prop. 1958 A: 144 s. 74 och s. 143.

I remiss till lagrådet år 1955 konstaterade dåvarande departementschefen att det av stora befolkningsgrupper betraktats som en ur rättvisesynpunkt ofrånkomlig reform att arvsrätt infördes för de utomäktenskapliga barnen efter fader och fädernefränder (prop. 1958 A: 144 s. 96).

Han uttalade i huvudsak följande. Det var ett etiskt rättvisekrav att barn inom och utom äktenskap i möjligaste mån blev likställda. Samhället borde inte genom sin lagstiftning eller på annat sätt medverka till en uppdelning av barnen i en bättre och en sämre lottad grupp. Att upphäva de utomäktenskapliga barnens särställning i fråga om arvsrätt skulle bidra till social likställighet mellan barn inom och utom äktenskap. Genom att införa arvsrätt efter fader och fädernefränder skulle man även slå fast faderns samband med barnet. Man kunde därigenom medverka till att hans känsla av ansvar för barnets uppföstran och framtid stärktes. Visserligen hade arvsrätten från rent ekonomisk synpunkt liten betydelse i flertalet fall. Men då fadern eller om han var död någon av hans släktingar efterlämnade kvarlåtenskap av värde måste det för det utomäktenskapliga barnet verka orättvist att arvet helt skulle tillfalla faderns barn i äktenskap. — Endast få remissinstanser hade avstyrkt de sakkunnigas förslag. Det hade gjorts gällande att förslaget inte överensstämde med vad som var grunden för arvsrätten. Denna skulle inte vara enbart blodsbandet utan den med blodsbandet i regel förknippade sociala och ekonomiska samhörigheten. Denna tankegång låg visserligen bakom åtgärden att upphäva arvsrätten för kusiner. Dessas släktskap med arvlåtaren var dock tämligen avlägsen. När det gällde egna barn vägde själva släktskapsförhållandet betydligt tyngre. Även efter skilsmässa hade inte sällan barnet mindre samhörighet med den ena av föräldrarna än med den andra. Förhållandet var liknande för de utomäktenskapliga barnen. Särskilt då fadern gift sig med annan än barnets moder och fått barn i äktenskapet var ofta samhörigheten dålig mellan honom och barnet utom äktenskap. Den omständigheten att den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan utomäktenskapliga barn och deras fäder ofta var svag kunde inte anses vara något verkligt hinder mot förslaget. I varje fall kunde argumentet inte få avgörande betydelse jämfört med de krav på rättslikhet mellan olika grupper av barn som var det väsentliga skälet för reformen.

Ett barns härstamning på fädernet kunde i allmänhet inte fastslås med absolut visshet. Detta gällde i princip i lika mån barn utom och inom äktenskap, låt vara att någon tvekan om härstamningen vanligen inte uppstod beträffande barn i äktenskap. Det var tydligen en bedömningsfråga om fastställande av faderskap kunde anses ske med sådan säkerhet att det kunde

grunda arvsrätt. Enligt departementschefens mening uppfyllde de av honom framlagda förslagen till nya regler för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap tillräckligt stora krav från rättssäkerhetssynpunkt för att arvsrätt efter fader och fädernefränder skulle kunna införas. För övrigt spelade i de flesta fall arvsrätten ur ekonomisk synpunkt en mycket mindre roll än rätten till underhållsbidrag från den antagne fadern.

Vidgad arvsrätt för utomäktenskapligt barn skulle medföra att andra arvingar fick motsvarande minskning i sin rätt till arv. Det mest ömmande fallet var då den avlidne mannen efterlämnade endast hustru och barn utom äktenskap. Den hälft av boet som hustrun enligt gällande rätt fick i arv kom i stället att tillfalla barnet. Detta resultat kunde verka särskilt stötande om egendomen i boet förts in av hustrun och hon inte känt till barnets existens. Det borde ur folkbokföringen kunna utläsas om en man var far till barn utom äktenskap. Nödvändiga författningsändringar för en sådan reform kunde genomföras på administrativ väg. Såväl trolovad som hustru borde alltså utan svårighet kunna få uppgift om fästmannen eller maken hade utomäktenskapliga barn. Därmed skapades underlag för att hon skulle kunna skydda den egna egendomen, i första hand genom äktenskapsförord. I detta sammanhang erinrade departementschefen också om sitt förslag till ändring av 13 kap. 12 § giftermålsbalken. Vidare pekade han på möjligheten att tillgodose efterlevande hustru genom testamente. Mot bakgrund av nu angivna förhållanden ansåg han att det knappast mötte avgörande betänkligheter med hänsyn till efterlevande makes rättsställning att införa lika arvsrätt för barn i och utom äktenskap.

Det arvsrättsliga förhållandet mellan utomäktenskapligt barn och dess fädernefränder var av mindre betydelse. I allmänhet överlevde fadern sina föräldrar och arvfall efter avlägsnare fädernefränder var sällsynta. En begränsning av det utomäktenskapliga barnets arvsrätt till att gälla bara arv efter fadern skulle innebära att en tillfällighet skulle komma att avgöra om barnet fick del i fädernefrändernas kvarlåtenskap. Den allvarligaste olägenheten med en begränsning var emellertid att en principiell olikhet mellan barn utom och inom äktenskap skulle stå kvar.

Departementschefen godtog i enlighet härmed de sakkunnigas förslag att barn utom äktenskap i arvsrättsligt hänseende helt skulle likställas med barn i äktenskap och att särbestämmelserna om utomäktenskapliga barn skulle utgå ur ärvdabalken. Han anslöt sig också till förslaget att bakarv inte fick förekomma för fader och fädernefränder till barn som avlats i våldtäkt.

Beträffande övergångsbestämmelserna till den nya arvsordningen framhöll departementschefen (s. 150) att det i och för sig var önskvärt att de nya arvsreglerna i enlighet med gängse princip vid ändring i arvsordningen tillämpades vid alla arvfall efter nya lagens ikraftträdande. Man skulle därigenom snarast möjligt göra barn födda inom och utom äktenskap

jämställda i fråga om arvsrätt. Det var allmän enighet om att den nya lagen skulle tillämpas fullt ut i fråga om trolovningsbarn och barn för vilket fadern avgett arvsrättsförklaring, när fadern levde vid lagens ikraftträdande. Vad angick övriga utomäktenskapliga barn var det däremot tydligt, att den allmänna principen vid införande av nya arvsregler inte kunde tillämpas utan vidare. Någon meningsskiljaktighet förelåg inte på denna punkt. Man fick här särskilt ta hänsyn till att faderskapen var osäkra när de fastställdes enligt äldre lag och även till att det i stor utsträckning saknades uppgift i den äldre folkbokföringen om en man hade barn utom äktenskap. Departementschefen hade i och för sig starka sympatier för Walins lösning då enligt hans mening utomäktenskapliga barn i största möjliga utsträckning borde jämnställas med barn i äktenskap. Enligt Walins förslag skulle likställighet i många fall uppnås tidigare än enligt majoritetens förslag. Man kunde dock göra allvarliga invändningar mot Walins system. Det var betänkligt att arvsrätten skulle bero på en åtgärd från barnets sida. Det stred mot grundsatsen att en i förväg bestämd arvsordning skall finnas. Särskilt allvarligt var att systemet innebar att ett tidigare fastställt faderskap skulle kunna omprövas. Detta kunde få högst otillfredsställande följder ur mänsklig och praktisk synpunkt. Departementschefen ansåg därför övervägande skäl tala mot den av Walin föreslagna lösningen och anslöt sig till sakkunnigmajoritetens förslag.

Vid behandlingen i *lagrådet* år 1955 mötte förslaget om lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap starkt motstånd (prop. 1958 A: 144 s. 321). Lagrådet anförde i huvudsak följande.

Förslaget överensstämde inte med de principer som legat till grund för 1928 års lag om arv, nämligen att arvsrätten var grundad i den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan arvlåtare och arvinge. Den var en följd av nära släktskap, sammanlevnad som äkta makar eller adoptivförhållande. Mellan fadern och det utomäktenskapliga barnet fanns i allmänhet inte sådan samhörighet. Det fick anses uteslutet att den allmänna uppfattningen nu skulle fästa större avseende vid blodsbandet än tidigare. Utan verklig samhörighet mellan arvlåtare och arvinge kunde arvsrätten inte fylla uppgiften att främja den ekonomiska och sociala kontinuiteten mellan dem. Olikheten i fråga om inom- och utomäktenskapliga barns arvsrätt var därför knappast oförsvarlig från principiell och etisk synpunkt. Bara ett fåtal remissinstanser hade emellertid avstyrkt förslaget. Detta tydde på att det var ett önskemål i vida kretsar att barn inom och utom äktenskap fick samma arvsrätt. De utomäktenskapliga barnen hade redan i stor utsträckning likställts med barn i äktenskap. Detta kunde vara ett motiv att så långt möjligt undanröja den rättsolikhet som fanns kvar. På grund av samhällsutvecklingen i det hela borde därför principiella skäl inte längre hindra att de utomäktenskapliga barnen i fråga om arvsrätt blev likställda med barn i äktenskap.

Mot fördelarna med en reform måste emellertid vägas de nackdelar som en utvidgad arvsrätt skulle medföra. Bl. a. skulle på grund av svårigheten att säkert fastställa det biologiska faderskapet ett utomäktenskapligt barn kunna komma att ärva en man som inte var dess biologiske fader. Lagrådet kunde inte tillstyrka departementschefens förslag till ändringar i faderskapsreglerna. De föreslagna reglerna skulle f. ö. inte i tillräckligt hög grad öka säkerheten vid fastställande av faderskap. I tvivelaktiga fall skulle alltså finnas risk för att faderskapet fastställdes i strid mot det verkliga förhållandet. Denna risk syntes alltför stor för att man skulle kunna grunda nya viktiga rättsverkningar på fastställandet. Svårigheten att tillräckligt säkert fastställa faderskapet ansåg lagrådet därför fortfarande vara ett avgörande hinder mot arvsrättsreformen. Redan enligt gällande rätt kunde ett misstag vid faderskapets fastställande medföra att en man felaktigt ålades underhållsskyldighet. Denna var visserligen för honom i de flesta fall mer kännbar än utsikten att barnet en gång skulle ärva honom. Det var dock inte försvarligt att införa regler enligt vilka det felaktiga faderskapet skulle få ytterligare följder som närmast drabbade faderns efterlevande familj.

Enligt lagrådet var vidare den föreslagna arvsrättens verkningar för efterlevande hustru i mindre mån ett problem som särskilt borde uppmärksammas. Det var särskilt ömmande när den avlidne mannen förutom barn utom äktenskap efterlämnade bara hustru. Oavsett svårigheten att säkert fastställa faderskapet borde enligt lagrådets mening en reform i arvsfrågan anstå till dess man vidtagit åtgärder som gav efterlevande hustru en väsentligt bättre ställning än vad departementschefen föreslagit.

När frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt prövades på nytt kunde man enligt lagrådet överväga att begränsa reformen till fall där tvivel inte rådde om faderskapet. Barn för vilka faderskapet fastställts genom erkännande skulle kunna få arvsrätt. Vidare skulle till de arvsberättigade kunna hänföras de fall där faderskapet fastställts genom dom och domstolen inte funnit anledning till tvivel om faderskapet. När domstolen tvivlat om att barnet avlats av svaranden skulle den i domen förklara att arvsrätt inte skulle finnas. Genom en sådan ordning skulle själva principen om arvsrätt bli inskriven i lagen och de flesta utomäktenskapliga barn i fråga om arvsrätt bli likställda med barn i äktenskap.

I *proposition med förslag till ärvdabalk år 1958* framhöll min företrädare i sitt anförande till statsrådsprotokollet (prop. 1958 A:144 s. 350) att han inte kunde dela lagrådets principiella uppfattning i frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt. Starka principiella skäl talade för den ståndpunkt som intagits i det till lagrådet remitterade förslaget. Inte heller ansåg han att de begränsade möjligheterna att säkert fastställa det biologiska faderskapet borde vara ett avgörande skäl mot arvsrättsreformen. Han utgick därvid från att man skulle kunna fastställa faderskap med större säkerhet genom en reform av förfarandet i faderskapsmål.

En omständighet som måste beaktas var emellertid att efterlevande makes rätt i boet vid den andra makens död inte var tillfredsställande reglerad. Redan i lagrådsremissen hade anförts att goda skäl kunde åberopas för att ge efterlevande hustru större trygghet än som följde av utvidgningen av 6 000-kronorsregeln. Lagrådet hade uttalat att en utvidgning av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt i varje fall borde anstå till dess nya regler kommit till för att skydda efterlevande makes rätt i boet. Även han hade kommit till den uppfattningen att frågan om efterlevande makes rätt först borde lösas. Trots de starka principiella skäl som talade för att de utomäktenskapliga barnen i fråga om arvsrätt likställdes med barn i äktenskap ansåg han sig inte kunna föreslå en ändring i lagstiftningen på denna punkt.

Familjerättskommittén

De av kommittén föreslagna förbättringarna av efterlevande makes rättsställning undanröjer enligt kommitténs mening de betänkligheter som med hänsyn till efterlevande makes intresse tidigare anförts mot en utvidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn. Svårigheterna att säkert fastställa det biologiska faderskapet till sådant barn bör inte hindra arvsrättsreformen. Mot bakgrund av det sagda och på de skäl som i tidigare sammanhang anförts för en sådan reform förordar kommittén att utomäktenskapliga barn i fråga om arvsrätt likställs med barn i äktenskap. Kommittén föreslår därför att särbestämmelserna i 4 kap. ärvdabalken om arvsrätt för barn utom äktenskap får utgå. I anslutning härtill förordar kommittén också att specialreglerna i 8 kap. om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap för barn utom äktenskap skall upphävas.

I fråga om övergångsbestämmelserna för den nya arvsordningen ansluter sig kommittén till ärvdabalkssakkunnigas majoritet och till 1955 års lagrådsremiss. Beträffande skälen härför hänvisar kommittén till de sakkunnigas betänkande och remissen till lagrådet.

Remissyttrandena

Familjerättskommitténs förslag biträds i princip eller lämnas utan erinran av det helt övervägande antalet remissinstanser. Hit hör bl. a. *hovrätterna, socialstyrelsen, kammaradvokatfiskalsämbetet, länsstyrelserna i Kronobergs, Hallands, Gävleborgs och Norrbottens län, rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, barnavårdsnämnderna i Stockholm, Malmö och Halmstad, domareföreningarna, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Folksam, Högerpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och RFSU.*

Den föreslagna arvsrättsreformen avstyrks av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, en minoritet inom domareföreningarna, advokatsamfundet och handelskamrarna.*

Många av de remissinstanser som biträder förslaget betecknar detta som

angeläget från social rättvisesynpunkt. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* framhåller att frågor om arvsrätt och fördelningsprinciper numera i allt mindre grad har renodlad ekonomisk innebörd och ofta har mer att göra med erkännandet av individens mänskliga värde.

Flera av de positivt inställda remissinstanserna uppehåller sig vid de betänkligheter som man tidigare anfört mot arvsrättsreformen med hänsyn till dess inverkan på efterlevande makes rättsliga ställning och svårigheterna att säkert fastställa faderskapet till ett utomäktenskapligt barn.

Familjerättskommitténs uttalande att betänkligheterna i fråga om efterlevande makes ställning får anses undanröjda genom de av kommittén föreslagna ändringarna i giftermålsbalken och ärvdabalken möter ingen invändning. *Hovrätten för Västra Sverige* förutsätter att efterlevande makes rätt stärks i tillbörlig mån. Enligt *Svea hovrätt* bör efterlevande makes intresse inte hindra reformen, i varje fall inte om huvuddelen av de föreslagna ändringarna genomförs. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att efterlevande makes ställning förbättras tillräckligt även med den lösning av denna fråga som hovrätten förordat.

Flera remissinstanser, bl. a. *hovrätterna, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Hallands, Gävleborgs och Norrbottens län, rådhusrätterna i Stockholm och Göteborg samt Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister*, anser det vara en förutsättning för arvsrättsreformen att faderskapet till utomäktenskapliga barn kan fastställas med större säkerhet än för närvarande. *Barnavårdsnämnden i Malmö* anser detta vara ett framträdande rättssäkerhetskrav. *Göteborgs rådhusrätt* vänder sig mot kommitténs uttalande att svårigheten att fastställa faderskapet inte bör vara avgörande för frågan om införande av arvsrätt. Det förefaller otänkbart att lagstiftaren skulle kunna avfärda problemet så lättvindigt. Uttalandet ter sig enligt rådhusrättens mening närmast stötande med tanke på de talrika fall då modern under konceptions-tiden har haft samlag med två eller flera män och ingen av dem är mer sannolik fader än den andra. I likhet med kommittén anser däremot *domareföreningarna* att svårigheterna att säkert fastställa det biologiska faderskapet inte bör hindra arvsrättsreformen. Föreningarna understryker emellertid, liksom *Stockholms rådhusrätt*, angelägenheten av att alla från vetenskaplig synpunkt godtagbara möjligheter utnyttjas då det gäller att fastställa faderskapet.

Frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt hänger enligt *Stockholms rådhusrätt* i viss mån samman med frågan om laglottsinstitutets bestånd. Om detta avskaffades skulle vissa betänkligheter mot den utvidgade arvsrätten bortfalla.

Stockholms rådhusrätt och *Svenska bankföreningen* finner det tveksamt om utomäktenskapliga barn bör få arvsrätt efter fädernefränder men vill inte motsätta sig kommitténs förslag. *Rådhusrätten* påpekar att fädernefränder ofta torde sakna möjlighet att skaffa sig kännedom om förekomsten

av utomäktenskapliga barn inom den arvsberättigade släktkretsen. Enligt *bankföreningen* kan arvet under sådana omständigheter komma att fördelas på annat sätt än arvlåtaren skulle ha önskat.

De remissinstanser, som avstyrker kommittéförslaget, framhåller att arvsrättsreformen inte stämmer överens med vad som numera antas vid sidan av blodsbandet vara grunden för arvsrätten, nämligen den med blodsbandet förenade sociala och ekonomiska samhörigheten. Enligt *advokatsamfundet* har blodsbandet som grund för arvsrätten alltmera minskat i betydelse. Kontakten mellan en fader och hans utomäktenskapliga barn inskränks i regel till att fadern fullgör sin underhållsskyldighet. I de undantagsfall då en verklig personlig kontakt uppehålls har fadern möjlighet att tillgodose barnet genom adoption, arvsrättsförklaring eller testamente. *Stockholms rådhusrätt* uttalar sig i samma riktning men vill inte ställa sig avvisande till kommittéförslaget.

I den principiella frågan om likställighet mellan olika grupper av barn anser *advokatsamfundet* att utvecklingen nu nått därhän att man i vårt land inte behöver tillgripa arvsrättsliga regler för att skapa social jämställdhet mellan barn i och utom äktenskap. Enligt samfundets mening är inte arvsrätten utan en persons ekonomiska och sociala förhållanden under uppväxttiden avgörande för det sociala anseendet. *Handelskamrarna* uttalar sig i samma riktning.

Som skäl mot en arvsrättsreform anför de kritiska remissinstanserna även svårigheten att med tillräcklig säkerhet fastställa faderskap till barn utom äktenskap.

De riktlinjer för en begränsad arvsrättsreform som lagrådet angav 1955 berörs i några remissyttranden. Enligt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* är det oriktigt att inkräkta på de inomäktenskapliga barnens intressen om faderskapet till barn utom äktenskap är tvivelaktigt. Det bör därför anföras åt domstol att bestämma om arvsrätt skall inträda när den förmodade barnafadern inte har erkänt faderskapet. *Svea hovrätt* hävdar att arvsrätten inte bör inskränkas enligt lagrådets riktlinjer. Enligt *Göta hovrätt* finns inget hinder för att införa arvsrätt i de fall då fadern erkänner barnet som sitt.

Svea hovrätt och *hovrätten för Västra Sverige* påpekar att i lagrådsremissen 1955 ingick ett förslag att fader och fädernefränder inte skulle ha rätt till arv efter barn som avlats genom våldtäktsbrott. Hovrätterna förordar att en regel härom nu införs.

Familjerättskommitténs förslag till övergångsbestämmelser möter i allmänhet ingen erinran. Enligt *Stockholms rådhusrätt* är kommittéförslaget visserligen i och för sig otillfredsställande. En i allo rättvis lösning skulle dock bli så komplicerad att rådhusrätten avstått från att föreslå något annat än kommittén.

Barnavårdsnämnden i Stockholm vill däremot inte godta den föreslagna

ordningen. Den skulle enligt nämndens mening bidra till att konservera en social orättvisa, som redan existerat alltför länge. *Stadskollegiet i Stockholm* uttalar sig i samma riktning.

Vissa särskilda frågor

Utomäktenskapliga barns släktnamn

Nuvarande ordning m. m. I namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521) finns regler om förvärv av släktnamn. Barn i äktenskap bär i princip faderns släktnamn. Om barn som fyllt aderton år erhåller äktenskaplig börd genom att föräldrarna ingår äktenskap med varandra får barnet faderns släktnamn först efter anmälan hos pastor. Barn i äktenskap som inte har fyllt aderton år kan genom anmälan hos pastor anta det släktnamn modern hade som ogift under förutsättning att rätten har funnit namnbytet vara förenligt med barnets bästa. Har barnet fyllt aderton år kan det efter ansökan hos namnmyndigheten erhålla moderns släktnamn om särskilda skäl talar för det (1 §).

Barn utom äktenskap förvärvar vid födelsen moderns släktnamn. Har modern förvärvat sitt namn genom vigsel eller har hon under äktenskapet genom anmälan hos pastor antagit mannens släktnamn, kan barnet genom anmälan hos pastor anta det släktnamn modern hade som ogift. Är utom-äktenskapligt barn trolovningsbarn eller har fadern medgivit att det förvärvar hans namn, kan barnet genom anmälan hos pastor anta faderns släktnamn (2 §).

Faderns medgivande att barn utom äktenskap antar hans släktnamn kan lämnas samtidigt med och på samma sätt som erkännande av faderskapet. Har medgivande inte lämnats i den ordningen när anmälan om namnet sker, skall medgivandet lämnas antingen muntligen inför pastor hos vilken anmälningen sker eller också skriftligen med vittnen (40 §). I fråga om barn som inte fyllt aderton år görs anmälan av vårdnadshavaren (42 §).

Under förarbetena till namnlagen berördes den principiella frågan om utomäktenskapligt barns rätt till faderns släktnamn av namnrättskommittén, vars förslag till namnlag (SOU 1960:5) låg till grund för den nya namnlagstiftningen. Kommittén uttalade sålunda att den, med hänsyn till att gällande presumptionsregler vid bestämmande av faderskap innefattade avsevärda osäkerhetsmoment, inte hade ansett sig kunna föreslå en så vittgående reform som att barnet gavs ovillkorlig rätt till faderns släktnamn. Kommittén ansåg dock att det i princip inte borde finnas någon skillnad mellan utomäktenskapligt och inomäktenskapligt barns rätt i detta hänseende.

Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m. Även före namnlagens ikraftträdande gällde att trolovningsbarn hade rätt att förvärva faderns släktnamn,

under det att andra utomäktenskapliga barn kunde göra det endast med faderns medgivande. Ärvdabalkssakkunniga ansåg det önskvärt att utomäktenskapliga barn erhöll rätt till faderns släktnamn (SOU 1954: 6 s. 176). Eftersom sådana barn regelmässigt lever tillsammans med sin moder var det dock i allmänhet fördelaktigast för både barnet och modern att barnet bar moderns namn. De sakkunniga föreslog därför att utomäktenskapliga barn skulle vid födelsen få moderns namn. Den som hade vårdnaden om barnet, eller barnet själv om det hade fyllt 21 år, skulle dock ha rätt att bestämma att barnet skulle bära faderns släktnamn. Därmed skulle utomäktenskapliga barn även på detta område nå principiell likställighet med barn i äktenskap.

Under remissbehandlingen av ärvdabalkssakkunnigas betänkande lämnades förslaget om utomäktenskapligt barns släktnamn utan erinran i flertalet yttranden. Bland dem som uppehöll sig vid frågan ställde sig dock de flesta kritiska. Man framhöll bl. a. att frågan om utomäktenskapligt barns släktnamn inte hade något särskilt samband med frågan om barnets rätt till arv. Det gemensamma familjenamnet sades vara ett uttryck för en samhörighet som i regel inte fanns mellan ett utomäktenskapligt barn och dess fader.

I 1955 års lagrådsremiss uttalade föredragande departementschefen att frågan om utomäktenskapligt barns arvsrätt och frågan om sådant barns släktnamn inte var direkt avhängiga av varandra (prop. 1958 A:144 s. 229). Bakgrunden för de väckta förslagen utgjordes emellertid i båda fallen av strävandena att i görligaste mån utjämna den från principiell och etisk synpunkt oförsvarliga åtskillnaden mellan olika grupper av barn. Trots att det kunde råda delade meningar om riktigheten av att utsträcka dessa strävanden till att avse även frågan om barnets namn ansåg departementschefen likväl att övervägande skäl talade för de sakkunnigas förslag. Han biträdde därför förslaget. Eftersom utomäktenskapligt barn som hade fötts före den nya lagstiftningens ikraftträdande inte generellt skulle få arvsrätt efter fader och fädernefränder borde det enligt departementschefens åsikt inte heller få annan rätt till faderns släktnamn än som hade gällt dittills.

Lagrådet uttalade att, om någon förändring inte genomfördes i fråga om utomäktenskapliga barns arvsrätt, den föreslagna ändringen av namnbestämmelserna inte heller borde komma till stånd. Med anledning av att Kungl. Maj:t inte föreslog riksdagen någon reform av arvsrättsreglerna kom inte heller något förslag om ändring av namnbestämmelserna att föreslås för riksdagen.

Betänkandena. Varken i familjerättskommitténs eller i utredningsmannens betänkande berörs frågan om utomäktenskapligt barns rätt till faderns släktnamn.

Trolovningsbarn

Nuvarande ordning. Barn utom äktenskap som har avlats i trolovning eller vars föräldrar efter avlelsen har ingått trolovning med varandra är trolovningsbarn. Om föräldrarna var så besläktade att äktenskap dem emellan måste återgå eller om endera var gift med annan, skall barnet likväl anses som trolovningsbarn om föräldrarna eller en av dem var i god tro (1 kap. 4 § föräldrabalken). Trolovningsbarnen är som tidigare nämnts i två hänseenden bättre ställda än andra barn utom äktenskap. De har nämligen rätt till arv efter fadern (4 kap. 4 § ärvdabalken) och rätt att ta faderns släktnamn utan dennes samtycke (2 § andra stycket namnlagen).

Barns egenskap av trolovningsbarn kan fastställas genom erkännande (3 kap. 4 § föräldrabalken) eller genom dom. Bestämmelser om talans väckande och om forum finns i föräldrabalken (3 kap. 3 § och 20 kap. 3 §).

Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m. Ärvdabalkssakkunnigas förslag till ärvdabalk (SOU 1954:6) innebar liksom även det år 1955 till lagrådet remitterade förslaget att alla barn utom äktenskap skulle få samma arvsrättsliga ställning som barn i äktenskap och den rätt till faderns namn som dittills endast hade tillkommit trolovningsbarn. Både de sakkunniga (SOU 1954:6 s. 136) och departementschefen (prop. 1958 A:144 s. 161) ansåg, att det under sådana omständigheter inte fanns någon anledning att ha särskilda bestämmelser om trolovningsbarn. Eftersom utomäktenskapliga barn som fötts före lagens ikraftträdande enligt departementschefens förslag inte skulle generellt likställas i arvsrättsligt hänseende med barn i äktenskap, föreslog departementschefen emellertid en övergångsbestämmelse enligt vilken äldre bestämmelser om trolovningsbarn skulle tillämpas om barnet hade fötts innan den nya lagen hade trätt i kraft. Övergångsbestämmelsen innehöll dock ett undantag från regeln om äldre lags tillämplighet. Talan om barnets egenskap av trolovningsbarn skulle nämligen kunna upptas av domstol som enligt de samtidigt framlagda nya bestämmelserna om fastställande av faderskap var behörig i mål om fastställande av faderskapet till barnet.

Eftersom Kungl. Maj:t avstod från att föreslå riksdagen att de utomäktenskapliga barnens arvsrätt skulle reformeras kom inte heller något förslag att framläggas för riksdagen om att bestämmelserna om trolovningsbarn skulle upphävas.

Betänkandena. Familjerättskommittén föreslår inte några ändringar i fråga om trolovningsbarnen. Utredningsmannen berör inte heller frågan i sitt betänkande men utgår i sitt förslag från att man även i fortsättningen skall kunna föra talan om att ett barn skall förklaras vara trolovningsbarn.

Remissyttranden. Frågan om särskilda bestämmelser om trolovningsbarn behövs efter ett genomförande av arvsrättsreformen diskuteras i ett par remissyttranden över utredningsmannens förslag. *Stockholms rådhusrätt* och *familjerättskommittén* anser att tillräckliga skäl inte kommer att föreligga att bibehålla sådana bestämmelser. *Rådhusrätten* åberopar att det för bifall till skadeståndstalan enligt 1 kap. 3 § giftermålsbalken inte behövs att barnet förklarats vara trolovningsbarn. Det ifrågasätts om enbart det sociala värde dylik förklaring kan ha för moder och barn motiverar att reglerna behålls. *Familjerättskommittén* föreslår att föräldrabalkens bestämmelser om trolovningsbarn i det angivna läget får upphöra att gälla, utom såvitt angår övergångsförhållanden. Kommittén framhåller att 2 § namnlagen om trolovningsbarns namnrätt därvid får göras mera utförlig, såvida inte barn utom äktenskap liksom enligt ärvdabalkssakkunnigas förslag och 1955 års lagrådsremiss generellt kan få rätt att anta faderns släktnamn.

Fredrika-Bremer-förbundet anser att 3 kap. 3 § föräldrabalken inte bör ändras, förrän den namnrättsliga frågan prövats och alla barn utom äktenskap eventuellt fått rätt att välja faderns släktnamn.

Departementschefen

Inledning

Det är ett gammalt önskemål att utomäktenskapliga barn skall få samma rätt till arv som barn i äktenskap. F. n. är huvudregeln att ett barn utom äktenskap inte ärver fadern eller hans släktingar.

Numera torde de flesta acceptera tanken på utvidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn som ett självklart rättvisekrav. Men det har länge funnits ett starkt motstånd mot reformen. Även de som i och för sig har varit beredda att godta principen om likställighet mellan olika kategorier av barn har ofta förfäktat att en förbättring av de utomäktenskapliga barnens ställning i arvsrättsligt hänseende måste föregås av eller kombineras med andra reformer. Det har sagts att man först måste minska risken för felaktigt fastställda faderskap och sörja för att efterlevande makes ekonomiska intressen blir bättre tillgodosedda än hittills i konkurrensen med barnens arvsanspråk.

När ärvdabalkssakkunniga år 1954 lade fram förslag om lika arvsrätt för barn i och utom äktenskap, föreslogs också vissa ändringar i reglerna om fastställande av faderskap och i giftermålsbalkens bodelningsregler. I remiss till lagrådet följande år anslöt sig dåvarande chefen för justitiedepartementet i allt väsentligt till förslagen. Dessa utsattes emellertid för kraftig kritik från lagrådets sida. Lagrådet hade sålunda flera anmärkningar mot de föreslagna faderskapsreglerna och ansåg dessutom att bestämmelserna inte skulle öka säkerheten vid fastställande av faderskap i så hög grad som

krävdes för ett genomförande av förslaget om lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap. Oavsett svårigheterna att fastställa faderskapet borde vidare arvsrättsreformen anstå tills åtgärder vidtagits för att ge efterlevande make ett väsentligt bättre ekonomiskt skydd än departementsförslaget innebar.

När lagrådets yttrande anmälades i statsrådet år 1958 underströk min företrädare bl. a. att starka principiella skäl talade för den föreslagna arvsrättsreformen. Han ansåg inte heller att den av lagrådet framförda praktiska invändningen om bristande möjligheter att fastställa faderskapet borde vara avgörande. Därvid utgick han från att ökad säkerhet vid fastställande av faderskap kunde vinnas genom en reform av reglerna på detta område. Däremot anslöt departementschefen sig till lagrådets uppfattning att frågan om förbättrat skydd för efterlevande make borde lösas innan arvsrättsreformen genomfördes. Han erinrade om att familjerättskommittén, som tillsatts år 1957, hade till uppgift att utreda bl. a. problemet om efterlevande makes rätt i boet.

I dag föreligger ett betänkande av familjerättskommittén med förslag som väsentligt förstärker efterlevande makes ställning vid bodelning och arvskifte. Förslag till nya regler om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap har lagts fram av en särskild utredningsman.

Familjerättskommitténs förslag till ändringar i gällande bodelnings- och arvsregler har emellertid under remissbehandlingen utsatts för åtskillig kritik. Flertalet av ändringsförslagen bör inte genomföras. Som jag har förutskickat redan i prop. 1968:136 behövs det en genomgripande revision av äktenskapslagstiftningen från delvis andra utgångspunkter än dem familjerättskommittén valt, och frågan om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar får i det sammanhanget prövas på nytt i hela dess vidd. En utredning med uppgift att göra en översyn av stora delar av den familjerättsliga lagstiftningen är avsedd att tillsättas inom kort.

Enligt min mening kan det inte bli tal om att ännu en gång uppskjuta frågan om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt i avbidan på resultatet av nya utredningar. Dessbättre är detta inte heller nödvändigt. Lagändringar som skapar förutsättningar för säkrare avgöranden i faderskapsfrågor är en rättssäkerhetsreform av självständigt intresse. Den kan genomföras på grundval av det material som finns nu. Beträffande bodelnings- och arvsreglerna ser jag saken så att det visserligen skulle ha varit av stort värde om en reform beträffande de utomäktenskapliga barnens arvsrätt kunde ha samordnats i tiden med en allmän översyn av äktenskapslagstiftningen. Någon tvingande nödvändighet är detta dock inte. Vad som framför allt är angeläget när det gäller skyddet för efterlevande makes intressen är att se till att maken i allmänhet kan få behålla hemmet intakt när behållningen i boet är av måttlig storlek. Detta önskemål har visst samband med frågan om arvsrätt för utomäktenskapliga barn, men sambandet har

enligt min mening överbetonats i den tidigare diskussionen. Att skydda den efterlevande makens hem kan vara lika angeläget vare sig det barn som skulle kunna splittra hemmet genom att ta ut sin arvslott är den avlidne makens barn utom äktenskap eller hans barn i tidigare äktenskap eller rentav makarnas gemensamma barn. För de fall som jag syftar på bör efterlevande makens intressen kunna tillgodoses i tillräcklig utsträckning genom begränsade ändringar i bodelningsreglerna utan att man binder det kommande arbetet på en mera omfattande revision av bestämmelserna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Underlag för de lagändringar som behövs finns i familjerättskommitténs betänkande och remissyttrandena över detta.

Jag kommer i det följande att behandla först efterlevande makes ställning, därefter faderskapsreglerna och slutligen arvsrättsreformen. Dessutom kommer jag att ta upp även vissa andra närliggande frågor.

Efterlevande makes ställning

Frågan om ekonomiskt skydd för efterlevande make har genom samhällsutvecklingen under senare år kommit i ett delvis annat läge än förut. Genom pensionsreformen år 1959 har efterlevande hustrus ekonomiska situation förbättrats väsentligt. I betydande utsträckning kompletteras änkepensioner från folkpensioneringen och den allmänna tilläggspensioneringen av förmåner från andra statliga, kommunala eller privata pensionssystem. Beståndet av individuella kapitalförsäkringar är betydande. I detta sammanhang får man inte heller glömma att antalet gifta kvinnor med yrkesarbete utom hemmet fortlöpande ökar. År 1960 hade omkring 23 % av alla gifta kvinnor förvärvsarbete. Denna siffra hade år 1965 stigit till drygt 33 % och överstiger numera 37 %.

För efterlevande makes försörjning spelar bodelnings- och arvsregler numera i allmänhet inte någon nämnvärd roll. Däremot är innehållet i dessa regler ofta avgörande för om efterlevande make skall kunna behålla det gemensamma hemmet. Saknar den avlidne maken bröstarvingar, tillfaller kvarlåtenskapen den efterlevande. Finns bröstarvingar, går arvet i stället till dem. Om makarna har upprättat inbördes testamente har bröstarvinge likväl alltid rätt att få ut sin laglott, dvs. hälften av arvslotten. Den efterlevande maken tillgodoses emellertid i viss utsträckning genom giftermålsbalkens regler om bodelning. Vid bodelningen, som skall äga rum före arvskiftet, får efterlevande make i princip hälften av makarnas sammanlagda giftorättsgods. I 13 kap. 12 § giftermålsbalken finns dessutom vissa specialregler som tar sikte på förhållandena i mindre dödsbon. Om den egendom som vid bodelningen tillkommer efterlevande make är ringa, får maken enligt paragrafens första stycke av giftorättsgodset ta ut nödvändigt bohag, arbetsredskap och liknande även om arvingarnas lotter därigenom skulle minskas. Paragrafen innehåller vidare i andra stycket den s. k. sextusen-

kronorsregeln. Enligt denna regel har efterlevande make i princip alltid rätt att av makarnas giftorättsgods få egendom till så stort värde att den tillsammans med hans eller hennes enskilda egendom uppgår till 6 000 kr. Regelns tillämpningsområde begränsas av vissa undantag som jag strax får anledning att återkomma till.

Man kan ha olika meningar om vem som bör ha företräde till kvarlåtenskapen när den avlidne efterlämnar både make och bröstarvingar. Det kan vara svårt att ge ett allmängiltigt svar på den frågan. Denna och andra principiella frågor med anknytning till äktenskapet får emellertid prövas vid den översyn av den centrala lagstiftningen på familjerättens område som skall komma till stånd inom kort. Vad som kan övervägas i detta sammanhang är endast vissa mindre ingripande lagändringar som kan tillgodose välgrundade sociala önskemål utan att för den skull rubba grundvalarna för arvsordningen. Starka sociala skäl talar enligt min mening för att efterlevande makes ställning förbättras i fall då behållningen i boet är av jämförelsevis begränsad storlek. Enligt vad jag har funnit kan ett förbättrat skydd för efterlevande make åstadkommas inom ramen för 13 kap. 12 § giftermålsbalken.

Familjerättskommittén har föreslagit flera ändringar i 13 kap. 12 §. Bl. a. har värdegränsen i andra stycket föreslagits höjd från 6 000 till 10 000 kr. Under remissbehandlingen har från flera håll uttalats sympati för ytterligare höjning av beloppet, särskilt för den händelse kommitténs förslag om arvsrätt för efterlevande make inte genomförs. Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att efterlevande make skulle få tillräckligt skydd om värdegränsen bestämdes till 50 000 kr. I flera yttranden påpekas vidare att det belopp, som fastställs, bör göras värdebeständigt genom anknytning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring.

Nuvarande värdegräns, 6 000 kr., tillkom år 1952. Det är uppenbart att detta belopp numera är för lågt för att skydda ens ganska små hem mot splittring. Enbart penningvärdets utveckling motiverar en större höjning av beloppet än familjerättskommittén har förordat. Man bör enligt min mening försöka använda bodelningsregeln till att ge efterlevande make ett så gott skydd som möjligt, men samtidigt måste man se till att bodelningsregeln inte får ett sådant innehåll att den i praktiken slår sönder arvsordningen. Jag vill därför inte gå så långt som skånska hovrätten har gjort i sitt remissyttrande över familjerättskommitténs betänkande, men en höjning till 20 000 à 25 000 kr. i nuvarande penningvärde förefaller mig rimlig. Värdegränsen bör, såsom har föreslagits under remissbehandlingen, anknylas till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring så att den automatiskt följer förändringar i penningvärdet. Jag förordar att värdegränsen bestäms till fyra basbelopp vilket f. n. motsvarar 23 200 kr.

Beloppet 6 000 kr. i 13 kap. 12 § andra stycket inkluderar efterlevande makens enskilda egendom. Familjerättskommittén har föreslagit att man vid tillämpning av bodelningsregeln skall bortse från enskild egendom. Det

finns vissa skäl som talar för en sådan ordning. Förslaget har emellertid kritiserats från flera håll. Det kan inte heller bestridas att förslaget ibland kan leda till egendomliga resultat. Mina överväganden i frågan har fört mig till slutsatsen att gällande bestämmelser inte bör ändras i nu ifrågavarande hänseende.

I sammanhanget vill jag emellertid beröra bodelningsregelns innebörd med hänsyn till vissa speciella tillgångar. Jag delar uppfattningen i familjerättskommitténs betänkande att sådana personliga rättigheter som folkpension, allmän tilläggs pension, yrkesskadeersättning och tjänstepension inte bör inräknas i den efterlevande makens egendom vid tillämpning av 13 kap. 12 § andra stycket. Belopp som utfaller på grund av tjänstegrupplivförsäkring bör enligt min mening behandlas på samma sätt. Tjänstegrupplivförsäkringen är ett komplement till den allmänna tjänstepensioneringen. Enligt familjerättskommittén råder en viss oklarhet i dessa tolkningsfrågor. För min del anser jag emellertid att skälen för kommitténs ståndpunkt i sak är så starka redan med utgångspunkt från gällande bestämmelser att någon lagändring inte behövs.

Bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket är enligt paragrafens nuvarande lydelse inte tillämplig, om den avlidne maken efterlämnar barn i tidigare äktenskap eller barn utom äktenskap med rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen. Familjerättskommittén har föreslagit att dessa begränsningar slopas. Förslaget har praktiskt taget genomgående godtagits under remissbehandlingen.

För min del kan jag följa kommittén och remissinstanserna ett stycke på väg men inte fullt ut. När behållningen i boet är av den storleksordning som det här är fråga om är det enligt min mening rimligt att efterlevande makes intressen får gå före vuxna barns anspråk på arv. Jag kan också godta att efterlevande make får företräde framför minderåriga barn, om barnen är makarnas gemensamma. Den efterlevande maken har ju då underhållsskyldighet gentemot barnen, och det ligger normalt i både makens och barnens intresse att hemmet hålls samman. Annorlunda förhåller det sig emellertid när den efterlevande makens bodelningsanspråk konkurrerar med ett arvsanspråk eller ett anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen som tillkommer den avlidnes minderåriga barn i ett tidigare äktenskap eller utom äktenskap. För sådana barn betyder dödsfallet i allmänhet att ett underhållsbidrag faller bort. Deras anspråk på arv eller underhåll kan inte utan vidare offras till förmån för den efterlevande makens intresse att behålla hemmet intakt. Detta blir särskilt uppenbart om värdegränsen i bodelningsregeln sätts så pass högt som jag har föreslagit.

Det finns alltså utrymme för en utvidgning av tillämpningsområdet för bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket, men enligt min mening bör man inte gå så långt som familjerättskommittén har föreslagit. Jag föreslår att bodelningsregeln görs tillämplig i alla andra fall än då den avlidne efterlämnar barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma

barn. Valet av 16 år som gräns får ses mot bakgrunden bl. a. av föräldrabalkens bestämmelser om att föräldrarnas underhållsskyldighet gentemot barn upphör tidigast när barnet fyller 16 år.

De av mig här föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970. De nya reglerna bör gälla vid bodelning med anledning av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet. Jag föreslår en särskild övergångsbestämmelse härom.

Förslaget påkallar vissa ändringar i arvsskatteförordningen. Vidare bör ett par ändringar göras i försäkringsavtalslagen. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen.

Vissa regler av betydelse bl. a. för bodelningen vid makes död finns i 1959 års lag med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad. Denna lag är tidsbegränsad och gäller f. n. till utgången av år 1969 (1967: 889). Giltighetstiden bör nu förlängas med fem år.

Faderskap till barn utom äktenskap

Faderskap till barn utom äktenskap fastställs i det stora flertalet fall genom erkännande. I händelse av tvist avgörs faderskapsfrågan av domstol. Eftersom det inte är möjligt att med full säkerhet fastslå ett barns härkomst måste domstolarnas avgöranden byggas på en presumtion. Enligt gällande bestämmelser skall en man, som är instämd som svarande i ett faderskapsmål, förklaras vara fader till barnet i fråga, om det är bevisat att han haft samlag med modern under konceptionstiden och »det ej är osannolikt att barnet avlats vid samlaget». Faderskapstalan kan riktas endast mot en man i samma process. Om modern haft samlag med flera män under konceptionstiden, kan det därför inträffa att flera processer efter varandra måste föras mot olika män för att faderskapet till ett utomäktenskapligt barn skall bli rättsligt fastställt.

Faderskapspresumtionen tolkas i praxis mycket strängt mot den utpekade mannen. Om samlag under konceptionstiden är styrkt, fritas mannen från faderskapet endast om mycket starka skäl talar mot att barnet avlats av honom. De bevismedel som används för att häva presumtionen är främst blodundersökningar och antropologiska undersökningar. I ett mål, som högsta domstolen avgjorde förra året (T 21/1968), förklarades en man vara fader till ett utomäktenskapligt barn fastän sannolikheten för en sådan blodgruppskonstellation som fanns hos mannen, modern och barnet enligt statistiska beräkningar uppgick till endast 1,2 %. Även andra avgöranden i högsta instans under senare år visar på en liknande restriktivitet vid sannolikhetsbedömningen.

Nu gällande bestämmelser om faderskap till barn utom äktenskap finns i föräldrabalken. De går i det väsentliga tillbaka på en särskild lag i ämnet som kom till år 1917. På den tiden fick de utomäktenskapliga barnen.

ofta växa upp i misär. Barnbidrag, studiehjälp och bidragsförskott var okända begrepp. Modern till ett utomäktenskapligt barn kunde i allmänhet inte ensam försörja barnet, och den enda hjälp som bestods av samhället var en torftig fattigvård. Det var därför ofrånkomligt att det starka sociala behovet att förmå fäder till utomäktenskapliga barn att fullgöra sin underhållsskyldighet fick sätta sin prägel på reglerna om fastställande av faderskap. Samtidigt saknades möjligheter att garantera materiellt riktiga avgöranden i faderskapsfrågor. Medicinsk och biologisk vetenskap kunde inte lämna några bidrag av betydelse till bedömningen av faderskapsfrågor. Utvägen ur detta dilemma blev att man ställde upp en faderskapspresumption som innebar väsentliga avsteg från vanliga rättssäkerhetskrav. Man nöjde sig i stort sett med att kräva bevisning om samlag under konceptionstiden. Endast om det var uteslutet att barnet avlats av den instämde mannen skulle talan mot honom ogillas. Vid tillkomsten av föräldrabalken år 1949 gjordes den ändringen i faderskapsreglerna att ordet »uteslutet» byttes ut mot »osannolikt», men i motiven framhölls att man inte med detta avsåg att åstadkomma någon stor förändring. Det borde fortfarande ställas mycket höga krav på den motbevisning som skulle kunna häva faderskapspresumptionen.

De utomäktenskapliga barnens sociala situation skiljer sig i dag inte på samma sätt från andra barns som år 1917 eller ännu år 1949. I de fall då faderskapet inte kan fastställas eller då fadern till ett utomäktenskapligt barn inte fullgör sin underhållsskyldighet utger samhället numera bidragsförskott. Bidragsförskottet är visserligen avsett att trygga endast en minimistandard men enligt tillgängliga statistiska uppgifter ligger bidragsförskottet, f. n. 145 kronor i månaden, på ungefär samma nivå som flertalet fastställda underhållsbidrag, inklusive indextillägg.

Något tiotal år efter tillkomsten av 1917 års lag började blodundersökningar komma till användning i vissa fall i faderskapsmål. Därefter har metoderna successivt förbättrats och resurserna förstärkts. F. n. kan felaktigt utpekade män uteslutas från faderskap i 71 % av fallen. När blodundersökning inte ger utslag kan resultat ibland nås genom antropologiska undersökningar. Även härvidlag har under senare år skett en förbättring av metoderna, men resurserna för att utföra antropologiska undersökningar är ännu relativt begränsade.

Det utredningsförslag, som nu är aktuellt, innehåller ändringar i faderskapsreglerna som är avsedda att minska riskerna för materiellt felaktiga avgöranden. Utredningsmannen vill visserligen som huvudregel bibehålla den nuvarande *faderskapspresumptionen*. Men han föreslår att man skall införa en tilläggsregel för de fall då flera män haft samlag med modern under konceptionstiden. Faderskapsfrågan skall då prövas i samma process beträffande alla män som kan komma i fråga, och som fader skall anses den för vars faderskap övervägande skäl talar. Om inte någon

av männen är mer sannolik som fader än de andra, skall faderskapstalan ogillas mot alla. I anslutning till ändringarna beträffande faderskapspresumtionen har utredningsmannen också lagt fram förslag till nya regler beträffande förfarandet i faderskapsmål.

Utredningsmannens förslag har i det hela fått ett gynnsamt mottagande under remissbehandlingen. Invändningar framförs visserligen på några punkter, men det stora flertalet remissinstanser anser det värdefullt att man får regler som ger större säkerhet för överensstämmelse mellan rättsligt fastställt och biologiskt faderskap. Åtskilliga remissinstanser ger uttryck för uppfattningen att en ändring av faderskapsreglerna i förslagets riktning är en ofrånkomlig förutsättning för att man skall kunna göra utomäktenskapliga barn likställda med barn i äktenskap när det gäller arv efter fadern och hans släktingar.

För mig är en ändring av reglerna om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap en reform av självständigt intresse. De regler vi nu har var naturliga under de sociala förhållanden som rådde i äldre tider och med de begränsade möjligheter att förebringa bevisning om ett barns härstamning som då stod till buds. Mot bakgrunden av den utveckling som har ägt rum och som jag tidigare har skisserat anser jag emellertid att det nu bör vara möjligt att införa regler som i tillräcklig grad tillgodoser både de utomäktenskapliga barnens intressen och det allmänna intresset av rätts-säkerhet i domstolarnas avgöranden. Faderskapsavgörandena får onekligen ännu större vikt än tidigare om de förknippas med arvsrätt efter fadern och hans släktingar, men de är redan nu så betydelsefulla att man bör tillvarata de möjligheter som utvecklingen har skapat att öka tillförlitligheten. Det kapitaliserade värdet av underhållsbidraget till ett utomäktenskapligt barn under barnets hela uppväxttid är f.ö. i allmänhet mycket större än de belopp som kan tillfalla barnet i arv efter fadern och hans släktingar.

Lagändringar som främjar säkrare avgöranden i faderskapsmål måste gå ut på en uppmjukning av faderskapspresumtionen. Vetenskapen har inte hunnit så långt att det alltid är möjligt att få fram utredning som ger full visshet beträffande faderskapet, och en presumtionsregel av något slag måste man därför ha även i en framtida lagstiftning. Den springande punkten är emellertid om man vill övergå från en negativ till en positiv sannolikhetsbedömning och vid behov tillåta en allsidig jämförelse i samma process mellan flera faderskapsmöjligheter. För min del tvekar jag inte att nu ta detta steg. Det skall visserligen inte förnekas att en faderskapsprocess med flera svarande kan innebära obehag och påfrestningar främst för modern. Jag är medveten om behovet att med olika medel minska dessa olägenheter och risker. Enligt vad jag har funnit är detta emellertid en fråga som kan lösas på ett rimligt sätt oberoende av faderskapspresumtionens utformning. Vad som är av vikt i det sammanhanget är särskilt att fader-

skapsprocessen förbereds noggrant genom blodundersökning och på annat sätt så att man i möjligaste mån kan undvika att dra in mer än en man i rättegången. Någon gång kan det också finnas skäl att hellre avstå från att försöka få faderskapet fastställt än att driva en rättegång som skulle kunna vara till men för barnet eller utsätta modern för psykiska hälsorisker. Ett visst skydd för inblandade parter i ett faderskapsmål ligger också i möjligheterna att hålla rättegången inom stängda dörrar.

En ny lagstiftning bör kunna utformas så att den, samtidigt som den tillgodoser rättssäkerheten bättre, snarast innebär mindre risker för påfrestringar och trakasserier än den nu gällande ordningen. Den som har en kritisk inställning till tanken på en uppmjukning av faderskapspresumtionen av sådana skäl som är aktuella här bör inte heller förbise bristerna i det nuvarande regelsystemet. Som det nu är tillåter domstolarna i praxis en svarande, som vill frita sig från faderskapet, att åberopa vittnesförhör med andra män som kan antas ha haft samlag med modern under konceptionstiden. Och ogillas talan mot den först instämde mannen kan nya processer bli nödvändiga. Successiva, utdragna rättegångar är visserligen inte vanliga, men i de fall de förekommer torde de innebära större olägenheter för både modern och barnet än en samlad prövning av faderskapsfrågan i hela dess vidd.

Mot tanken på en uppmjukning av faderskapspresumtionen har under remissbehandlingen från enstaka håll invänts att uppmjukningen kan leda till sådana konsekvenser som att fler fall än tidigare kommer att gå till process och att det blir en ökning av antalet fall där något faderskap överhuvudtaget inte kan fastställas. Det är givetvis angeläget att faderskapsfrågan i så många fall som möjligt kan klaras ut genom erkännande och inte genom process. Mycket kommer därvid an på barnavårdsmännens insatser och på möjligheterna till blodundersökningar och antropologiska undersökningar. Det framgår av Svenska kommunförbundets yttrande över det nu aktuella utredningsförslaget att förbundet är inställt på att barnavårdsnämndernas och barnavårdsmännens arbete med faderskapsfrågor måste anpassas till de krav som en ny lagstiftning ställer.

Jag vill inte bestrida att en uppmjukning av faderskapspresumtionen kan leda till att det blir något vanligare än hittills att faderskapet inte kan fastställas. Det kommer emellertid att vara fråga om fall där det kvarstår en betydande ovisshet om vem som är fader till barnet i fråga. I dessa fall är det enligt min uppfattning riktigare att samhället tar på sig en extra kostnad för barnets försörjning genom att utge bidragsförskott än att underhållsskyldighet läggs på en man som med ganska stor sannolikhet inte har släktskap med barnet. Vi befinner oss i dag inte i samma tvångssituation som tidigare när det enda alternativet till underhållsbidrag var fattigvård. Inte heller tror jag att det från sociala eller psykologiska synpunkter är nå-

6 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124*

gon olycka om det blir något fler barn än nu som saknar en fader i rättslig mening. För barnets del måste värdet av att det finns en man som det har rätt att räkna som sin fader rimligen vara beroende av att mannen också uppfattar sig som fader och visar intresse för barnet. Nya regler som ger större säkerhet för riktiga avgöranden i faderskapsfrågor bör på det hela taget vara ägnade att förbättra förhållandena härvidlag.

Beträffande den närmare utformningen av faderskapspresumtionen är jag inte helt ense med utredningsmannen. Enligt hans förslag skall domstolen göra en negativ sannolikhetsbedömning när utredningen visar på bara en aktuell man för faderskapet och i andra fall en positiv bedömning av vem som är mest sannolik. Denna skillnad är enligt min mening logiskt inte fullt försvarlig, och den är inte heller praktiskt behövlig. Den skulle, som remissbehandlingen visar, ibland kunna ge upphov till tolknings- och gränsdragningsvårigheter. Det inträffar inte så sällan att en instämnd man kan göra sannolikt men inte bevisa att modern haft samlag under konceptionstiden också med annan man. Oavsett hur det ligger till med bevisningen på den punkten bör enligt min mening bedömningen i presumtionsfrågan i princip alltid ske efter samma regel. Bestämmelserna i ämnet i 3 kap. föräldrabalken kan lämpligen utformas så att en man skall förklaras vara fader till ett utomäktenskapligt barn, om det är utrett att han haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

Innebörden av den av mig föreslagna presumtionsregeln kan belysas genom ett par exempel. Antag att modern utpekar en viss man som fader och att det utreds att han haft samlag med henne under konceptionstiden. Han kan inte uteslutas från faderskapet genom blodundersökning. Utredningen visar inte att modern haft samlag med någon annan man under konceptionstiden. Slutsatsen måste då i allmänhet bli att den utpekade mannen är sannolik som fader. Om blodundersökningen skulle visa en så låg sannolikhet för faderskapet som i det förut omnämnda högstadomstolsavgörandet från förra året bör faderskapstalan dock kunna bifallas endast om modern gör ett mycket trovärdigt intryck och hennes uppgifter vinner stöd av annan utredning, t. ex. antropologisk undersökning.

Om man i stället har en faderskapsprocess där två män visas ha haft samlag med modern under konceptionstiden och ingen av dem är utesluten från faderskap enligt företagna blodundersökningar, får en jämförelse mellan männen göras med ledning av alla omständigheter som kommer fram i målet. Hänsyn kan behöva tas till sådana skillnader som att den ene mannen haft stadigvarande förbindelse med modern medan den andre bara haft ett enstaka samlag med henne. Trovärdiga uppgifter om preventivmedel kan inte heller lämnas obeaktade. Ibland kan utredning om blodgruppsstatistiska differenser eller antropologiska undersökningar fälla ut-

slaget. Den samlade bedömningen i målet måste bli en fråga om övervägande sannolikhet för det ena eller andra faderskapet. Men om faderskapstalan skall kunna bifallas mot någon av männen får skillnaden i sannolikhet inte vara så liten att den ter sig praktiskt ganska obetydlig. I så fall skall faderskapstalan ogillas mot båda männen.

I ett mål där utredningen visar att modern haft samlag med tre eller flera män under konceptionstiden beror möjligheterna att nå fram till ett positivt avgörande i faderskapsfrågan i hög grad på resultatet av blodundersökningar och eventuella antropologiska undersökningar. Om det inte går att nå resultat genom sådana undersökningar och man inte heller på annat sätt kan nå fram till en någorlunda klar sannolikhetsövertikt för en av männen bör faderskapstalan ogillas mot alla. I sådana fall som det här är fråga om kan hänsynen till moder och barn ibland tala för att man avstår från att överhuvudtaget anställa rättegång i faderskapsfrågan.

Som tidigare har framgått kan faderskap till barn utom äktenskap f. n. fastställas inte bara genom rättegång utan också genom erkännande av mannen i fråga. Denna senare form har hittills tillämpats i över 80 % av fallen och är alltså av mycket stor praktisk betydelse. Erkännande kan enligt 3 kap. 4 § föräldrabalken lämnas på tre olika sätt, nämligen muntligen inför präst som för kyrkoböckerna i barnets hemförsamling eller inför notarius publicus i tillkallat vittnes närvaro samt slutligen också skriftligen. I detta senare fall måste erkännandet godkännas av barnavårdsman-
nen eller, om sådan inte finns, av barnavårdsnämnden. Utredningsmannen har inte behandlat frågan om ändring av dessa regler.

Enligt min mening är emellertid bestämmelserna inte helt förenliga med grundtanken bakom mitt tidigare förslag om presumptionsregler i faderskapsmål. Detta syftar till att endast den som är sannolik såsom fader till barnet skall kunna förklaras vara fader. Detta bör återspeglas även i reglerna om faderskapserkännande. Man måste få till stånd åtminstone en viss prövning av att sådant erkännande överensstämmer med verkliga förhållandet. Eftersom erkännande av faderskap oftast lämnas i samband med att barnavårdsman-
nen söker utröna barnets börd, bör prövningen också ankomma på barnavårdsman-
nen. Nuvarande regler om muntligt faderskaps-
erkännande kan då inte stå kvar oförändrade. Med hänsyn till de betydelsefulla rättsverkningar, som ett erkännande får, framstår det i och för sig som naturligt att kräva att erkännandet alltid skall lämnas skriftligen. Denna form torde f. ö. redan nu vara den normala. Jag föreslår därför att nuvarande möjligheter till muntligt erkännande slopas.

Vad gäller barnavårdsman-
nens prövning av faderskapserkännande måste beaktas att erkännandet som sådant givetvis normalt har ett betydande bevisvärde. Närmast bör det åligga barnavårdsman-
nen att kontrollera att det inte finns något som talar mot att mannen i fråga verkligen är fader till barnet. Om barnavårdsman-
nen finner anledning ifrågasätta riktigheten av

erkännandet, bör han inte få godkänna det. Jag vill särskilt framhålla att förutsättningar för godkännande i allmänhet inte torde föreligga, när modern under konceptionstiden har haft samlag med mer än en man och den för barnavårdsmannen tillgängliga utredningen inte ger någon bestämd vägledning om vem som är fader.

Förutsättningarna för att faderskapserkännande skall få godkännas bör liksom hittills anges i föräldrabalken. Saken synes lämpligen kunna uttryckas så att erkännandet får godkännas bara om mannen i fråga kan antas vara fader till barnet. Bestämmelserna om faderskapserkännande bör även i övrigt jämkas något.

De föreslagna ändringarna i de materiella reglerna om faderskap till barn utom äktenskap innebär att det måste föreligga en positiv sannolikhet för att en man skall kunna förklaras vara fader. För att förslaget skall kunna förverkligas krävs att faderskapsfrågan så långt möjligt prövas i ett sammanhang beträffande varje man som kan komma i fråga såsom fader till barnet. Detta måste naturligen sätta sin prägel på *f ö r f a r a n d e t i f a d e r s k a p s f r å g o r*.

I likhet med utredningsmannen anser jag att det liksom hittills i första hand bör ankomma på barnavårdsmannen att göra utredning i faderskapsfrågor. Eftersom faderskapet i de allra flesta fall också i fortsättningen torde komma att fastställas genom erkännande, är detta utomprocessuella förfarande av stor betydelse. Förfarandet bör i allt väsentligt utformas efter de riktlinjer utredningsmannen har angett. Barnavårdsmannen har alltså att verkställa en objektiv undersökning av faderskapsfrågan. Som ett led i denna utredning bör han höra modern och den eller de män som kan komma i fråga som fader till barnet. Om skäl talar för det bör han också verka för att blodundersökning genomförs beträffande modern, barnet och de aktuella männen. I samband med att utredningen avslutas har han att ta ställning till om faderskapsfrågan kan anses så klar att han bör verka för ett erkännande. En ordning som den jag nu i korthet har skisserat torde redan f. n. i praxis tillämpas av flertalet barnavårdsmän i landet.

Om faderskapet inte fastställs genom erkännande, uppkommer frågan hur det processuella förfarandet bör gestaltas. F. n. gäller att barnavårdsmannen är skyldig att sörja för att barnets börd fastställs. Talan kan väckas inte bara av barnavårdsman utan även av den som har vårdnaden om barnet, dvs. normalt modern, liksom också i förekommande fall av särskilt förordnad förmyndare. Som jag har nämnt förut kan emellertid bara en man instämmas i samma mål. En sådan ordning är givetvis oförenlig med de tidigare föreslagna reglerna om sannolikhetsavvägning mellan flera i och för sig tänkbara fäder. Hur det processuella förfarandet närmare bör utformas kan emellertid vara tveksamt.

Utredningsmannens förslag innebär dels att barnets ställföreträdare skall ha rätt att stämma in flera presumtiva fäder, dels att en instämd man skall

kunna dra in annan man som motpart till kändanden i målet. Denna lösning har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen.

Enligt min mening kan det ifrågasättas om utredningsmannens förslag ger tillräckliga garantier för en allsidig prövning av faderskapsfrågan. Man kan knappast bortse från risken att ställföreträdare för barnet inte sällan skulle komma att begränsa sin talan till att avse bara den man, som enligt kändandens uppfattning är fader till barnet, även om också annan man i och för sig kan komma i fråga för faderskapet. Detta gäller naturligtvis särskilt, ifall modern och barnavårdsmannen är av samma mening i faderskapsfrågan. Svaranden kan visserligen enligt utredningsförslaget begära att annan man stäms in i målet. Han har emellertid av naturliga skäl inte alls samma möjligheter som kändandesidan att få reda på huruvida annan man kan vara aktuell som fader. Även om han skulle ha vetskap eller misstanke härom, är det, särskilt om han saknar ombud, ingalunda säkert att han kommer sig för med att ansöka om stämning på den utomstående mannen. Som har antytts under remissbehandlingen är det också från principiell synpunkt mindre tillfredsställande att omfattningen av faderskapsfrågans prövning i inte obetydlig utsträckning skall vara beroende av initiativ från svarandens sida.

Dessa kritiska synpunkter får inte undanskymma det faktum att den av utredningsmannen förordade ordningen i flertalet fall skulle komma att fungera tämligen väl. Enligt min mening bör det emellertid undersökas om inte något annat system är att föredra.

I Danmark och Norge utreds faderskapsfrågan först av administrativ myndighet. Om erkännande inte lämnas hänskjuts faderskapsfrågan till domstol. På grundval av den förberedande utredningen skall domstolen stämma in alla presumtiva fäder till barnet för att svara i målet. Skulle det under handläggningen av målet komma fram upplysningar som tyder på att en utomstående man kan vara fader till barnet, skall domstolen stämma in även den mannen. Domstolen skall ex officio dra försorg om utredningen. Vid avgörande av saken är domstolen inte bunden av parts yrkande eller medgivande. Om domen överklagas, skall högre rätt pröva målet mot alla dem som var parter vid handläggningen i underrätten. Enligt upplysningar som jag inhämtat från Danmark och Norge anser man sig där ha enbart goda erfarenheter av denna ordning.

I sammanhanget förtjänar också erinras om att ett system som i viss mån påminner om det dansk-norska förordades i ärvdabalkssakkunnigas betänkande år 1954. De sakkunniga ville nämligen ge domstolen möjlighet att förelägga barnets representanter att stämma in utomstående män.

En ordning liknande den i Danmark och Norge tillämpade är givetvis väl ägnad att främja syftet att få faderskapsfrågan allsidigt prövad i ett sammanhang. Å andra sidan innefattar systemet en avvikelse från det kontradiktoriska förfarandet som ligger till grund för domstolsprocessen i vårt

land och som innebär att parterna själva och inte domstolen bestämmer omfånget av processen. Jag delar visserligen den uppfattning som departementschefen gav uttryck åt i 1955 års lagrådsremiss, nämligen att de processuella reglerna inte har något egenvärde utan har till uppgift att ge tjänligt underlag för tillämpning av materiella regler. Man bör emellertid enligt min mening om möjligt undvika ett sådant avsteg från numera gängse processrättsliga principer som en befogenhet för domstol att självmant stämma in svarande i faderskapsmål skulle innebära.

Den lösning som då återstår är att ålägga barnavårds mannen som en tjänsteplikt att i faderskapsmål stämma in alla presumtiva fäder. Förslag härom framfördes under remissbehandlingen av ärvdabalkssakkunnigas betänkande. I 1955 års lagrådsremiss (prop. 1958 A: 144 s. 205) tillbakavisade dåvarande departementschefen emellertid denna tanke under hänvisning till att en sådan ordning skulle kunna äventyra ett gott förhållande mellan modern och barnavårds mannen. Mot förslaget återopades också att det för barnavårds mannen måste te sig stötande att tvingas ställa yrkande om faderskap mot någon som från kärandesidan inte ansågs vara fader till barnet.

Efter överläggningar med företrädare för socialstyrelsen i frågan har jag emellertid för min del blivit övertygad om att farhågorna för störningar i förhållandet mellan modern och barnavårds mannen är överdrivna. Det förekommer redan nu att barnavårds mannen anser sig böra instämma en annan man än den barnets moder har utpekat som fader. Det motsatsförhållande som i vissa fall kan uppkomma mellan modern och barnavårds mannen torde snarast ha sin grund i att barnavårds mannen överhuvudtaget tar upp till undersökning en sådan fråga som om modern haft förbindelse med flera män under konceptionstiden. Det synes då närmast vara en fördel för barnavårds mannen att kunna återropa sin tjänsteplikt som stöd för att ansöka om stämning på varje man som rimligtvis kan vara fader till barnet.

Vad beträffar den andra invändningen mot tanken på taleplikt för barnavårds mannen vill jag först erinra om att det, som nyss nämnts, förekommer att barnavårds mannen och modern har olika uppfattning i faderskapsfrågan. Detta synes mig också helt naturligt. Om modern haft samlag med mer än en man under konceptionstiden och ingen av dem friats från faderskapet, t. ex. genom blodundersökning, måste det rimligtvis i allmänhet finnas skäl som talar både för den enes och den andres faderskap, innan frågan gjorts till föremål för rättslig bedömning. Även om barnavårds mannen skulle ha en viss uppfattning rörande vem av männen som sannolikt är fader, har jag svårt att förstå att det för barnavårds mannen vid en objektiv bedömning skulle kunna förefalla stötande eller egendomligt att behöva väcka talan mot båda. Ett sådant förfarande bör tvärtom framstå som naturligt, eftersom barnavårds mannen under alla förhållanden är skyldig

att medverka till ett materiellt riktigt avgörande. Sedan talan väckts, skall målet handläggas i den ordning som gäller för s. k. indispositiva tvistemål. Detta innebär bl. a. att rätten självmant kan förordna om den bevisning som anses behövlig, om barnets ställföreträdare skulle underlåta att göra detta. Några processuella olägenheter av en regel om taleplikt synes mig därför inte behöva befaras.

Inte heller i övrigt finns enligt min mening något hinder mot den nu ifrågasatta ordningen. Jag anser den vara att föredra framför utredningsmannens förslag i denna del. Om faderskapet inte erkänns, bör barnavårdsmannen alltså i princip vara skyldig att ansöka om stämning på varje man som objektivt sett kan vara fader till barnet. Härav framgår, som jag nyss antydde, att exempelvis en man vars faderskap enligt verkställd blodundersökning är uteslutet givetvis inte skall stämmas in. Taleplikten bör begränsas till att avse den eller de män som skäligen kan komma i fråga som fader.

Att barnavårdsmannen på detta sätt åläggs att väcka talan innebär inte att han själv måste upprätta stämningsansökan och utföra barnets talan i målet. I praktiskt taget alla faderskapsmål torde barnet kunna få fri rättegång. Enligt 5 § lagen om fri rättegång kan rätten förordna advokat eller annan lämplig juridiskt utbildad person att mot ersättning av allmänna medel biträda part som har fått fri rättegång vid talans väckande och utförande, såvida partens intresse inte kan tillvaratas av honom själv eller av någon som i tjänsteställning lämnar honom bistånd. Barnavårdsmännen saknar oftast juridisk utbildning. I faderskapsmål finns i allmänhet förutsättningar för biträdesförordnande. Det juridiskt utbildade biträdet kan i samband med att stämningsansökan sätts upp ge barnavårdsmannen råd i frågan om vilka män som skall stämmas in i målet. Naturligtvis bör biträdet och barnavårdsmannen samråda med varandra också i olika frågor som kommer upp under målets handläggning. Såsom ställföreträdare för barnet är det dock ytterst barnavårdsmannen som har att bestämma vilken ståndpunkt barnet skall inta i målet.

Skyldigheten för barnavårdsmannen att väcka talan inträder så snart han är färdig med sin förberedande utredning. Denna bör normalt vara avslutad senast inom ett år från barnets födelse. Ofta nog torde barnavårdsmannen kunna inleda rättegång långt dessförinnan. Som jag tidigare nämnde har också modern eller särskilt förordnad förmyndare f. n. rätt att väcka talan för barnets räkning. I det stora flertalet fall torde visserligen modern eller förmyndaren vara helt införstådd med att barnavårdsmannen för talan i målet. Det bör emellertid inte komma i fråga att beröva dem rätten att själva anhängiggöra talan, om de så önskar. Den situationen kan alltså uppkomma att t. ex. modern väcker talan innan barnavårdsmannen hunnit slutföra sin utredning. Rätten bör då liksom f. n. vara skyldig att bereda barnavårdsmannen tillfälle att yttra sig i målet (jfr 20

kap. 4 § föräldrabalken). Om barnavårdsmannen anser att det kan finnas flera presumtiva fäder än den eller de som modern stämt in i målet, måste han naturligtvis upplysa rätten härom. Domstolen bör i så fall ge barnavårdsmannen skäligen råd för att slutföra sin utredning i bordsfrågan och inge eventuell ansökan om tilläggsstämning.

Den ordning för väckande av talan i faderskapsmål som jag nu har förordat bör rimligtvis ge goda garantier för att faderskapsfrågan prövas så allsidigt som är praktiskt möjligt. Det kan emellertid inte uteslutas att en svarande hävdar att en utomstående man är fader till barnet samtidigt som ställföreträdare för barnet underlåter att väcka talan mot vederbörande av det skälet att hans faderskap framstår som osannolikt. Eftersom faderskapsfrågan så långt möjligt skall prövas i ett sammanhang, bör svaranden inte kunna få påkalla vittnesförhör med vederbörande man. Rättssäkerheten kräver emellertid då att svaranden skall ha möjlighet att få frågan om den utomstående mannens faderskap prövad genom att ansöka om stämning på mannen i fråga.

Redan de nu redovisade förslagen om förfarandet i faderskapsmål kräver åtskilliga ändringar i föräldrabalkens regler i ämnet. Förslaget påkallar dessutom vissa särskilda regler om rättegångskostnader och processen i högre rätt, liksom också i flera andra specialfrågor. Eftersom barnavårdsmannens utredning i faderskapsfrågor i fortsättningen får ökad vikt synes lämpligt att förfarandet i denna del, till skillnad mot vad som nu är fallet, i viss utsträckning regleras genom lagbestämmelser. Jag har funnit det från lagteknisk synpunkt lämpligast att samtliga nu åsyftade regler förs samman i en särskild lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beträffande det närmare innehållet i lagen hänvisas till specialmotiveringen.

De nya bestämmelserna om faderskapet till utomäktenskapliga barn och om förfarandet i faderskapsmål bör träda i kraft den 1 januari 1970.

Jag vill i detta sammanhang också beröra frågan om vidgade möjligheter för domstol att besluta om blodundersökning eller antropologisk undersökning i faderskapsmål. F. n. gäller att sådant beslut kan avse bara modern, barnet och den eller de män som kan antas ha haft samlag med modern under konceptionstiden. I propositionen med förslag till ärvdebalk förordades att också barnets syskon, moderns föräldrar och föräldrar till en presumtiv fader skulle kunna åläggas att genomgå undersökning. Sedan kamrarna stannat i skiljaktiga beslut, avslogs förslaget av riksdagen, som emellertid hemställde om skyndsamt ny utredning av frågan.

I det nu aktuella betänkandet föreslås ingen ändring på förevarande punkt. Remissinstanserna biträder i allmänhet denna uppfattning. Från ett par håll hävdas emellertid att möjligheterna till undersökning bör vidgas med hänsyn främst till det allmänna intresset av att faderskapet blir riktigt fastställt.

Det är givetvis i och för sig angeläget att utnyttja de möjligheter som står till buds för att bringa klarhet i faderskapsfrågor. Emellertid synes det mig från principiell synpunkt betänkligt att införa en undersökningsplikt i fråga om personer, som inte alls är inblandade i faderskapsmålet. Härtill kommer, som utredningsmannen också framhåller, att en skyldighet för anhöriga att underkasta sig undersökning skulle få betydelse bara i ett mycket begränsat antal fall. Jag ansluter mig därför till utredningsmannens ståndpunkt. Vissa andra ändringar bör emellertid göras i 1958 års lag om blodundersökning m. m. Jag återkommer härtill i specialmotiveringen.

Enligt 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken kan den som utgivit underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder i vissa fall efter beslut av länsstyrelse få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag, om han senare frias från faderskapet. Som jag kommer att närmare utveckla senare bör ersättningsreglerna kompletteras. Eftersom bestämmelserna i fortsättningen inte hör hemma i föräldrabalken och knappast heller i den tilltänkta lagen om förfarandet vid fastställande av faderskap vill jag förorda, att de intas i en särskild lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag. Det närmare innehållet i lagen kommer att redovisas i specialmotiveringen.

Arvsrätt för barn utom äktenskap

Barn utom äktenskap är alltsedan början av 1900-talet fullt likställda med barn i äktenskap i fråga om rätt till arv efter modern och hennes släktingar. Däremot har de arvsrätt efter sin fader bara i vissa speciella fall. Rätt till arv föreligger sålunda endast om barnet är s. k. trolovningsbarn eller om fadern avgett särskild förklaring att barnet skall ha arvsrätt efter honom. Någon arvsrätt efter faderns släktingar har barn utom äktenskap inte.

Då ett förslag om lika arvsrätt för barn inom och utom äktenskap år 1955 remitterades till lagrådet framhöll föredragande departementschefen att det var ett etiskt rättvisekrav att dessa båda kategorier barn i möjligaste mån blev likställda. Samhället borde inte genom sin lagstiftning eller på annat sätt medverka till en uppdelning av barnen i en bättre och en sämre lottad grupp. Det gällde här först och främst en principiell fråga om rättslikhet. Ett upphävande av de utomäktenskapliga barnens särställning i arvsrättsligt hänseende skulle utan tvivel vara ägnat att i sin mån bidra till en mera fullständig social likställighet mellan dessa barn och barn i äktenskap.

Till dessa uttalanden vill jag oreserverat ansluta mig. Att en utvidgning av de utomäktenskapliga barnens arvsrätt har starkt stöd i den allmänna rättsuppfattningen framgår också av remissyttrandena över familjerättskommitténs förslag på denna punkt. I ett fåtal kritiska remissyttrandena har visserligen invänts att förslaget inte stämmer överens med vad

som numera vid sidan av blodsbandet anses utgöra grunden för arvsrätten, nämligen den sociala och ekonomiska samhörigheten mellan arvlåtare och arvinge. Samma synpunkt har tidigare i skilda sammanhang framförts som skäl mot en arvsrättsreform, bl. a. vid lagrådsbehandlingen av 1955 års förslag. Det är sant att samhörigheten mellan ett utomäktenskapligt barn och dess fader ofta nog är mindre god. Så är emellertid ingalunda alltid fallet. Bortsett härifrån bör, som föredragande departementschefen framhöll år 1955, själva släktskapet väga tyngre när det gäller så nära anförvanter som egna barn.

Under remissbehandlingen har från ett par håll uttalats tvekan huruvida arvsrätten för utomäktenskapligt barn bör gälla även i förhållande till faderns släktingar. Praktiskt sett är frågan mindre betydelsefull. Arvsrätt blir aktuell först sedan fadern har avlidit. Normalt överlever fadern sina föräldrar, och arvfall efter avlägsnare släktingar torde vara mera ovanliga. Av principiella skäl bör emellertid barn i och utom äktenskap vara likställda även när det gäller rätten till arv efter faderns släktingar.

Jag föreslår alltså att barn i och utom äktenskap skall ha lika rätt till arv efter fadern och dennes släktingar. Detta innebär att utomäktenskapligt barn har samma rätt till laglott som barn i äktenskap. Den i något remissyttrande antydda tanken på avskaffande av laglottsinstitutet kan inte tas upp i detta sammanhang.

Av principiella likställighetsskäl bör även fadern och dennes släktingar ha arvsrätt efter barn utom äktenskap och dess avkomlingar i samma utsträckning som i fråga om barn i äktenskap. I ett par remissyttranden har hävdats att fadern och dennes släktingar borde vara uteslutna från arvsrätt för den händelse barnet avlats i våldtäkt. Tillräckliga skäl för en sådan undantagsregel synes mig emellertid inte föreligga. I sammanhanget kan f. ö. erinras om att kvinna, som blivit gravid genom våldtäktsbrott, har rätt till abort (jfr. 1 § första stycket 3 lagen den 17 juni 1938, nr 318, om avbrytande av havandeskap).

Lagtekniskt bör arvsrättsreformen genomföras på så sätt att de särskilda bestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt i 4 kap. ärvdabalken får utgå. Detta medför att rubriken till 4 kap. måste ändras. Dessutom bör 1 § i kapitlet jämkas redaktionellt.

Som jag har nämnt i tidigare sammanhang innehåller 8 kap. ärvdabalken i 9 och 10 §§ vissa specialregler i fråga om utomäktenskapliga barns rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. I likhet med kommittén anser jag att det inte finns anledning att behålla dessa regler efter arvsrättsreformens genomförande. Jag förordar alltså att de upphävs. Därmed blir de allmänna reglerna i 8 kap. tillämpliga på alla barn utom äktenskap.

De föreslagna ändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970.

I enlighet med gängse princip vid ändringar i arvsordningen bör som förutsättning för den vidgade arvsrätten för barn utom äktenskap gälla

att arvlåtare har avlidit efter ikraftträdandet.

I fråga om vidgad arvsrätt för andra utomäktenskapliga barn än trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring föreslog ärvdabalkssakkunniga den ytterligare begränsningen att barnet skulle vara fött efter ikraftträdandet. I 1955 års lagrådsremiss biträdde departementschefen detta förslag, och familjerättskommittén går nu på samma linje. Till stöd för denna ståndpunkt har återopats främst två skäl, nämligen dels risken för att äldre faderskapsavgöranden kan vara oriktiga, dels tidigare brister i registreringen av utomäktenskapliga barn i folkbokföringen.

För egen del vill jag erinra om att den av mig förordade arvsrättsreformen grundas på den principiella uppfattningen att en viss grupp människor inte till följd av sin börd skall vara sämre lottade än andra. Ett accepterande av ståndpunkten att de nya arvsreglerna skall tillämpas bara under förutsättning att barnet fötts efter ikraftträdandet skulle medföra att reformen i själva verket slog igenom fullt ut först efter ett femtiotal år eller mera, dvs. inte förrän en bra bit in på 2000-talet. Därmed skulle man också konservera vad som numera allmänt erkänns vara en social orättvisa. Från principiell synpunkt kan det enligt min mening inte råda någon tvekan om att arvsrättsreformen i största möjliga utsträckning bör genomföras utan särskilda inskränkande övergångsbestämmelser.

Invändningen om risken för felaktigt fastställda faderskap med hittillsvarande regler på området kan givetvis inte frångämmas betydelse i sammanhanget. I det stora flertalet fall torde det emellertid inte råda någon tvekan om att faderskapen är riktigt fastställda. Att nu införa möjlighet till omprövning av redan fastställda faderskap är praktiskt omöjligt. Vid beredningen av ärendet inom justitiedepartementet har övervägts att ta hänsyn till de osäkra faderskapen på det sättet att fadern skulle få rätt att genom testamente ta ställning till om barnet skall ha arvsrätt eller inte. En sådan lösning lider emellertid av den allvarliga svagheten att fadern skulle kunna beröva barnet arvsrätt också i de fall då faderskapet är riktigt fastställt. Man skulle med andra ord få en grupp av barn som — till skillnad från andra barn — inte har skydd för sin laglott. Inte heller en sådan brist på jämlikhet är jag för min del beredd att godta.

Valet står då mellan att offra intresset av arvsrätt för det stora flertalet utomäktenskapliga barn med riktigt fastställda faderskap eller att acceptera risken av att arvet ibland kan komma att kanaliseras till ett barn som i själva verket inte är släkt med sin rättsligt utpekade fader. Jag föredrar den senare lösningen.

Vad angår den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn vill jag framhålla följande. Före den 1 januari 1918 infördes inte någon anteckning om barn utom äktenskap vid faderns namn i församlingsboken. Därefter gällde att barnet skulle antecknas vid faderns namn i församlingsboken, men anteckningen togs i allmänhet inte in i faderns

flyttningsbetyg och kom sålunda inte att följa med vid flyttning till annan församling. Den 1 januari 1947 infördes en ny kyrkobok, församlingsliggare, i lösbladssystem med en personakt för varje kyrkobokförd person. Vid flyttning sänds personakten till den nya kyrkobokföringsorten. Mellan åren 1947 och 1967 antecknades i personakt för man inte andra barn till honom än eventuella trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring. Först fr. o. m. den 1 januari 1968 antecknas, dock inte retroaktivt, alla barn på personakt. Det kan alltså vara svårt och — i fråga om förhållanden från tiden före 1918 — rentav omöjligt att utreda, om en avliden man har barn utom äktenskap.

Även om det vid bouppteckningen skall undersökas vilka som är berättigade till arv efter den döde (jfr. 16 kap. 2 § ärvdabalken), kan det inte rimligen komma i fråga att man vid boutredning efter män, som är i den åldern att de kan tänkas ha efterlämnat utomäktenskapligt barn fött före ikraftträdandet, skall behöva göra omfattande efterforskningar för att utröna, om mannen haft barn utom äktenskap. En nära till hands liggande möjlighet att i stor utsträckning avhjälpa hittillsvarande brister i folkbokföringen på förevarande punkt är att ge barn utom äktenskap rätt att efter anmälan få faderns personakt kompletterad med anteckning om barnet. Kungl. Maj:t kan utan riksdagens medverkan meddela behövliga föreskrifter härom. Har barn utom äktenskap under faderns livstid antecknats i dennes personakt, bör barnet rimligtvis alltid få ta arv efter den döde, eftersom övriga dödsbodelägare då utan större besvär kan få reda på barnets existens. I samband med reformens ikraftträdande bör meddelas särskild föreskrift om skyldighet för barnavårdsman till barn utom äktenskap att se till att sådan anteckning görs.

Oavsett innehållet i den dödes personakt bör arvsrätt alltid föreligga, om någon av de övriga dödsbodelägarna senast vid bouppteckningen efter den döde fått kännedom om barnets existens. Detsamma bör gälla om boutredningsman eller den som sitter i boet har sådan vetskap. Utomäktenskapligt barn skall alltså själv kunna bevara sin arvsrätt efter fadern inte bara genom komplettering av faderns personakt före arvfallet utan också genom att senast vid bouppteckningen ge sig till känna för dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet.

I det föregående har jag berört frågan om arvsrätt mellan barnet och dess fader. Det sagda bör emellertid i princip ha motsvarande tillämpning för barnets arvsrätt efter avlägsnare släktingar på fädernet liksom också för barnets avkomlingars rätt till arv på fädernesidan. Skall bröstarvinge till ett barn, som fötts utom äktenskap före lagens ikraftträdande, kunna få ta arv efter barnets fader eller andra släktingar till barnet, måste situationen vara den att annan dödsbodelägare känner till eller på grund av anteckning i personakt för arvlåtaren eller för annan, från vilken arvingen härleder sin arvsrätt, utan större besvär kan skaffa sig kännedom om ar-

vingen. Om dödsbodelägarna t. ex. vet — eller på grund av anteckning i den dödes personakt borde veta — att den döde haft ett utomäktenskapligt barn, som emellertid dött före honom, måste dödsbodelägarna alltså undersöka, om det avlidna barnet efterlämnat bröstarvingar. Ser man saken från den presumptive arvtagarens synpunkt innebär detta, att avkomlingar till ett avlidet utomäktenskapligt barn har intresse av att i arvlåtarens personakt låta anteckna att arvlåtaren har haft barn utom äktenskap. Detta bör beaktas vid de nyss förebådade ändringarna i reglerna om förändring av personakt. Skulle det vara frågan om utomäktenskapligt barns arvsrätt efter t. ex. en farbroder, bör barnet i överensstämmelse med det nyss anförda få ärva, om barnet var känt vid bouppteckningen eller om det var antecknat i sin tidigare avlidne faders personakt.

Av det tidigare anförda framgår att man vid boutredning normalt måste begära utdrag från manlig arvlåtares personakt för att kontrollera om där kan finnas anteckning om utomäktenskapligt barn. Har manlig släkting som i och för sig skulle ha varit berättigad att ta arv avlidit före arvlåtaren, måste man i allmänhet undersöka också den förres personakt för att förvissa sig om att vederbörande inte har barn utom äktenskap. Det kan t. ex. vara nödvändigt att genom undersökning av den avlidnes faders personakt kontrollera, om det finns något utom äktenskap fött halvsyskon på fädernet. Skiftas arvet utan att sådana undersökningar genomförts, ut-sätter sig arvtagarna för risken att den dödes barn utom äktenskap eller någon som genom utomäktenskapligt barn härleder arvsrätt efter den döde senare begär att få ut sin arvslott under hänvisning till anteckning i personakt.

Mot bakgrund av det anförda vill jag förorda att barn utom äktenskap, som fötts före ikraftträdandet, och dess bröstarvingar får ärva barnets fader och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller att anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt. Detta innebär att det i nu åsyftade fall inte finns något utrymme för tillämpningen av den allmänna preskriptionsregeln i 16 kap. 2 § första punkten ärvdabalken. I övrigt blir däremot reglerna i nämnda kapitel givetvis tillämpliga.

I fråga om trolovningsbarn eller barn med arvsrättsförklaring föreslog ärvdabalkssakkunniga och departementschefen i 1955 års lagrådsremiss att de föreslagna arvsreglerna skulle gälla utan hinder av att barnet fötts före ikraftträdandet. Familjerättskommittén går på samma linje. Till denna ståndpunkt kan jag ansluta mig. De tidigare förslagen innehöll emellertid det villkoret att barnets fader skulle leva då lagen trädde i kraft. Med den lösning som jag nyss förordat beträffande övriga utomäktenskapliga barn saknas emellertid anledning att uppställa nämnda krav. I frå-

ga om trolovningsbarn och barn med arvsrättsförklaring och deras avkomlingar bör alltså de nya arvsreglerna gälla utan vidare vid dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

Den av mig sålunda förordade lösningen av problemet om de nya arvsreglernas ikraftträdande innebär alltså, att reglerna i princip blir tillämpliga även i fråga om utomäktenskapliga barn som fötts före ikraftträdandet. Samma lösning bör väljas i fråga om dessa barns rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. Den allmänna regeln i 8 kap. 1 § ärvdabalken om rätt till sådant underhållsbidrag förutsätter nämligen att barnet får ta arv. Skulle undantagsvis barnet till följd av övergångsreglerna ha försuttit sin rätt till arv, bör det inte i fråga om rätt till underhåll ur faderns kvarlåtenskap komma i ett sämre läge än hittills. Barnet bör då kunna göra anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen enligt nuvarande specialregel i 8 kap. 10 § ärvdabalken. Jag förordar att det införs en särskild övergångsbestämmelse härom.

Vissa särskilda frågor

I fråga om barns rätt till släktnamn gäller att barn i äktenskap vid födelsen förvärvar faderns släktnamn. Barnet kan under vissa förutsättningar få anta moderns flicknamn. Barn utom äktenskap får vid födelsen det släktnamn modern då bär med rätt att efter anmälan till pastor anta moderns flicknamn. Om fadern medger det, kan utomäktenskapligt barn efter anmälan hos pastor anta faderns släktnamn. Är barnet trolovningsbarn fordras dock inte faderns medgivande.

Ärvdabalkssakkunniga föreslog i sitt år 1954 avgivna betänkande, att utomäktenskapliga barn vid födelsen skulle få moderns namn men att vårdnadshavaren eller barnet själv om det fyllt 21 år skulle ha rätt att bestämma att barnet skulle bära faderns släktnamn. Departementschefen biträdde förslaget i 1955 års lagrådsremiss. Själv anser jag att starka principiella skäl talar för att alla barn bör ha rätt att, om de så önskar, bära faderns släktnamn. De betänkligheter som tidigare har anförts mot en sådan reform från den synpunkten att faderskapet inte skulle kunna fastställas med tillräcklig säkerhet kan inte längre tillmätas avgörande betydelse. Jag föreslår att 2 § andra stycket namnlagen ändras så att där anges att barn utom äktenskap genom anmälan hos pastor kan anta faderns släktnamn. Enligt 42 § namnlagen skall anmälan göras av vårdnadshavaren, om barnet inte har fyllt 18 år. Som en följd av den föreslagna ändringen är det nödvändigt att upphäva 40 § namnlagen, som handlar om faderns samtycke till att barn utom äktenskap antar hans släktnamn. I konsekvens med min uppfattning beträffande problemen i samband med övergången till de nya arvsrättsreglerna vill jag inte förordna några särskilda övergångsbestämmelser i fråga om utomäktenskapliga barns rätt att anta faderns släktnamn.

Om barn utom äktenskap i enlighet med vad jag tidigare har förordat

likställs med barn i äktenskap i arvsrättsligt hänseende och dessutom generellt ges rätt att anta faderns släktnamn, kommer det inte längre att finnas behov av institutet *trolovningsbarn*. Den omständigheten att barn har avlats i trolovning kommer nämligen då inte att medföra några särskilda rättsverkningar för barnets del. Jag föreslår därför att bestämmelserna om trolovningsbarn i 1 kap. 4 §, 3 kap. 3 och 4 §§ samt 20 kap. 3 § föräldrabalken upphävs.

Upprättade författningsförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,
- 3) lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,
- 4) lag om ändring i föräldrabalken,
- 5) lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
- 6) lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,
- 7) lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
- 8) lag om ändring i ärvdabalken,
- 9) lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521),
- 10) förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1941 (nr 416) om arvsskatt och gåvoskatt.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.¹ Nuvarande lydelse av 3 kap. föräldrabalken redovisas i *bilaga 2* och utredningsmannens förslag till ändringar i föräldrabalken i *bilaga 3*.

Jag övergår här efter till att lämna en specialmotivering till de under 2, 4—7 och 10 angivna författningsförslagen.

Specialmotivering

Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen

104 §.

Nuvarande ordning m. m. Enligt paragrafens första stycke skall försäkringsbelopp, som utfaller efter försäkringstagarens död inte ingå i kvarlåtenskapen, om förmånstagare är insatt. Beträffande återkalleliga förmånstagarförordnanden finns i andra stycket en särskild bestämmelse för fall

¹ De under 3) och 6)—10) upptagna författningsförslagen, som fränsett vissa redaktionella ändringar är likalydande med de vid propositionen fogade förslagen, har uteslutits här.

då försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge. I fråga om sådan dödsbodelägares giftorätt, rätt till vederlag eller laglott skall försäkringsbeloppet behandlas som om det tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente. Detta innebär att försäkringsbeloppet skall jämkas i den mån det inkräktar på rätt av angiven art.

Försäkringsavtalslagen innehåller inte några särskilda regler om de under senare år allt vanligare grupplivförsäkringarna. Dessa tecknas i kollektiv form av anställda hos samma arbetsgivare eller medlemmar i en förening av yrkeskaraktär eller annan sammanslutning. En särskild form av grupplivförsäkring är tjänstegrupplivförsäkring som är ett komplement till tjänstepensioneringen. Den grundar sig på avtal i samband med tjänst eller annan anställning.

Grupplivförsäkring för tjänstemän inom det privata näringslivet infördes fr. o. m. år 1961 efter avtal mellan Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och olika tjänstemannagrupper inom det privata näringslivet. Försäkringarna meddelas av vissa försäkringsanstalter. Efter avtal mellan SAF och Landsorganisationen (LO) har fr. o. m. 1963 tillkommit en grupplivförsäkring för arbetare, såväl organiserade som oorganiserade. Försäkringen meddelas av ett för ändamålet bildat bolag, Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag (AFA). En liknande grupplivförsäkring har införts för de kommunalanställda med verkan fr. o. m. år 1963. Också för denna försäkring har bildats ett särskilt bolag, Kommunernas försäkringsbolag (KFA). För arbetstagare inom Kooperationen meddelas tjänstegrupplivförsäkring i Kooperationens pensionsanstalt (KP). Gemensamt för försäkringarna är att försäkringspremierna betalas av arbetsgivaren.

Vidare har fr. o. m. år 1963 införts en statens grupplivförsäkring för arbetstagare i statens tjänst och tjänstemän inom statsunderstödd verksamhet. Försäkringen meddelas av staten och premieinbetalning anses ske genom arbete i anställningen.

Riksdagen har 1962 beslutat teckna tjänstegrupplivförsäkring för riksdagens ledamöter. Även för värnpliktiga finns tjänstegrupplivförsäkring.

I allmänhet berättigar de olika slagen av tjänstegrupplivförsäkring till samma förmåner. Både belopp och villkor är starkt standardiserade. I det följande återges det huvudsakliga innehållet i den av AFA meddelade försäkringen.

Om den försäkrade dör före pensionsåldern utfaller ett engångsbelopp. Grundbeloppet är f. n. 31 500 kr. om arbetstagaren vid dödsfallet fyllt 21 men inte 55 år. Beloppet trappas ned efter viss skala i åldrarna 55—67 år. Tilläggsbelopp om högst 9 000 kr. utgår till efterlämnat omyndigt barn. Enligt de för försäkringen gällande bestämmelserna skall försäkringstagaren anses ha gjort förmånstagarförordnande av följande innehåll. Förmånstagar till grundbelopp är make om sådan finns. Saknar manlig

arbetstagare hustru men efterlämnar ogift kvinna med vilken han sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden kan hon få rätt som förmanstagare efter särskild prövning av AFA. Förmanstagare till tilläggsbelopp är omyndiga barn och adoptivbarn med arvsrätt samt utomäktenskapligt barn mot vilken den avlidne var underhållsskyldig. Om sådan närstående som nu sagts saknas, är vissa andra släktingar förmanstagare. Arbetslagaren har rätt att när som helst ändra förordnandet genom att skriftligen anmäla annat förordnande till AFA.

De privata grupplivförsäkringarna skiljer sig från tjänstegrupplivförsäkringarna bl. a. genom att anslutningen till dem är frivillig. De utmärks inte heller av samma enhetliga villkor som tjänstegrupplivförsäkringarna. En särskild form av frivillig grupplivförsäkring är den s. k. föreningstjänstegrupplivförsäkringen för företagare eller studerande inom samma intresseorganisation.

Familjerättskommittén. Kommittén påpekar att delade meningar nu råder i frågan om efterlevande makes rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken är skyddad mot förmanstagarförordnande enligt 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen. Oklarheten beror på att bestämmelsen i giftermålsbalken kom till efter försäkringsavtalslagen. Makes rätt att få egendom enligt den föreslagna 10 000-kronorsregeln bör enligt kommitténs mening vara skyddad mot förmanstagarförordnande. Med utgångspunkt från att en bestämmelse om skydd för efterlevande makes giftorätt skulle komma att omfatta också rätten till vederlag och makes rätt enligt 10 000-kronorsregeln förordar kommittén att vad som sägs om vederlag utesluts ur 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen.

Kommittén konstaterar att regeln i 104 § andra stycket för närvarande tillämpas också på tjänstegrupplivförsäkringar och andra grupplivförsäkringar. Detta innebär att, om försäkringstagaren efterlämnar make och barn, utfallande belopp i vissa fall jämkas till förmån för dessa, vare sig de är förmanstagare eller inte. Kommittén påpekar att man inom ifrågavarande grupper allmänt räknar med att försäkringsbeloppen skall tillfalla dem som anges i standardvillkoren för försäkringen, i första hand make och omyndiga barn. Intrång bör enligt kommitténs mening inte kunna ske i dessa närmast anhörigas rätt. Inte heller bör enligt kommittén intrång ske i den rätt som kan tillkomma fränskild make vilken insatts som förmanstagare enligt ett individuellt förmanstagarförordnande. Kommittén föreslår därför i ett nytt tredje stycke i 104 § en regel av följande innebörd. Vid tjänstegrupplivförsäkring skall jämningsbestämmelserna i paragrafens andra stycke inte tillämpas på belopp som utgår enligt de allmänna försäkringsvillkoren till make eller med hustru likställd kvinna eller omyndigt barn eller enligt individuellt förordnande till fränskild make. Detsamma skall gälla annan grupplivförsäkring i den mån den med hänsyn till villkoren

7 — Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124

och försäkringsbeloppen kan anses jämförlig med tjänstegrupplivförsäkring. Vid jämförelsen får enligt kommittén hänsyn tas till villkoren i stort, inkomstförhållandena inom den grupp som det är fråga om och syftet med försäkringen. En grupplivförsäkring som väsentligt överstiger de vanliga tjänstegrupplivförsäkringarna kommer till överskjutande del att falla in under jämningsbestämmelsen i 104 § andra stycket.

Kommittén påpekar att ett försäkringsbelopp som inte kan jämkas inte heller skall inräknas vid tillämpningen av jämningsbestämmelsen i andra stycket. Om t. ex. efterlevande make får ett försäkringsbelopp på grund av tjänstegrupplivförsäkring skall detta belopp inte påföras honom vid beräkning av hans giftorättsandel i boet eller i annat jämningsbart försäkringsbelopp som utfaller samtidigt.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag om skydd för efterlevande makes rätt enligt den föreslagna 10 000-kronorsregeln mot intrång genom förmåns- tagarförordnande har i sak godtagits vid remissbehandlingen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* biträder förslaget också om 10 000-kronorsgränsen, som hovrätten har förordat, höjs till 50 000 kr.

Beträffande regelns närmare utformning är *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt* och *Stockholms rådhusrätt* tveksamma om ordet »giftorätt» utan vidare omfattar makes rätt till vederlag och rätt enligt hodelningsregeln. *Göta hovrätt* påpekar att 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen avser också bröstarvinges rätt till vederlag. Enligt *hovrätten för Västra Sverige* kan vederlagsanspråk beaktas också om det riktas mot en försäkring som är enskild egendom. *Svea hovrätt* föreslår att rätten till vederlag alltså uttryckligen anges i bestämmelsen och att ett tillägg görs beträffande den rätt som avses i den av kommittén föreslagna 10 000-kronorsregeln.

Förslaget att tjänstegrupplivförsäkring skall vara undantagen från jämkning enligt 104 § andra stycket har i sak genomgående godtagits vid remissbehandlingen. *Kommunernas försäkringsaktiebolag* anser förslaget angeläget. Nuvarande ordning har i ett mycket stort antal fall lett till att utfallande försäkringsbelopp undandragits make och underåriga barn till förmån för myndiga barn, något som de avtalsslutande parterna inte avsett. *Statens grupplivnämnd* uttalar sig på liknande sätt.

I några yttranden framförs synpunkter på regelns närmare utformning. Sålunda föreslår *Försäkringsbolagens riksförbund* att regeln utformas så att bestämmelserna i 104 § andra stycket inte skall tillämpas i den mån make eller likställd eller bröstarvinge enligt de allmänna villkoren för försäkringen eller fränskild make enligt särskilt förordnande är förmånstagare till utfallande belopp. *Folksam* förordar att kommitténs formulering »de allmänna villkoren för försäkringen» utbyts mot »för försäkringen gällande reglemente eller villkor». *Hovrätten för Västra Sverige* efterlyser en definition av begreppet tjänstegrupplivförsäkring.

Även såvitt avser annan grupplivförsäkring än tjänstegrupplivförsäkring har kommittéförslaget i allmänhet godtagits av remissinstanserna. Det avstyrks emellertid av *Folksam*, som hävdar att bara försäkringar som kan hänföras till tjänstepensioneringen bör undantas från jämkning enligt 104 § andra stycket. Tjänstegrupplivförsäkring är en sådan försäkringsform men däremot inte annan grupplivförsäkring. *Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige* och *Försäkringsbolagens riksförbund* efterlyser fasta normer för vilka vanliga grupplivförsäkringar som skall anses jämförbara med tjänstegrupplivförsäkringar.

Från ett par håll hävdas att av kommittéförslaget inte framgår vad som skall gälla när det finns både tjänstegrupplivförsäkring och annan grupplivförsäkring. Enligt *hovrätten för Västra Sverige* har denna fråga speciellt intresse när tjänstegrupplivförsäkringen har en avtrappningsregel och försäkringsbeloppet av denna anledning reducerats på grund av den försäkrades ålder.

Departementschefen. Jag har tidigare förordat att 6 000-kronorsgränsen i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken ersätts av en värdegräns anknuten till fyra gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. I likhet med familjerättskommittén anser jag att efterlevandes makes rätt enligt bodelningsregeln bör vara skyddad mot förmånstagarförordnande till förmån för annan. Eftersom rättsläget på denna punkt f. n. är oklart synes ett klarläggande böra ske i 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen. I fråga om bestämmelsens närmare utformning ansluter jag mig till det förslag som under remissbehandlingen har framförts av *Svea hovrätt*. Till gällande lydelse av nämnda bestämmelse har alltså gjorts ett uttryckligt tillägg om makes rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken.

Familjerättskommittén har menat att jämningsbestämmelserna i 104 § andra stycket inte skall tillämpas på belopp som utgår enligt standardvillkoren för tjänstegrupplivförsäkring till efterlevande make eller med hustru likställd kvinna samt omyndiga barn eller enligt särskilt förmånstagarförordnande till franskild make. Syftet med kommittéförslaget är att försäkringsbeloppen ograverade skall tillfalla de närmast anhöriga som avsetts i första hand bli tillgodosedda genom denna försäkringsform. I de fall där franskild make insatts som förmånstagarare bör enligt kommittén dennes försörjningsintresse skyddas på samma sätt. Vid remissbehandlingen har kommittéförslaget i denna del inte mött någon erinran i sak.

Vid tillkomsten av tjänstegrupplivförsäkringarna har avsikten hos de avtalsslutande parterna varit att försäkringarna skall vara ett komplement till familjepensioneringen. Försäkringsbeloppen skall därför enligt standardvillkoren i första hand tillfalla make eller med hustru likställd kvinna samt underåriga barn. Starka skäl talar även enligt min mening för att dessa belopp också skall utgå ograverade till dessa nära anhöriga. Någon

särskild definition av begreppet tjänstegrupplivförsäkring torde inte vara behövlig. Departementsförslaget har utformats så att belopp som enligt för tjänstegrupplivförsäkring gällande reglemente eller villkor tillfaller sådana anhöriga som nyss sagts inte skall underkastas jämkning enligt paragrafens andra stycke. Däremot har jag inte funnit tillräcklig anledning att från jämkning undanta också belopp som enligt särskilt förmånstagarförordnande tillfaller frånskild make.

Familjerättskommittén har vidare föreslagit att jämningsbestämmelserna inte skall tillämpas vid privata grupplivförsäkringar i den mån dessa är jämförliga med tjänstegrupplivförsäkring. Detta förslag har emellertid mött kritik under remissbehandlingen. Från flera håll har påpekats svårigheten att i praktiken avgöra när en privat grupplivförsäkring är jämförlig med en tjänstegrupplivförsäkring. Folksam har framhållit att privata grupplivförsäkringar inte bör undantas från jämkning eftersom de inte utgör komplement till tjänstepensioneringen. Jag finner de skäl som anförts mot att undanta privata grupplivförsäkringar från jämningsbestämmelsen i paragrafens andra stycke vara övertygande. Någon motsvarighet till kommittéförslaget på denna punkt har därför inte upptagits i departementsförslaget.

I likhet med kommittén vill jag erinra att ett försäkringsbelopp som inte kan jämkas inte heller skall medräknas vid tillämpningen av jämningsbestämmelsen i paragrafens andra stycke.

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 kap.

2 §.

I denna paragraf har endast gjorts en formell ändring som har samband med en omdisposition av 3 kap.

3 kap.

Kapitlet innehåller f. n. regler om väckande av talan i faderskapsmål (1 §), om förutsättningarna för bifall till sådan talan (2 §), om trolovningsbarn (3 §) och om erkännande av faderskap till barn utom äktenskap (4 §).

Bestämmelserna i 1 § bör med de ändringar som föranleds av mina förslag om förfarandet vid fastställande av faderskap överföras till den särskilda faderskapslagen och motsvaras där närmast av bestämmelser i 7—10 §§.

Eftersom institutet trolovningsbarn enligt vad jag tidigare har förordat skall upphävas, kan nuvarande 3 § utgå.

Med hänsyn till dessa ändringar måste kapitlet omdisponeras. I 1 § presenteras formerna för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap, erkännande resp. dom. 2 § innehåller bestämmelserna om erkännande

av faderskap. I 3 § har den nya faderskapspresumtionen intagits. 4 § innehåller en hänvisning till den särskilda faderskapslagen.

8 kap.

3 §.

F. n. gäller enligt förevarande paragraf att barnavårdsman alltid skall förordnas för barn utom äktenskap. Av 8 kap. 4 § föräldrabalken följer emellertid att detta gäller endast om barnets vårdnadshavare är kyrkobokförd i riket eller vistas här. Barn med svenskt medborgarskap som vistas utomlands tillsammans med sin vårdnadshavare kan dock ibland ha befogade anspråk på att få det stöd en barnavårdsman kan ge. Särskilt gäller detta om barnets börd inte har fastställts och det är aktuellt att fastställa faderskapet under medverkan av svensk myndighet. Den presumptive fadern kan t. ex. vara bosatt i Sverige. I sådana fall bör det vara möjligt att förordna barnavårdsman för barnet. Eftersom barnavårdsmannen dock inte har samma praktiska möjligheter att tillvarata barnets rätt och bästa som i fråga om barn vilkas vårdnadshavare vistas i Sverige, bör förordnande inte vara obligatoriskt utan ske endast på begäran av barnets vårdnadshavare. Kommer förordnande till stånd, blir den särskilda faderskapslagen tillämplig vilket då ger en garanti för att utredningen av faderskapet blir så fullständig som omständigheterna medger.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i paragrafen att barnavårdsman alltid skall förordnas för barn utom äktenskap, vars vårdnadshavare är kyrkobokförd i riket eller annars vistas här. I annat fall kan barnavårdsman förordnas på begäran av vårdnadshavaren, om barnet är svensk medborgare.

4 §.

Paragrafen innehåller regler om vilken barnavårdsnämnd som skall förordna barnavårdsman.

6 §.

Med anledning av förslaget till särskild lag om fastställande av faderskap har en jämkning gjorts i denna paragraf.

20 kap.

Detta kapitel innehåller vissa bestämmelser om rättegången i mål enligt föräldrabalken. Ändringarna i kapitlet har föranletts främst av förslaget till en särskild lag om fastställande av faderskap. I den första underrubriken till kapitlet, som hänför sig till 1—14 §§, har orden »faderskap till barn utom äktenskap» följaktligen tagits bort så att rubriken får lydelsen »Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, adoption, vårdnad och under-

håll». Vidare har 3 och 4 §§, som har sin motsvarighet i 10 § resp. 7 och 12 §§ faderskapslagen, upphävts.

Med anledning av förslaget till lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag har 13 och 13 a §§ upphävts.

9 §.

Med hänsyn till att 20 kap. 3 § upphävts och ersatts av 10 § faderskapslagen har paragrafens andra stycke jämkats.

11 §.

Paragrafens första stycke, som i fråga om forum i underhållsmål enligt balken hänvisar till den genom förslaget upphävda 4 §, har formulerats om utan ändring i sak.

Ikraftträdande m. m.

Utredningsmannen. Utredningsmannen har inte funnit några särskilda övergångsbestämmelser till de nya faderskapsreglerna behövliga. Han uttalar, att faderskapsfrågor som har rättskraftigt avgjorts innan de nya reglerna trätt i kraft inte bör kunna prövas på nytt. I övrigt hänvisar han till ärvdabalkssakkunnigas betänkande (SOU 1954:6 s. 190—192). Där uttalades bl. a. att den omständigheten att barnet är fött före ikraftträdandet inte bör hindra att den nya lagen tillämpas. Vidare förordades, att ny lag skulle tillämpas även i de fall då rättegång hade anhängiggjorts men lagakraftvägande dom inte hunnit meddelas innan den nya lagen hade trätt i kraft. Om målet var anhängigt i högre rätt kunde det ibland bli nödvändigt att återförvisa målet till underrätt.

Departementschefen. Jag delar utredningsmannens uppfattning att särskilda övergångsbestämmelser till de nya faderskapsreglerna inte behövs. Eftersom de nya reglerna kommer att öka säkerheten i avgörandet av faderskapsfrågan är det tvärtom angeläget att bestämmelserna tillämpas även i fråga om barn som har fötts före den nya lagens ikraftträdande. Har ett barn fått sin börd fastställd före ikraftträdandet antingen genom lagakraftvunnen dom eller också genom erkännande enligt 3 kap. 4 § föräldrabalken, påverkas naturligtvis inte domens eller erkännandets giltighet av de nya reglerna.

Förslaget till lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

Lagens tillämpningsområde

1 §

I paragrafen preciseras tillämpningsområdet för lagen så att den gäller

förfarandet vid fastställande av faderskap till barn utom äktenskap, om barnavårdsman är förordnad. Jag har tidigare föreslagit att barnavårdsman alltid skall förordnas för barn utom äktenskap, om vårdnadshavaren är kyrkobokförd eller annars vistas här i landet. Barnavårdsman skall kunna förordnas också i annat fall, såvida vårdnadshavaren begär det och barnet är svensk medborgare.

I sådana sällsynta undantagsfall då faderskapsfrågan skall bedömas enligt svensk rätt men barnavårdsman inte finns får rättegången föras enligt de allmänna reglerna i rättegångsbalken om indispositiva tvistemål. Av den föreslagna presumptionsregeln för faderskap i 3 kap. 3 § föräldrabalken följer att talan kan väckas mot flera män.

Barnavårdsmannens utredning

2 §

Paragrafen innehåller vissa grundläggande regler rörande omfattningen av barnavårdsmannens utredningsplikt.

Enligt 8 kap. 6 § föräldrabalken gäller f. n. att barnavårdsmannen skall sörja för att barnets börd fastställs när det är fött utom äktenskap. Som tidigare har framhållits har barnet normalt ett starkt intresse av att få veta vem som är dess fader. Detta intresse är av både personlig och ekonomisk natur. Huvudregeln bör alltså alltså vara att utredning om barnets börd skall äga rum. Utredning bör ske även om den presumptive fadern har avlidit, eftersom barnet då i varje fall har ett ideellt och med hänsyn till sin rätt till arv kanske också ett ekonomiskt intresse av att få faderskapet fastställt.

Utgångspunkten för utredningen om barnets börd måste naturligtvis vara moderns uppgifter. I vissa fall kanske faderskapsfrågan är ganska uppenbar, nämligen då modern har stadigvarande förbindelse med viss man. Då torde oftast moderns och mannens samstämmiga uppgifter vara fullt tillräckliga för att faderskapsfrågan skall anses klarlagd. Om sådant fast samliv inte har förekommit, blir situationen något mer komplicerad och barnavårdsmannen får närmare fråga ut modern, varvid han särskilt bör höra efter om hon har haft förbindelser med flera män under konceptionstiden.

Med ledning av moderns uppgifter skall barnavårdsmannen givetvis höra varje man som kan tänkas vara fader till barnet. Ibland kan även andra personer ha upplysningar att lämna i saken. Jag vill understryka att den utredning som barnavårdsmannen har att göra skall vara objektiv samt måste ske med takt och gott omdöme.

Utredningen sker under barnavårdsnämndens överinseende. Om det skulle behövas, bör barnavårdsmannen kunna få hjälp av annan barnavårdsnämnd med att efterforska och höra personer, som kan antas ha upplysningar av värde att lämna.

Det kan givetvis inträffa att modern vägrar lämna några som helst upp-

lysningar om vem som kan vara fader till barnet. Barnavårds mannen saknar emellertid inte påtryckningsmedel. Jag vill i sammanhanget erinra om att enligt lagen om bidragsförskott sådant förskott inte utgår om vårdnadshavaren utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskap till barnet fastställt (2 § e).

I enlighet med vad jag nu har anfört föreskrivs i denna paragraf att barnavårdsman för barn utom äktenskap skall försöka utreda vem som är fader till barnet och att han för det ändamålet skall inhämta upplysningar från modern och de andra personer som kan lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Vidare föreskrivs att barnavårdsnämnd i annan kommun på begäran skall biträda barnavårds mannen.

3 §

När barnavårds mannen är klar med sin utredning, bör han ge den man som enligt hans uppfattning är fader till barnet tillfälle att erkänna faderskapet. Ofta nog är frågan så klar, att mannen i fråga själv är beredd att lämna erkännande. Skulle han inte vilja göra detta, bör barnavårds mannen redogöra för skälen för sin uppfattning. Barnavårds mannen bör självfallet inte öva några påtryckningar på vederbörande. Han är emellertid givetvis oförhindrad att framhålla att saken kommer att hänskjutas till domstol, om erkännande inte lämnas.

Skulle barnavårds mannen själv anse faderskapet tveksamt bör han inte verka för något erkännande. Rättssäkerheten kräver då att frågan hänskjuts till domstol. Jag vill i sammanhanget erinra om mitt tidigare förslag att erkännande får godkännas av barnavårds mannen bara under förutsättning att mannen i fråga kan antas vara fader till barnet.

4 §

Paragrafen behandlar frågan om blodundersökning under barnavårds mannens utredning.

Biologiska undersökningar har som jag tidigare understrukt stor betydelse i faderskapsfrågor. Speciellt värdefull är blodundersökningen, eftersom den kan genomföras enkelt och snabbt. Redan nu förekommer det att parterna efter anmodan av barnavårds mannen genomgår blodundersökning. Denna ordning anser jag böra inte bara bibehållas utan ytterligare utvecklas. Ibland, främst vid fasta förbindelser, behöver blodundersökning inte genomföras. I andra fall ter sig däremot sådan undersökning motiverad. Så är fallet främst om barnavårds mannen har anledning att anta att modern har haft samlag med flera män under konceptionstiden. Eftersom hela den föreslagna lagstiftningen bygger på att det rättsligt fastställda faderskapet i största möjliga utsträckning skall överensstämma med det biologiska, bör barnavårds mannen då alltid verka för att blodundersökning sker. Även om utredningen inte tyder på att mer än en man är ak-

tuell, bör barnavårds mannen verka för blodprovstagning för den händelse mannen i fråga begär detta. Det måste anses vara ett rimligt krav från mannens sida att en sådan undersökning för säkerhets skull genomförs.

Jag har dock inte ansett tillräckliga skäl tala för att man i utomprocessuell ordning skulle kunna tvinga parterna att underkasta sig blodundersökning. Vägrar t. ex. någon av de berörda männen att medverka vid undersökningen torde saken i allmänhet få hänskjutas till rättslig prövning. Barnavårds mannen kan emellertid i ett sådant fall erinra vederbörande om att hans vägran kan komma att av domstolen uppfattas så att han har föranlett onödig rättegång med påföljd att han kan få utge ersättning för rättegångskostnader oberoende av utgången i målet.

Enligt utrednings mannen skulle det vara tänkbart att barnavårds mannen tog initiativ också till antropologisk undersökning. Sådana undersökningar tar åtminstone f. n. ganska lång tid att genomföra. Fullständig undersökning kan ofta inte ske innan barnet har blivit ett par år gammalt, även om undersökning i en del hänseenden kan utföras också på spädbarn. Det torde därför i allmänhet vara mindre lämpligt att antropologisk undersökning sker som ett led i barnavårds mannens utredning. Någon enstaka gång kan det dock finnas skäl för att göra det.

Är det tveksamt om ett påstått samlag ligger inom konceptionstiden, bör barnavårds mannen givetvis införskaffa intyg angående barnets vikt och längd samt utvecklingsgrad i övrigt vid födelsen. Särskild föreskrift härom i lagen torde inte behövas.

5 §

I vissa fall kan det finnas skäl att avstå från att söka få faderskapet fastställt. En påbörjad utredning kan behöva avbrytas därför att det visar sig omöjligt att överhuvudtaget få några upplysningar till vägledning för utredningen av faderskapsfrågan. Situationen kan också vara den att modern haft samlag med åtskilliga män under konceptionstiden och att det redan på ett tidigt stadium står klart att det inte kommer att kunna avgöras vem som är fader. Det finns knappast anledning att göra en omfattande utredning och anställa rättegång, om det framstår som utsiktslöst att nå ett positivt resultat i faderskapsfrågan. Fall kan också tänkas där utredning och rättegång skulle medföra så svåra påfrestningar på modern att utredningen för den skull bör avbrytas. Ett exempel kan vara att barnet avlats i incest eller i samband med våldtäkt. Men även när de yttre omständigheterna inte är så extrema kan det någon gång förekomma att fortsatt utredning och rättegång av särskilda skäl skulle innebära så påtagliga risker för moderns psykiska hälsa att man hellre bör avstå från att försöka få faderskapet rättsligt fastställt.

För att barnavårds mannen skall få besluta att lägga ned en påbörjad faderskapsutredning bör krävas medgivande av barnavårdsnämnden. Ett

sådant beslut är enligt sakens natur ett tillsvidarebeslut. Om det kommer fram nya omständigheter, kan barnavårds mannen alltså återuppta utredningen.

Paragrafen har avfattats i enlighet med dessa överväganden.

6 §

Enligt första punkten i första stycket skall barnavårds mannen föra protokoll över vad som har förekommit vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I den mån närmare föreskrifter om protokollets innehåll anses behövliga, kan föreskrifter därom meddelas av socialstyrelsen. Självfallet är att i protokollet skall anges vilket barn det är fråga om, när det är fött, om det finns särskild förmyndare för barnet o. d. Vidare skall naturligtvis anges namn och adress på modern, den eller de aktuella männen och andra som har hörts under utredningen. Anteckningar måste också göras om vad hörda personer har uppgivit vid förhören och när förhören har ägt rum. Anteckningarna torde i allmänhet kunna göras ganska kortfattade, men det måste framgå vilka uppgifter modern och de hörda männen har lämnat om samlag under konceptionstiden. All medicinsk utredning, t. ex. intyg om barnets vikt, längd och utvecklingsgrad vid födelsen samt utlåtanden från blodundersökning, skall bifogas protokollet.

Enligt 8 kap. 6 § föräldrabalken åligger det barnavårds mannen att se till att underhåll tillförsäkras barnet. Mot bakgrund härav framstår det som naturligt att i utredningsprotokollet också tas in uppgifter om moderns och den eller de aktuella männens ekonomiska förhållanden. Föreskrift härom har tagits in i andra punkten i första stycket.

I andra stycket återfinns den tidigare motiverade bestämmelsen att barnavårds mannens utredning skall vara avslutad inom ett år från barnets födelse om inte särskilda skäl föreligger för att låta utredningen pågå längre. Särskilda skäl föreligger bl. a. om barnavårds mannen har haft stora svårigheter att få tag i aktuella män eller om medicinsk utredning har dragit ut på tiden.

Rättegången

I detta avsnitt (7—17 §§) ges regler om förfarandet vid rättegång i faderskapsmål. Det ligger i sakens natur att reglerna för sin tillämpning förutsätter att faderskapet inte har blivit fastställt genom erkännande enligt 3 kap. 2 § föräldrabalken.

För handläggningen av faderskapsmål gäller f. n. i princip rättegångsbalkens allmänna regler om rättegången i s. k. indispositiva mål. Någon ändring på denna punkt åsyftas inte (se 17 §). I 20 kap. föräldrabalken finns vissa särskilda regler beträffande rättegången i familjemål, däribland faderskapsmål. I förevarande avsnitt av förfarandelagen har sammanförts behövliga specialregler för handläggningen av faderskapsmål. Av praktiska

skäl har dock i vissa fall hänvisats till motsvarande bestämmelse i 20 kap. föräldrabalken.

7 §

Paragrafen innehåller regler om väckande av talan i faderskapsmål. Jag har tidigare redovisat motiven för dessa regler.

Bestämmelserna i paragrafens första stycke motsvarar nuvarande regler i 20 kap. 4 § första stycket föräldrabalken.

I paragrafens andra stycke föreskrivs att barnavårds mannen skall föra talan i målet mot den eller de män som enligt hans utredning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet. Detta innebär, som förut sagts, att en man som visserligen haft samlag med modern under konceptionstiden men uteslutits från faderskapet genom blodundersökning givetvis inte skall stämmas in i målet. Ger blodundersökningen vid handen att någon bland flera presumtiva fäder är osannolik som fader bör han normalt inte stämmas in i målet. I många fall kan modern och en som fader utpekad man tänkas lämna olika uppgifter i frågan om samlag har förekommit under konceptionstiden. Moderns uppgift får då i allmänhet anses utgöra tillräcklig grund för att mannen skäligen kan komma i fråga som fader. I undantagsfall kan det dock tänkas att barnavårds mannens utredning visar att modern misstar sig eller far med osanning. Barnavårds mannen bör då givetvis inte stämma in mannen i fråga.

Det kan naturligtvis inträffa att under målets handläggning framkommer upplysningar som tyder på att en man som dittills inte har stämts in kan vara fader till barnet. Modern medger t. ex. vid rätten att hon haft samlag med fler män än hon har uppgivit för barnavårds mannen. Av paragrafens andra stycke framgår att barnavårds mannen i en sådan situation skall stämma in vederbörande under förutsättning att han skäligen kan komma i fråga för faderskapet. Om svarandepart påstår att modern haft samlag med annan man, men modern bestrider att så är fallet, bör barnavårds mannen givetvis söka kontrollera uppgifterna och eventuellt hemställa om blodundersökning beträffande mannen i fråga innan han avgör om denne skall stämmas in. Det är emellertid lämpligt att barnavårds mannen så snart som möjligt tar ställning i frågan så att svaranden får klart för sig om han bör överväga att själv stämma in den utomstående mannen. Eftersom rätten enligt 13 § har ansvaret för utredningen i faderskapsmålet, får rättens ordförande anses oförhindrad att t. ex. vid en muntlig förberedelse ge till känna sin uppfattning om huruvida ytterligare män bör stämmas in.

Enligt 42 kap. 2 § rättegångsbalken skall käranden i stämningsansökan uppge bl. a. det yrkande han framställer i målet. Om barnavårds mannen för talan mot flera män måste han givetvis yrka att rätten prövar faderskapsfrågan beträffande samtliga. Barnavårds mannen bör emellertid vara oförhindrad att i stämningsansökningen ange vem som enligt hans uppfattning i första hand kan komma i fråga som fader.

8 §

Paragrafen innehåller den regel som ger instämmd man rätt att dra in utomstående män som svarande i målet. Jag har tidigare redogjort för grunderna för denna bestämmelse som har utformats med ledning av utredningsmannens förslag. Svaranden behöver inte direkt yrka att mannen i fråga skall förklaras vara fader till barnet utan kan inskränka sig till att begära att rätten prövar frågan om mannens faderskap. I stämningen får mannen föreläggas att svara på ansökan med det däri ställda yrkandet. Rätten kan givetvis förklara den av svaranden indragne mannen som fader till barnet oavsett kärandesidans inställning i frågan.

9 §

Bestämmelsen har hämtats från 3 kap. 1 § första stycket föräldrabalken.

10 §

Nuvarande ordning. Talan om faderskap kan väckas vid domstolen i den ort där mannen har sitt hemvist eller samlaget har ägt rum. Är mannen död får talan väckas vid den domstol där dödsboet efter honom svarar (20 kap. 3 § föräldrabalken). Finns inte behörig domstol enligt dessa regler kan talan väckas vid Stockholms rådhusrätt (20 kap. 14 §).

Utredningsmannen. I betänkandet föreslås ett tillägg till forumreglerna för de fall då flera män stäms in i målet. I så fall skall talan kunna väckas vid domstol som är behörig beträffande någon av dem. Domstol där talan väcks skall vidare ha möjlighet att på parts begäran förordna om överflyttning av målet till annan behörig domstol, såvida synnerliga skäl talar härför.

Utredningsmannen framhåller att det givetvis inte bör få förekomma att mål mot olika män rörande faderskapet till samma barn förs samtidigt vid olika domstolar. Med hänsyn därtill förordas i 20 kap. 3 § en särskild regel av innehåll att ny talan rörande faderskap, varom rättegång pågår, inte får prövas vid annan domstol.

Remissyttrandena. De föreslagna reglerna har lämnats utan erinran under remissbehandlingen. *Fredrika-Bremer-förbundet* anser det mycket tillfredsställande att viss valfrihet finns beträffande forum i flermansfallen. Förbundet ansluter sig också uttryckligen till tanken att ett mål skall kunna flyttas över till annan domstol. Det anses inte lämpligt att målet handläggs av domstolen i den ort där modern har sitt hemvist.

Departementschefen. Som jag tidigare har framhållit kommer faderskapstalan i flertalet fall att väckas av barnavårdsmannen efter det att dennes utredning av faderskapet slutförts. Barnavårdsmannen är enligt

mitt förslag skyldig att föra talan mot alla presumtiva fäder. Han skall enligt 11 § kunna föreläggas att fullständiga utredningen. Hans verksamhet står under tillsyn av vederbörande barnavårdsnämnd. Mot bakgrund härav synes det mig mest ändamålsenligt att som huvudregel får gälla att talan skall väckas hos rätten i den ort där barnavårdsnämnden är belägen. Föreskrift härom har intagits i paragrafens första stycke.

Enligt 2 § barnavårdslagen skall det finnas en barnavårdsnämnd i varje kommun. Domkretsindelningen bygger på kommunerna som minsta enhet (jfr prop. 1969: 44 s. 171 och 221). Det kan därför aldrig uppstå någon tvekan om vilken domstol som skall pröva målet.

I huvudsaklig överensstämmelse med utredningsmannens förslag föreskrivs också att rätten kan förordna om överflyttning av målet till annan domstol, ifall detta skulle avsevärt underlätta målets handläggning.

I likhet med utredningsmannen anser jag att talan om faderskap till visst barn inte bör kunna prövas samtidigt vid flera domstolar. Regeln härom, som intagits i andra stycket av förevarande paragraf, har utformats så att, om mål om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap är anhängigt, frågan om faderskapet till barnet kan prövas bara i det målet. Av formuleringen framgår att mål om fastställande av faderskap till visst barn är att betrakta som ett enda mål, oavsett om en eller flera svarande har stämts in. Har faderskapstalan ogillats genom lagakraftvunnen dom kan ny talan givetvis väckas mot någon som inte var part i det tidigare målet och därför inte omfattas av den tidigare domens rättskraft.

Till sista stycket har överförs nuvarande bestämmelse i 3 kap. 1 § föräldrabalken om att faderskapstalan inte kan slutligen prövas före barnets födelse.

11 §

Eftersom det ankommer på rätten att se till att faderskapsfrågan blir ordentligt utredd, bör protokollet över barnavårdsmannens utredning inges till domstolen i samband med att barnavårdsmannen väcker talan i målet. I de undantagsfall då talan väcks av annan än barnavårdsmannen, bör denne av rätten föreläggas att inge protokollet. Har barnavårdsmannen ännu inte avslutat utredningen, får han upplysa rätten därom och lämna in protokollet i befintligt skick.

För att en svarande skall kunna ta ställning till faderskapstalan är det givetvis angeläget att han så snart som möjligt får reda på vad som har framkommit vid barnavårdsmannens utredning. Protokollet över utredningen bör därför delges honom samtidigt med stämningen. Skulle utredningen i ett eller annat hänseende vara ofullständig bör rätten ha möjlighet att förelägga barnavårdsmannen att komplettera den. Avsikten är att domstolen skall kunna begagna sig av denna möjlighet även under målets handläggning. Kompletterande utredning kan vara motiverad exempel-

vis på grund av uppgifter vid förberedelse i målet om att annan än svaranden kan tänkas vara fader till barnet.

Paragrafen har avfattats i enlighet med nu angivna överväganden.

12 §

Av 7 § framgår att barnavårds mannen och modern, om hon har vårdnaden om barnet, samt särskilt förordnad förmyndare liksom enligt gällande rätt är att anse som barnets ställföreträdare i rättegången. I överensstämmelse med vad som gäller enligt 20 kap. 4 § föräldrabalken har i första stycket föreskrivits, att var och en av dem som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet.

I 20 kap. 36 § första och andra styckena föräldrabalken finns vissa bestämmelser om rättegången i mål enligt balken. Enligt första stycket kan god man förordnas för svarande som vistas på okänd ort. Den gode mannens uppgift är att bevaka den bortovarandes rätt i saken och han kan få ersättning för sitt uppdrag av allmänna medel. Enligt andra stycket i nyssnämnda paragraf skall rättegångsbalkens regler om hämtning av part till domstol gälla även den som skall höras i annan egenskap än vittne eller sakkunnig. Båda dessa bestämmelser bör fortfarande gälla i faderskapsmål. I 12 § andra stycket föreskrivs därför att de nämnda reglerna i föräldrabalken gäller i faderskapsmål.

13 §

Som tidigare har nämnts är avsikten att faderskapsmål även i fortsättningen skall handläggas i den ordning som enligt rättegångsbalken gäller för s. k. indispositiva tvistemål. I överensstämmelse med vad som förut har framhållits om rättens ansvar för att utredningen blir fullständig har i första stycket av denna paragraf upptagits en uttrycklig regel om att rätten skall vaka över att bördsfrågan blir tillbörligen utredd. Om mannen i fråga saknar ombud är det angeläget att rätten är uppmärksam på förhållanden som kan tyda på att annan man i själva verket är fader till barnet.

Med den av mig föreslagna ordningen för väckande av talan i faderskapsmål bör, som tidigare har framhållits, en presumtiv fader inte få höras som vittne. Anledning saknas däremot att förbjuda vittnesförhör som går ut på att styrka att någon annan än vittnet har haft samlag med modern under konceptionstiden. En instämd man kan t. ex. vilja höra en av moderns väninnor för att bevisa att modern har haft samlag med flera män under konceptionstiden. I andra stycket föreskrivs i enlighet härmed att vittnesförhör inte får äga rum i syfte att styrka att vittnet har haft samlag med modern under tid då barnet kan antas vara avlat.

Tredje stycket motsvarar 20 kap. 38 § föräldrabalken, såvitt paragrafen gäller faderskapsmål.

14 §

Nuvarande ordning. Om käranden återkallar sin talan i indispositivt mål

skall målet avskrivas från vidare handläggning. Har dom meddelats, krävs emellertid svarandens samtycke till återkallelsen (13 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken).

Utredningsmannen. I betänkandet berörs inte frågor om återkallelse av talan.

Remissyttrandena. Domstolskommittén finner att det behövs särskilda regler om återkallelse. Kommittén anför härom följande.

Enligt 13 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken äger käranden i indispositivt mål utan svarandes samtycke återkalla sin talan, intill dess underrätten meddelat dom i målet. I motsats till vad som gäller i dispositiva mål har svarande ingen rätt att påkalla att målet trots återkallelsen prövas i sak. Tillämpat på faderskapsmål med flera svarande innebär detta, att en svarande skulle sakna möjlighet att hindra att målet efter återkallelse från barnets företrädare avskrivs i den del det avser talan mot annan svarande. Den förstnämnde svaranden skulle således, om han önskar att frågan om den andre mannens faderskap till barnet skall prövas, vara nödsakad att avvakta avskrivningsbeslutet och därefter enligt den föreslagna bestämmelsen i 3 kap. 1 § tredje stycket föräldrabalken begära att den andre mannen på nytt instäms som svarande. En sådan omständlig procedur och därav följande tidsutdräkt synes kunna undvikas genom en föreskrift att återkallelse av talan i faderskapsmål mot en av flera svarande får ske endast med de övriga svarandenas samtycke. Nyss anförda bestämmelse i rättegångsbalken torde inte heller ge svarande i faderskapsmål, på vilkens yrkande annan man instämts som medsvarande, någon möjlighet att få målet till den del det avser talan mot medsvaranden avskrivet. Att sådan möjlighet står öppen för svarande i faderskapsmål har betydelse bl. a. för prövningen av frågan om fördelning av rättegångskostnader. Kommittén förordar därför en bestämmelse av innebörd att talan mot svarande i faderskapsmål skall avskrivas, om det begärs av annan svarande, på vilkens föranstaltande den förre svaranden indragits i processen och käranden samt övriga svarande i målet samtycker därtill.

Departementschefen. Enligt 7 § är barnavårdsmannen i princip skyldig att föra talan mot den eller de män som skäligen kan komma i fråga som fader till barnet. Därav följer att han inte utan vidare kan återkalla talan i faderskapsmål utan att åsidosätta sin tjänsteplikt. Det kan dock någon gång uppstå situationer då talan bör återkallas och målet avskrivas från vidare handläggning. Faderskapet kan t. ex. ha blivit fastställt genom bindande erkännande enligt 3 kap. 2 § föräldrabalken under målets handläggning. Ett annat fall då barnavårdsmannen bör kunna återkalla talan är då svaranden eller en av svarandeparterna är oanträffbar och tillfredsställande utredning trots ett flertal försök på grund därav inte kunnat åstadkommas. Omständigheterna i det särskilda fallet får bli avgörande för om återkallelse bör ske. Jag anser därför att några särskilda regler om barnavårdsmannens rätt att återkalla talan inte är erforderliga. Detsamma gäller i frå-

ga om övriga ställföreträdarens rätt att återkalla talan. Detta innebär att 13 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken kan tillämpas då det gäller att efter återkallelse avskriva målet i dess helhet.

Läget är emellertid annorlunda när det gäller återkallelse beträffande någon av flera instämnda män. Som framgår av domstolskommitténs remissyttrande har annan svarande då ett befogat intresse av att kunna förhindra att den man återkallelsen avser skiljs från målet. Även denne bör kunna motsätta sig ett avskrivningsbeslut så att han inte riskerar att komma i den situationen att ny talan väcks mot honom sedan andra presumtiva fäder friats från faderskapet genom lagakraftvunnen dom. Målet bör alltså kunna avskrivas från vidare handläggning i viss del endast om samtliga instämnda män samtycker till det.

Om svarande återkallar ansökan enligt 8 § bör, som domstolskommittén föreslagit, för avskrivning av målet i den delen krävas samtycke från både barnet och övriga instämnda män.

I samband med avskrivningsbeslut bör rätten också ta upp frågan om rättegångskostnader såvitt gäller den man återkallelsen avser.

Paragrafen har utformats i enlighet med de anförda synpunkterna.

15 §

Nuvarande ordning. Beträffande rättegångskostnader i faderskapsmål gäller f. n. de allmänna reglerna i 18 kap. rättegångsbalken. Som huvudregel tillämpas 18 kap. 1 § rättegångsbalken, vari föreskrivs att förlorande part skall ersätta vinnande part dennes rättegångskostnad. Har den vinnande parten haft fri rättegång får förlorande part i allmänhet ersätta statsverket kostnaden för den fria rättegången (8 § andra stycket lagen om fri rättegång). Skall kostnad för bevisning eller annan åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel får den förlorande parten återgälda statsverket också den kostnaden (18 kap. 13 § rättegångsbalken). Denna bestämmelse blir tillämplig bl. a. om rätten självantagit har förordnat om blodundersökning eller annan undersökning av ärftliga egenskaper (3 och 4 §§ lagen den 12 december 1958 angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap), om vittnesförhör (36 kap. 24 § rättegångsbalken) eller om yttrande av sakkunnig (40 kap. 17 §).

Utredningsmannen. Det övervägande antalet faderskapsprocesser kommer enligt utredningsmannen även framdeles att gälla bara en man. I dessa fall finns det endast undantagsvis skäl att frångå principen i 18 kap. 1 § rättegångsbalken om att den förlorande parten skall ersätta motpartens rättegångskostnader. Denna kostnadsregel är emellertid inte ändamålsenlig i alla de situationer som kan uppkomma då flera män är inblandade i processen. Det kan ofta vara rimligt, att en man som har dragit in en

annan man i rättegången utan att talan mot denne har kunnat bifallas åläggs att ersätta honom hans rättegångskostnader. Eftersom en mängd skiftande situationer kan uppkomma föreslår utredningsmannen, att rätten i mål om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap skall få förordna om rättegångskostnaderna efter vad som med hänsyn till samtliga i målet föreliggande omständigheter anses skäligt.

Remissyttrandena. Hovrätten över Skåne och Blekinge samt Stockholms rådhusrätt finner att faderskapsprocessen kommer att förete en sådan mängd skiftande situationer att det är omöjligt att i lagtexten uppställa några närmare föreskrifter om kostnadernas fördelning. *Hovrätten* efterlyser dock uttalanden om hur rättegångskostnaderna bör fördelas i tänkbara normalfall, t. ex. om barnavårdsmannen på goda grunder instämmer mer än en man och talan bifalls beträffande en av dessa eller om svarande drar in en annan man i processen men talan mot denne ogillas, trots att svaranden i och för sig har haft goda skäl för sitt yrkande. Hovrätten ifrågasätter för samtliga fall, då faderskapsfrågan prövas samtidigt beträffande flera män, som har haft samlag med modern under konceptionstiden och vilkas faderskap inte är osannolikt, en regel att var och en av männen får stå sina kostnader oavsett målets utgång. En sådan lösning ter sig inte orimlig med hänsyn till målets beskaffenhet men torde enligt hovrätten förutsätta uttrycklig lagbestämmelse. *Advokatsamfundet* anser att lagtexten bör förtydligas så att det klart framgår att en svarande, som utan tillräckliga skäl har dragit in en annan svarande i målet, löper risk att få ersätta dennes kostnader. *Hovrätten för Västra Sverige* anmärker att den man som har dragit in en annan man i processen regelmässigt bör ersätta dennes rättegångskostnader, om den utvidgade talan ogillas.

Ett par remissinstanser anser skäl saknas att göra avsteg från rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader i de fall, då talan riktas mot bara en man. Det föreslagna stadgandet bör sålunda enligt *Göteborgs rådhusrätt* och *domareföreningarna* begränsas till att avse endast mål, i vilka talan har förts mot två eller flera män.

Socialstyrelsen anser det otillfredsställande att även i framtiden vissa faderskap kan förbli ouppklarade, därför att man inte vågar utsätta barnet för risken att förlora rättegången och därmed bli ersättningsskyldig för motparts kostnader. Om barnet inte har fri rättegång, riskerar det också att få svara för sina egna rättegångskostnader. Det skulle därför enligt styrelsens mening kunna ifrågasättas, om inte de kostnader som sålunda kan komma att åvila barnet i regel borde falla på statsverket såsom en samhället åliggande barnkostnad. Att belasta barnet med kostnaderna ter sig för styrelsen särskilt otillfredsställande, om det såsom erfarenhetsmässigt kan förekomma är barnavårdsmannen som stämt i strid mot både moderns och barnavårdsnämndens önskan. Styrelsen, som i och för sig

8 — Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124

biträder utredningsmannens förslag om rättegångskostnader, föreslår ett tillägg till den av utredningsmannen föreslagna lagregeln. Enligt detta tillägg kan rätten i de mål där barnavårdsman för talan tillerkänna både barnavårdsmannen och barnets motpart ersättning av allmänna medel för rättegångskostnader. Om part i sådant fall har fri rättegång, skall rätten i stället kunna förordna att partens kostnad får stanna på statsverket.

Departementschefen. Redan med nuvarande ordning för processen i faderskapsmål är den allmänna regeln i 18 kap. 1 § rättegångsbalken om förlorende parts ansvar för rättegångskostnad mindre väl lämpad såvitt avser kärandesidans ansvar. Om en av barnavårdsmannen väckt faderskaps-talan ogillas, bör detta nämligen rimligtvis inte gå ut över barnet. Med mitt förslag om krav på positiv sannolikhet för faderskap ökar risken för att talan kan komma att ogillas. Eftersom talan aldrig kan bifallas mot mer än en man, blir vidare olägenheterna av nuvarande ersättningsregel särskilt framträdande i sådana fall där barnavårdsmannen med mitt förslag blir skyldig att stämma in flera män i målet. Jag ansluter mig därför till socialstyrelsens uppfattning att barnet aldrig skall kunna förpliktas ersätta motparts rättegångskostnad i faderskapsmål.

Socialstyrelsen har ifrågasatt om inte barnet alltid bör ha rätt till ersättning av allmänna medel för sina egna rättegångskostnader. Så är emellertid i allmänhet förhållandet redan nu, eftersom barnet oftast saknar egna tillgångar och därför kan få fri rättegång i målet. På vissa håll lär det förekomma att ansökan om fri rättegång inte beviljas om barnets moder har goda inkomster eller förmögenhet. Denna uppfattning torde grunda sig på rättsfallet NJA 1957 s. 465. I det rättsfallet, som rörde jämkning av underhållsbidrag till barn i äktenskap, uttalade högsta domstolen att underhållsskyldigheten fick anses innefatta skyldighet att bestrida kostnaderna för en rättegång som förs för att få ut barnet tillkommande underhållsbidrag av annan underhållsskyldig. Detta resonemang är emellertid enligt min mening inte tillämpligt i faderskapsmål. Ett faderskapsmål syftar i första hand till att bringa klarhet rörande barnets börd och inverkar med mitt förslag i andra hand både på underhållsskyldigheten och på barnets rätt till arv. Barnet bör därför kunna få fri rättegång i faderskapsmål försåvitt det inte har egna tillgångar av betydelse. Mot bakgrund härav synes det mig inte finnas skäl att införa någon särskild bestämmelse om rätt för barnet till ersättning av allmänna medel för egna rättegångskostnader.

Enligt 13 § lagen om fri rättegång kan den som har åtnjutit fri rättegång senare förpliktas återgälda statsverket kostnaden härför om han efter avslutad rättegång kan betala kostnaden utan intrång i de medel som behövs för hans eget uppehälle och för att fullgöra underhållsskyl-

dighet. Krav på återbetalningsskyldighet kan inte framställas efter det att fem år förflutit från rättegångens slut. Av naturliga skäl är denna paragraf bara i sällsynta undantagsfall tillämplig på kärande, som har haft fri rättegång i faderskapsmål. Frågan om ändring i bl. a. 13 § lagen om fri rättegång är f. ö. aktuell enligt det förslag till nya regler om kostnadsfri rättshjälp, som f. n. är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Jag anser därför att det inte finns skäl att nu överväga ändring av paragrafen.

Vad gäller frågan om svarandes ersättningsskyldighet för motpartens rättegångskostnader vill jag först erinra om att 18 kap. 2 § rättegångsbalken ger domstol möjlighet att förordna om kvittning av rättegångskostnaderna i indispositiva tvistemål, där rättsförhållandet enligt lag får bestämmas bara genom dom. Eftersom faderskap kan fastställas även genom erkännande utom rätta är bestämmelsen visserligen inte tillämplig i faderskapsmål. Jag har emellertid förut i rättssäkerhetens intresse föreslagit viss begränsning av möjligheterna till faderskaps erkännande. Till skillnad mot utredningsmannen har jag vidare föreslagit vidgad taleplikt för barnavårdsmannen och samma principiella krav på positiv sannolikhet som förutsättning för bifall till talan oavsett om en eller flera män stämts in i målet. Faderskapsprocessen får därmed ett starkare inslag av officialförfarande än indispositiva mål i allmänhet. Mot bakgrund bl. a. härav synes det mig rimligt att svarande i fortsättningen normalt inte skall kunna förpliktas ersätta karendens rättegångskostnad. Detta innebär att kostnaden för barnets fria rättegång får stanna på statsverket.

Jag är inte beredd att biträda socialstyrelsens tanke att svarande skall kunna få ersättning för sina egna kostnader av allmänna medel också i andra fall än då han har fri rättegång. Eftersom barnet aldrig skall kunna förpliktas utge ersättning för rättegångskostnad, får svarande alltså i princip själv svara för sina kostnader även om käromålet mot honom ogillas. I den mån han i och för sig kunnat komma i fråga som fader kan jag inte se något oegentligt i en sådan ordning. Redan f. n. är hans praktiska möjligheter att få ersättning från barnet av naturliga skäl ytterst begränsade. Jag återkommer strax till frågan om svarandens rätt till kostnadsersättning vid illojal eller vårdslös processföring från karendesidan.

I enlighet med nu angivna överväganden bör i stället för bestämmelserna i 18 kap. 1 eller 2 §§ rättegångsbalken som huvudregel gälla att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad i faderskapsmål. Av denna regel jämförd med 18 kap. 13 § rättegångsbalken följer att parterna kan förpliktas ersätta statsverket sådana kostnader för bevisning och annan utredning som enligt rättens beslut skall utgå av allmänna medel. Ersättningsskyldighet kan emellertid inte åläggas part som har fri rättegång i målet (jfr 6 § lagen om fri rättegång). Oftast torde det i enlighet med 18 kap. 13 § första stycket andra punkten finnas anledning att låta svarandeparten bära endast hälften av sådan kostnad.

Vissa allmänna regler om ersättningsskyldighet för part som gör sig skyldig till illojal eller försumlig processföring finns i 18 kap. 3 och 6 §§ rättegångsbalken. 3 § avser fall då vinnande part uppsåtligt eller genom försummelse föranlett onödig rättegång. 6 § gäller försumlighet under rättegången. Bl. a. med hänsyn till att barnet inte i något fall bör vara skyldigt att ersätta rättegångskostnad kan dessa båda regler inte göras direkt tillämpliga för parter i faderskapsmål. Svarande bör emellertid kunna åläggas utge ersättning för rättegångskostnader enligt de principer som ligger till grund för paragraferna och det inte bara till käranden utan också i förhållande till annan svarande i målet.

I detta sammanhang förtjänar också uppmärksammas det fallet att en svarande med stöd av 8 § fått en annan man instämd i målet. Såvitt avser rättegångskostnaderna i denna del av målet finns det, som har framhållits under remissbehandlingen, i allmänhet inte tillräckliga skäl att avvika från rättegångsbalkens huvudregel om tappande parts ansvar. Om talan mot den senast instämde mannen ogillas, bör denne således kunna få ersättning för sina rättegångskostnader av den andre svaranden. Skulle den under processen instämde mannen i stället förklaras vara fader till barnet, bör han i allmänhet kunna åläggas att ersätta den andre svaranden kostnaderna i denna del av målet.

På grund av det sagda bör som ett undantag från den tidigare nämnda huvudregeln gälla, att svarande oberoende av utgången i målet kan förpliktas att helt eller delvis ersätta annan part dennes rättegångskostnad såvida svaranden förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om särskilda skäl annars föreligger.

Bestämmelserna i 18 kap. 4 § rättegångsbalken gäller fall då parterna ömsom vunnit och förlorat. Eftersom en sådan situation inte kan uppkomma i ett faderskapsmål, saknar bestämmelsen intresse i detta sammanhang. I 18 kap. 5 § rättegångsbalken finns regler för fördelning av rättegångskostnader då talan avvisas, målet avskrivs på grund av återkallelse eller parts utevaro eller då parterna förlikas. Den sistnämnda situationen kan inte bli aktuell, eftersom förlikning inte är tillåten i faderskapsmål. Vad angår de övriga i lagrummet angivna fallen så torde rättegångskostnaderna i faderskapsmål böra fördelas efter samma principer som gäller då målet avgörs genom dom. Lagrummet bör alltså inte vara tillämpligt i faderskapsmål.

I 18 kap. 7 § rättegångsbalken finns vissa specialregler rörande skyldighet för parts ställföreträdare, ombud eller biträde att vid fall av sådan illojal eller försumlig processföring som avses i 18 kap. 3 och 6 §§ rättegångsbalken jämte parten utge ersättning för rättegångskostnad. Om ställföreträdare för barnet väcker talan utan skäl uppstår en situation som är i viss mån jämförlig med den som avses i 18 kap. 3 § rättegångsbalken. Det synes därför naturligt att ställföreträdaren då skall kunna förpliktas ersätta motpartens kostnader i målet. Har barnavårdsmannen väckt talan

mot viss man på grundval av moderns uppgift att hon haft samlag med denne under konceptionstiden, kan talan emellertid normalt knappast anses obefogad, även om uppgiften sedermera skulle visa sig felaktig. Då bör i stället modern bli ersättningsskyldig, såvida uppgiften lämnades mot bättre vetande eller annars framstod som oförsvärbar. Det kan också tänkas att barnets ställföreträdare gör sig skyldig till sådan försummelse under rättegången som avses i 18 kap. 6 § rättegångsbalken. Detta bör naturligtvis föranleda kostnadsansvar för den försumlige. Vad nu anförts om kostnadsansvar för barnets ställföreträdare gäller också för svarandes ställföreträdare om sådan finns. Även parternas ombud och biträden bör vara underkastade samma kostnadsansvar. I paragrafen anges i enlighet härmed att parts ställföreträdare, ombud eller biträde även utan yrkande kan förpliktas ersätta kostnad som han vållat annan part genom att förfara på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken. Detta gäller oavsett om hans huvudman är att anse som vinnande part eller inte.

De särskilda regler om rättegångskostnader i faderskapsmål för vilka jag redogjort i det föregående ersätter de allmänna bestämmelserna i 18 kap. 1—7 §§ rättegångsbalken. Övriga regler i nämnda kapitel bör i tillämpliga delar gälla i faderskapsmål. Paragrafen har avfattats i enlighet härmed.

16 §

Nuvarande ordning. Fullföljd av talan mot dom i faderskapsmål sker i samma ordning som gäller för tvistemål i allmänhet enligt bestämmelserna i 50 och 55 kap. rättegångsbalken. Klagande part skall i fullföljdsinlagan ange bl. a. i vilken del domen överklagas och vilken ändring som yrkas (50 kap. 4 § första stycket 3. och 55 kap. 4 § första stycket 3.). Omfattningen av högre rätts prövning av saken är beroende av yrkandena i fullföljdsinlagorna. Högre rätt kan sålunda inte ändra lägre rätts dom i andra delar än de som överklagats.

Utredningsmannen. Utredningsmannen anser det nödvändigt att införa särskilda regler rörande fullföljden i mål vari talan förs mot flera män. I den delen hänvisar utredningsmannen till vissa uttalanden av departementschefen i 1955 års lagrådsremiss (prop. 1958 A:144 s. 241). Han förordar att som ett tredje stycke i 20 kap. 4 § föräldrabalken införs en regel för det fallet att någon överklagar en dom som gäller flera män men gör det bara beträffande någon eller några av dessa män. Regeln innebär att part skall ha rätt att begära, att den högre rätten prövar frågan om faderskapet även såvitt avser någon eller några av de män som inte direkt omfattas av den fullföljda talan. Klagande part skall framställa yrkande härom i fullföljdsinlagan och svarande skall göra det i särskild inlaga som skall komma rätten till handa inom den tid som är bestämd

för avgivande av genmäle. Angående sådan särskild inlaga skall i tillämpliga delar gälla vad som är föreskrivet om vade- eller revisionsinlaga.

Remissyttrandena. Hovrätten för Övre Norrland framhåller att en utpekad fader emellanåt för talan i faderskapsmål utan biträde. Han kan därför i flertalet fall antas sakna kännedom om möjligheten att påkalla prövning av faderskapet även mot man som den fullföljda talan inte avser. Enligt hovrättens mening bör en erinran om denna möjlighet kunna göras av överrätt i samband med att genmäle infordras. Den tid inom vilken yrkandet skall framställas bör enligt några remissinstanser anges i lagtexten. Göta hovrätt finner det olämpligt att en fatalietid skall bestämmas från fall till fall, helst som den i hovrättsprocessen blir beroende av en bedömning av den lägre befattningshavare som har att besluta om tiden för genmäle. Enligt hovrättens erfarenhet förekommer det inte sällan att genmäle inte inkommer inom utsatt tid. Det finns, anför hovrätten, anledning att befara att så även blir fallet i mål av nu ifrågavarande art med rättsförluster som följd. En bättre ordning bör åstadkommas genom att i lagtexten klart anges inom vilken tid inlagan skall ha inkommit till rätten. Hovrätten föreslår att denna tid bestäms till två eller tre veckor från dagen för delgivning av fullföljdsinlaga. Liknande synpunkter framförs av Svea hovrätt och domstolskommittén.

Enligt hovrätten för Västra Sverige kan det inte sällan komma att inträffa att den ursprunglige svaranden först i högre rätt invänder att viss annan man är fader till barnet. Hovrätten framhåller att verkan härav inte närmare har belysts i motiven. Den högre rätten anses dock vid en sådan invändning böra få återförvisa målet. Hovrätten finner det ovisst om en sådan återförvisning kan ske med nu gällande regler. Även domstolskommittén ifrågasätter, om inte återförvisning bör kunna ske, när part först i högre rätt yrkar att ny part skall indras i rättegången, särskilt i de fall då en man som varit svarande i underrätten inte får vetskap om att modern har haft samlag med annan man förrän underrätten har meddelat dom i målet. Göta hovrätt berör problem, som kan uppkomma, om en ny tänkbar fader till barnet inte dras in i rättegången och denna slutar med att talan mot de instämnda svarandeparterna ogillas. Hovrätten ställer frågan om dessa svarande kan dras in i en ny rättegång mot den eller de män som inte deltog i den tidigare processen.

Departementschefen. En dom i faderskapsmål kan enligt allmänna processrättsliga regler överklagas inte bara av barnavårds mannen utan också av annan ställföreträdare för barnet. Vidare kan naturligtvis också den man som förklarats vara fader till barnet föra talan mot domen.

Syftet med de tidigare föreslagna reglerna rörande processen i faderskapsmål är att så långt möjligt garantera att faderskapsfrågan avgörs

på ett materiellt riktigt sätt. Denna målsättning bör enligt min mening sätta sin prägel också på förfarandet i högre rätt. Denna måste ha möjlighet att pröva målet i samma omfattning som underrätten. Om exempelvis underrätten förklarat en av två instämnda män vara fader till barnet och denne vädjar mot domen, bör hovrätten vara oförhindrad att pröva även frågan om den andre mannens faderskap. Utredningsmannen har föreslagit att det skall ankomma på parterna själva att begära prövning av målet i annan del än den som formellt omfattas av den fullföljda talan. En sådan ordning ger emellertid knappast tillräcklig garanti för en allsidig prövning av målet i högre rätt. Jag vill i stället förorda att högre rätt alltid skall vara skyldig att pröva faderskapsfrågan i hela dess vidd, om talan förs mot lägre rätts avgörande i denna del. Bestämmelse härom har intagits i paragrafens första stycke. Av formuleringen framgår att någon överprövning av faderskapsfrågan inte kan ske, för den händelse talan fullföljs enbart i annan del av målet, t. ex. beträffande rättegångskostnaderna. Har lägre rätt med stöd av 14 § under målets handläggning avskrivit målet såvitt gäller en av flera instämnda män, kan överrätten tydligtvis pröva faderskapsfrågan i den delen bara för den händelse talan förs mot avskrivningsbeslutet.

Den nyss föreslagna bestämmelsen medför att fullföljdsinlagan måste delges med samtliga övriga parter i underrättsdomen. Dessa måste därvid givetvis få klart för sig i vilken utsträckning överrätten har att pröva målet. Mot bakgrund härav har i första stycket också upptagits en föreskrift om att erinran angående omfattningen av den högre rättens prövning av målet skall tas in i föreläggandet för vade- eller revisionssvarande att avge genmäle.

Enligt 50 kap. 4 § första stycket 3. och 55 kap. 4 § första stycket 3. rättegångsbalken skall vade- eller revisionskärande i fullföljdsinlagan ange bl. a. vilken ändring i lägre rätts avgörande som han påyrkar. Har underrätten helt ogillat faderskapstalan mot flera män, bör företrädare för barnet vid fullföljd mot domen kunna inskränka sig till att yrka att överrätten fastställer vem av männen som är fader till barnet. Skulle i det fall att flera män är aktuella som fäder samtligas inställning i målet inte kunna tillräckligt klarläggas under skriftväxlingen i högre rätt, kan muntligt förhör med parten i fråga äga rum enligt 50 kap. 12 § och 55 kap. 15 § rättegångsbalken.

Under målets handläggning vid högre rätt kan givetvis inträffa att det framkommer upplysningar om att en man som inte är part i målet kan vara fader till barnet. I så fall måste det finnas möjlighet att få också frågan om den mannens faderskap prövad. Att låta överrätten omedelbart ta upp frågan i sak skulle å andra sidan strida mot grunderna för instansordningen. Enligt min mening bör, som också har föreslagits under remissbehandlingen, den högre rätten i stället få möjlighet att åter-

förvisa målet till underrätten för förnyad prövning. Förutsättningen här för bör först och främst vara att den utomstående mannen skäligen kan komma i fråga som fader till barnet. Denna situation måste i allmänhet anses föreligga om modern medger att hon haft samlag med mannen under konceptionstiden och ingenting tyder på att han är utesluten som fader. Det är givetvis i allmänhet lämpligt att den högre rätten förordnar om blodundersökning för att få underlag för bedömningen av denna senare fråga. Som ytterligare förutsättning för återförvisning bör gälla att part vid överrätten framställer yrkande därom. Av grunderna för bestämmelsen i 7 § andra stycket om barnavårdsmannens taleplikt måste anses följa att det i den situation jag nyss angav åligger barnavårdsman- nen att begära återförvisning av målet.

Beslut om återförvisning bör avse målet i dess helhet, alltså även exempelvis avgörande i underhållsfrågan.

Paragrafens andra stycke har avfattats i enlighet med nu angivna överväganden.

I paragrafens tredje stycke har angetts vilka av de tidigare paragraferna rörande rättegången som avses vara tillämpliga på processen i överrätt.

Med anledning av vad Göta hovrätt anfört rörande frågan om möjlighet till ny prövning av faderskapet, sedan talan ogillats genom lagakraftvun- nen dom, hänvisas till vad jag anfört under 10 §.

17 §

Av denna paragraf framgår att rättegångsbalkens bestämmelser om handläggning av indispositiva mål skall tillämpas i faderskapsmål i den mån annat inte följer av lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap.

Vissa bestämmelser om underhållsbidrag

18 §

Nuvarande ordning. Talan om underhållsbidrag till barn utom äkten- skap eller till barnets moder enligt 7 kap. 10 § föräldrabalken kan föras antingen i samband med talan om faderskapet eller såsom särskilt mål se- dan faderskapet fastställts. Talan skall upptas av rätten i den ort där den som har vårdnaden om barnet har sitt hemvist. Väcks underhållsfrågan i mål om faderskap gäller samma forumregler som för faderskapsfrågan (20 kap. 9 § andra stycket föräldrabalken).

Utredningsmannen. I betänkandet föreslås inte några ändringar i nuva- rande regler om väckande av talan rörande underhållsbidrag. Däremot förordas en specialregel för det fall att flera män instämts i faderskapsmålet

och högre rätt har att pröva faderskapsfrågan även beträffande annan man än som omfattas av den fullföljda talan. I så fall skall överrätten vara skyldig att ompröva domen även i underhållsdelen, om barnet eller modern begär det. Sådant yrkande skall framställas muntligen eller skriftligen och delges den som det riktar sig mot.

Remissyttrandena. I några remissyttranden kritiseras förslaget att yrkande i underhållsfrågan skall kunna framställas muntligen inför överrätten. En sådan ordning anses kunna medföra risk för att huvudförhandlingen i högre rätt måste inställas. Enligt *domstolskommittén* bör det betraktas som ett oeftergivligt krav att det före huvudförhandlingen är klarlagt åtminstone i vilka delar den lägre rättens dom skall prövas om. För att tillgodose detta krav föreslår kommittén en föreskrift att yrkande om underhåll mot man som den fullföljda talan inte avser skall framställas skriftligen inom viss tid från delgivning av den inlaga i vilken yrkande har framställts om prövning av frågan om mannens faderskap till barnet. I samma riktning uttalar sig *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt* och *hovrätten för Västra Sverige*.

Departementschefen. Den nuvarande bestämmelsen i 20 kap. 9 § andra stycket föräldrabalken om forum för prövning av underhållsyrkande i faderskapsmål ersätts av bestämmelsen i första stycket om att talan om underhållsbidrag till barnet eller modern kan föras i mål om faderskap.

Om endast en man svarar i ett faderskapsmål, kan faderskapsfrågan och yrkanden om underhållsbidrag utan vidare prövas samtidigt. Är flera män svarande i målet blir läget mera komplicerat. Om underrätten skulle slutligt pröva underhållsfrågan innan avgörandet i faderskapsdelen vunnit laga kraft, torde käranden normalt anse sig nödsakad att framställa alternativa yrkanden om underhållsbidrag mot var och en av svarandena. Utredningen i underhållsfrågan kan då bli relativt omfattande samtidigt som den slutligen blir onyttig i den mån den avser annan man än den som till sist förklaras vara fader. Underhållsfrågans handläggning skulle därigenom kompliceras både vid underrätten och i högre rätt. Den mest ändamålsenliga lösningen synes mig vara att frågan om underhållsbidrag i flermansfallen inte får avgöras vid underrätten förrän faderskapet fastställts genom lagakraftvunnen dom enligt 17 kap. 5 § rättegångsbalken. Föreskrift härom har intagits i andra stycket av förevarande paragraf.

19 §

Nuvarande ordning. I 20 kap. föräldrabalken finns vissa specialregler om handläggningen av underhållsfrågor i mål enligt balken, däribland faderskapsmål.

Har modern vårdnaden om barnet får hon föra talan för det i mål om

underhåll även om hon inte har uppnått myndig ålder. Talan kan också föras av särskilt förordnad förmyndare samt av barnavårdsmannen. Var och en av dem som kan föra talan för barnet skall få tillfälle att yttra sig i målet (11 § första stycket jämfört med 4 §). Underhållsbidraget kan bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden. Underhåll till barn får inte mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt 18 år, innan det tillförlitligen kan bedömas om underhållsskyldighet föreligger därefter (11 § andra och tredje styckena).

I mål om underhåll kan rätten för tiden intill lagakraftätagande dom eller beslut föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt. Skyldighet att utge bidrag kan dock inte åläggas någon om det inte föreligger sannolika skäl att han är bidragsskyldig. Interimistiskt förordnande om underhåll kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnandet meddelas skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har förordnande meddelats skall rätten när målet avgörs pröva om åtgärden skall bestå. Förordnandet går i verkställighet på samma sätt som en lagakraftvunnen dom men kan när som helst återkallas av rätten (12 §).

Talan mot beslut om interimistiskt förordnande som meddelats av underrätt under rättegången skall föras särskilt (39 §). Mot hovrätts beslut får talan enligt 40 § inte föras.

Utredningsmannen. I betänkandet föreslås inga ändringar i sak i de nämnda bestämmelserna i 20 kap. föräldrabalken.

Remissyttrandena. I några yttranden hävdas att de föreslagna faderskapsreglerna bör medföra att också bestämmelserna om interimistisk bidragsskyldighet i 20 kap. 12 § föräldrabalken ändras. *Göta hovrätt* och *domstolskommittén* framhåller sålunda att paragrafen inte är avsedd för det fall att flera män är indragna i processen och sannolika skäl för faderskap och bidragsskyldighet föreligger beträffande mer än en av dem.

Även om bidragsförskottslagen har minskat behovet av interimistiska beslut om underhållsbidrag torde enligt *Stockholms rådhusrätt* yrkanden om sådant beslut komma att framställas också i fortsättningen, nämligen i fall då det är fråga om underhållsbidrag som överskrider bidragsförskottet. Om de föreslagna faderskapsreglerna genomförs, kan den situationen uppkomma att sannolika skäl för bidragsskyldighet föreligger beträffande flera svarande. Rådhusrätten ifrågasätter om inte i sådana fall solidarisk bidragsskyldighet bör kunna åläggas samtliga såsom fäder sannolika svarande med utgångspunkt från barnets behov och med beaktande av vederbörande mäns betalningsförmåga.

Departementschefen. I faderskapsmål med bara en svarande kan föräld-

rabalkens bestämmelser om interimistiskt beslut rörande underhållsbidrag utan vidare tillämpas även i fortsättningen. Som har påpekats under remissbehandlingen är emellertid läget ett annat om flera män svarar i målet. Det framstår då som olämpligt att rätten innan målet avgörs tar ställning till vem av de instämnda männen som kan anses mest sannolik såsom fader. Möjligheterna att göra en sådan bedömning på ett förberedande stadium torde f. ö. vara ytterligt begränsade.

Med anledning av Stockholms rådhusrätts förslag under remissbehandlingen vill jag erinra om att man i vårt land alltid bestämt avvisat tanken att flera män gemensamt skulle svara för ett utomäktenskapligt barns underhåll. Eftersom bara en man slutligen kan bli bidragsskyldig synes det mig inte lämpligt att införa en ordning av innebörd att flera män kan förpliktas bidra till barnets underhåll intill dess lagakraftgående dom föreligger. Varken barnet eller modern kan sägas ha något oavvisligt behov av interimistiskt förordnande om underhållsbidrag. För barnet utgår normalt bidragsförskott. Jag anser därför övervägande skäl tala för att bestämmelserna om interimistiskt förordnande i 20 kap. 12, 39 och 40 §§ föräldrabalken bör vara tillämpliga endast i faderskapsmål med en svarande. Föreskrift härom har intagits i denna paragraf. Om rätten meddelat interimistiskt beslut mot svaranden, måste beslutet tydligtvis upphävas såvida ytterligare någon man sedermera instäms i målet.

Den man som förklaras vara fader till barnet kan bli utsatt för krav från det allmännas sida om att återbetala vad som har utgivits i bidragsförskott under tiden från barnets födelse till dess lagakraftvunnen dom i faderskapsfrågan föreligger. Kravet kan tillsammans med eventuella anspråk för förfluten tid på underhållsbidrag utöver bidragsförskottet och underhållsbidrag till modern uppgå till ganska avsevärda belopp om rättegången har dragit ut på tiden. Mannen kan få svårt att betala dessa belopp jämte det löpande underhållsbidraget till barnet. Länsstyrelsen kan emellertid enligt 18 § lagen om bidragsförskott besluta att återkrav för det allmännas räkning skall helt eller delvis efterges. Enligt uttalanden under förarbetena till lagrummet kan det finnas anledning till det om lång tid förflutit innan faderskapet har fastställts och dröjsmålet inte beror på förhållning från faderns sida (prop. 1964: 70 s. 46 och 131). I de mera komplicerade flermansfallen torde dessa förutsättningar ofta nog vara för handen.

Reglerna i 20 kap. 11 § föräldrabalken om mål angående underhållsbidrag skall enligt paragrafen gälla då yrkande om underhållsbidrag framställs i faderskapsmål.

20 §

Enligt 20 kap. 13 a § första och andra styckena föräldrabalken skall bestämmelserna om interimistiskt förordnande om underhållsbidrag till ut-

omäktenskapligt barn och dess moder tillämpas, om någon genom skriftlig av två personer bevitnad handling har åtagit sig att utge sådant underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger. I fråga om verkställighet på grund av sådan handling gäller reglerna för verkställighet på grund av förbindelse att utge underhållsbidrag enligt föräldrabalken.

Dessa regler har utan ändring i sak överförts till denna paragraf.

Ikraftträdande m. m.

Lagen om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap är som förut har nämnts avsedd att träda i kraft den 1 januari 1970. Den skall naturligtvis tillämpas utan inskränkning i fråga om barn som föds efter lagens ikraftträdande. I fråga om barn som fötts före ikraftträdandet och då inte fått faderskapet fastställt vill jag framhålla följande.

I faderskapslagen finns paragrafer som uteslutande avser barnavårdsmannens utredning av faderskapsfrågan (2—6 §§). Dessa paragrafer av vilka en innehåller bestämmelser om tidsfrist (6 §) har ingen direkt motsvarighet i nu gällande lag och kan inte utan praktiska svårigheter tillämpas i fråga om barn som fötts före ikraftträdandet. Detsamma gäller ett par andra bestämmelser med nära anknytning till 2—6 §§, nämligen föreskrifterna i 11 § om barnavårdsmannens protokoll och domstolens rätt att förelägga barnavårdsmannen att komplettera utredningen. De angivna bestämmelserna bör alltså inte tillämpas i fråga om barn som är födda innan lagen har trätt i kraft utan för dem bör i stället gälla den nuvarande regeln i 8 kap. 6 § föräldrabalken om barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd blir fastställd.

Föreskriften i 7 § andra stycket om barnavårdsmannens taleplikt kan visserligen sägas ingå som ett led i barnavårdsmannens skyldighet att söka få faderskapet fastställt, men den har å andra sidan sådant samband med de materiella faderskapsreglerna i 3 kap. föräldrabalken att den bör bli tillämplig i mål om faderskap till barn som fötts före ikraftträdandet. Detsamma gäller bestämmelserna i 8—10 och 12—20 §§.

I regel brukar den ordningen tillämpas att mål vari rättegång inletts före ikraftträdandet av nya processregler behandlas enligt äldre lag (jfr NJA II 1947 s. 51). Utredningsmannens förslag innebär emellertid, liksom även 1955 års lagrådsremiss, att den nya lagen skall tillämpas i mål som anhängiggjorts före ikraftträdandet. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan de materiella faderskapsreglerna och rättegångsbestämmelserna anser jag denna ståndpunkt välgrundad. Jag vill erinra om att enligt allmänt vedertagna grunder de nya processreglerna skall gälla för varje processuell företeelse som inträder efter ikraftträdandet men att reglerna inte får retroaktiv verkan (jfr NJA II 1947 s. 2). De nya forumreglerna i 10 § inverkar alltså inte på redan anhängiga mål på annat sätt än

att rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet. Barnavårdsman-
nen blir i och med lagens ikraftträdande skyldig att i anhängiga mål väcka
talan mot varje man som skäligen kan komma i fråga som fader till bar-
net. Är målet anhängigt i högre rätt måste barnavårds mannen begära åter-
förvisning av målet för att kunna väcka sådan talan. Vid bedömningen av
frågan om rättegångskostnader får 15 § tillämpas. Detta gäller även för
högre rätt om lägre rätt skulle ha dömt i målet före lagens ikraftträdande.

I enlighet med det anförda vill jag föreslå att för barn födda före lagens
ikraftträdande äldre lag skall gälla i fråga om barnavårds mannens skyl-
dighet att sörja för att barnets börd fastställs. Bestämmelsen i 7 § andra
stycket i den nya lagen bör dock äga tillämpning även i övergångsfallen.

**Förslaget till lag om ändring i lagen angående blodundersökning m. m.
i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn
utom äktenskap**

I det följande ämnar jag föreslå en särskild regel rörande ersättning för
medicinsk undersökning i faderskapsfrågor innan rättegång inletts. Med
hänsyn härtill bör lagens rubrik jämkas så att lagen gäller i mål om äkten-
skaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap.

5 §.

Paragrafen saknar motsvarighet i gällande rätt.

För att frågan om faderskapet till barn utom äktenskap skall kunna klar-
läggas är det givetvis angeläget att behövliga medicinska undersökningar
kommer till stånd så snart som möjligt. Den som genomgår sådan under-
sökning, innan talan har väckts vid domstol, får f. n. själv svara för kost-
naderna. Enligt 4 § i den förordade lagen om fastställande av faderskap
skall barnavårds mannen i vissa fall verka för att blodundersökning sker
beträffande modern, barnet och man som kan vara fader till barnet. Han
har dessutom möjlighet att i förekommande fall ta initiativ till antropo-
logisk undersökning. Barnavårds mannen har emellertid inte några tvångs-
medel till sitt förfogande. Det är då fara värt att undersökningen inte
kommer till stånd, därför att vederbörande drar sig för kostnaderna.

Nuvarande ordning stämmer också mindre väl överens med reglerna i
4 § om ersättning för det fall att rätten har förordnat om undersökning i
faderskapsmål. Enligt denna paragraf skall nämligen gottgörelse som stat-
lig eller kommunal läkare får betinga sig för tagande av blodprov samt
ersättning för undersökning därav utgå av allmänna medel. Detsamma gäller
ersättning för antropologisk undersökning.

Vid remissbehandlingen har Stockholms rådhusrätt ifrågasatt om inte
medicinsk undersökning, som sker innan faderskapsfråga har hänskjutits

till domstol, kan göras kostnadsfri. Ett sådant avsteg från gängse princip om avgiftsfinansiering är jag emellertid inte beredd att förorda. Eftersom den förberedande utredningen i faderskapsfrågor sköts av barnavårdsman-
nen, vars verksamhet står under tillsyn av barnavårdsnämnden, synes det mig naturligtast att undersökningskostnaden i de fall, som det här är fråga om, skall betalas av nämnden.

I enlighet härmed föreslås i förevarande paragraf en regel om att kostnad som avses i 4 § skall utges av barnavårdsnämnden, ifall blodundersökning eller annan undersökning av ärftliga egenskaper inletts på initiativ av barnavårdsman-
nen utan att talan om faderskapet dessförinnan väckts.

Ersättning till statlig eller kommunal läkare för tagande av blodprov får enligt kungörelse i ämnet den 15 maj 1959 (nr 320; ändrad 1968: 546) uppgå till högst 25 kronor. Kungl. Maj:t har vidare den 13 september 1968 föreskrivit att ersättning för blodundersökning vid statens rättskemiska laboratorium skall utgå med dels 75 kronor i grundavgift för varje ärende, dels 75 kronor för varje undersökt prov. Avgiften för antropologisk undersökning är, enligt Kungl. brev den 25 maj 1967, 100 kronor per person.

6 §.

Har faderskapsärende hänskjutits till domstol bör frågan om återbetalningsskyldighet för svarande beträffande kostnaderna för medicinsk undersökning, som har ägt rum under barnavårdsman-
nens utredning, naturligen bedömas efter samma regler som gäller för de fall då rätten förordnat om undersökning (jfr 18 kap. 13 § rättegångsbalken). Föreskrift härom har upptagits i förevarande paragraf, som saknar motsvarighet i gällande rätt.

Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1970. De nya reglerna i 5 och 6 §§ bör emellertid bli tillämpliga endast om undersökningen har inletts efter ikraftträdandet. Jag föreslår en särskild föreskrift härom.

Förslaget till lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

1 §

Gällande ordning. Den som av domstol ålagts att interimistiskt utge underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder, kan få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag, om domstolen senare skiljer målet från sig utan att han åläggs underhållsskyldighet (20 kap. 13 § föräldrabalken). Enligt 20 kap. 13 a § föräldrabalken kan ersättning även utgå, om mannen i skriftlig av två personer bevitnad handling, som godkänts av barnavårdsman-
nen eller barnavårdsnämnden, åtagit sig att utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger. Förutsättningen för att ersättning skall komma i

fråga är att blodundersökningen visar, att mannen inte kan vara fader till barnet eller att hans faderskap enligt blodundersökningen är osannolikt och talan om faderskapet inte väckts mot mannen inom sex månader från det utlåtandet över undersökningen förelåg. Rätt till återbetalning föreligger också om faderskapstalan mot mannen ogillats eller om det har fastställts, att annan man är fader till barnet.

Departementschefen. Paragrafens första stycke motsvarar i huvudsak bestämmelsen i 20 kap. 13 § första stycket föräldrabalken om återbetalning av belopp som utgivits på grund av interimistiskt beslut. Av formuleringen framgår att återbetalning, liksom f. n. är fallet, inte skall ske, om mannen blivit underhållsskyldig därför att han under pågående process erkänt faderskapet, och målet på grund härav avskrivits (jfr prop. 1958 A: 144 s. 252).

Den som enligt skriftlig förbindelse utgivit underhållsbidrag för tid intill dess blodundersökning genomförts bör liksom f. n. kunna få ersättning av allmänna medel för vad han utgivit, om blodundersökningen visar, att han inte kan vara fader till barnet, om han genom lagakraftvunnen dom friats från faderskapet eller om någon annan enligt dom eller erkännande är att anse som fader till barnet. Är faderskapet enligt blodundersökningen osannolikt, kunde det mot bakgrund av de föreslagna nya faderskapsreglerna sättas i fråga, om mannen inte alltid borde ha rätt till ersättning. I sällsynta undantagsfall kan det dock hända, att all annan bevisning med sådan styrka tyder på att mannen i fråga är fader till barnet att han även enligt de nya reglerna kan förklaras vara fader. Jag förordar därför inte heller på denna punkt någon ändring i gällande återbetalningsregler.

För att återbetalning skall kunna ske fordras f. n. att barnavårdsmannen eller barnavårdsnämnden godkänt den skriftliga förbindelsen om att utge underhåll. Detta villkor torde böra uppställas även i fortsättningen.

Andra stycket i paragrafen har utformats enligt dessa överväganden.

2 §

Gällande ordning. Om en faderskapsdom ändras efter resning eller om ett faderskapserkännande förklaras ogiltigt, har den från faderskapet friade mannen ingen på lag grundad rätt att få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag. Kungl. Maj:t kan emellertid på ansökan efter diskretionär prövning bevilja sådan ersättning (jfr prop. 1958 A: 144 s. 253 och 1965: 1 bil. 4 s. 48). Sådana ärenden är numera inte ovanliga. Regelmässigt beviljas mannen i dessa fall ersättning.

Departementschefen. Enligt min mening bör rätten till ersättning i här åsyftade fall i detta sammanhang regleras i lag. Bestämmelsen härom har utformats så att rätt till ersättning av allmänna medel för utgivna underhålls-

bidrag föreligger, om faderskapserkännande förklarats ogiltigt eller om faderskapet fastställts genom dom och mannen senare efter anlitande av särskilt rättsmedel friats från faderskapet genom lagakraftvunnen dom.

3 §

Gällande ordning. Enligt 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken skall mannen få ränta efter sex procent på utgivna underhållsbidrag. Då Kungl. Maj:t efter diskretionär prövning beslutar om ersättning, utbetalas dock aldrig ränta.

Departementschefen. Gällande rätt till ränta i de fall som anges i 1 § bör i detta sammanhang utsträckas till att omfatta även fall enligt 2 §. I princip ankommer det naturligtvis på mannen att, för att räntan skall kunna beräknas, styrka när utbetalning har skett på samma sätt som han måste visa, att han verkligen har betalat de underhållsbidrag han vill ha ersättning för. Läget kan dock vara det att tidpunkten för betalningen endast kan anges ungefärligen. I sådana fall bör räntan kunna beräknas mera schematiskt och bestämmas till skäligt belopp.

Paragrafen har utformats i enlighet härmed.

4 §

Gällande ordning. Enligt 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken kan den som utgivit underhållsbidrag inte kräva återbetalning av den som mottagit bidragen om han kan få ersättning av allmänna medel för vad han utgivit. De belopp som enligt dessa lagrum utbetalats av allmänna medel skall stanna på statsverket, om inte länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter förordnar, att staten skall kräva ut beloppen av den som mottagit underhållsbidragen. Talan därom måste väckas inom ett år från det utbetalningen från allmänna medel ägde rum. Har Kungl. Maj:t efter diskretionär prövning beviljat ersättning av allmänna medel, stannar ersättningen alltid på statsverket.

Departementschefen. Även i fortsättningen bör gälla att den som utgivit underhållsbidrag inte skall få kräva återbetalning av den som mottagit bidragen, om han har möjlighet att få ersättning av allmänna medel för det han har utgivit.

Nuvarande bestämmelser om statens återkravs rätt går tillbaka på 1917 års lag om barn utom äktenskap. De kritiserades vid sin tillkomst av lagrådet, som framhöll bl. a. att staten skulle ha ringa gagn av att gentemot mödrar och barn upprätthålla en sådan återvinningsrätt. Som lagrådet redan då förutsade, har återkravs rätten fått mycket begränsad tillämpning. Enligt upplysningar som jag fått från länsstyrelserna har under åren 1966—68 återkravs rätten utnyttjats bara i två fall. Med hänsyn härtill och då åter-

krav skulle kunna tänkas leda till obilliga resultat föreslår jag att återkravs-rätten slopas.

Som bestämmelserna i 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken är utformade, finns det inga möjligheter för staten att kräva tillbaka utbetald ersättning av den som verkligen är underhållsskyldig. Enligt min mening finns inte anledning att nu göra någon ändring på denna punkt.

5 §

Gällande ordning. Beslut om ersättning av allmänna medel fattas i de fall som avses i 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken av länsstyrelsen i det län där mål om faderskapet handlagts eller skulle ha handlagts. Talan mot länsstyrelsens beslut förs genom besvär till Kungl. Maj:t och prövas av regeringsrätten. I fråga om ansökan om ersättning gäller en ettårsfrist. Skulle någon ha försuttit denna tidsfrist kan han emellertid få ersättning av allmänna medel genom beslut av Kungl. Maj:t (se prop. 1965:1 bil. 4 s. 48).

Departementschefen. Enligt förslaget skall ansökan om återbetalning göras hos länsstyrelsen i det län där mål om faderskap handlagts eller skulle ha handlagts av under rätt. Av 2 § 4:o) regeringsrättslagen följer att besvär hos Kungl. Maj:t över länsstyrelsens beslut prövas av regeringsrätten.

När den i 20 kap. 13 och 13 a §§ föräldrabalken föreskrivna ettårstiden försuttits har Kungl. Maj:t i flera fall efter diskretionär prövning likväl betalat ut ersättning. Jag anser för min del att någon särskild tidsfrist inte bör gälla. Detta innebär dock inte att ersättning skulle kunna utbetalas för hur lång tid tillbaka som helst. Krav på ersättning för underhållsbidrag som utgivits för mer än tio år sedan är nämligen preskriberat.

Ikraftträdande

Den föreslagna lagen bör träda i kraft den 1 januari 1970 och i princip gälla även för sådana underhållsbidrag som utgivits före ikraftträdandet. Skulle emellertid Kungl. Maj:t i visst fall ha tillerkänt någon ersättning efter diskretionär prövning, bör inte denne kunna komma tillbaka och begära ytterligare ersättning med stöd av lagen. Övergångsbestämmelserna har utformats i enlighet härmed.

Förslaget till förordning om ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt

15 §.

Nuvarande ordning. Om den avlidne var gift och giftorättsgemenskap rätt mellan makarna måste hänsyn tas till giftorätten vid arvsskattens bestämmande. Den efterlevandes giftorättsandel är skattefri. I 1 mom. före-
9 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 1 saml. Nr 124*

varande paragraf ges föreskrifter om hur giftorättsandelen skall beräknas, i första stycket för nyare och i andra stycket för äldre äktenskap. I båda fallen beräknas giftorättsandelen normalt till hälften av den gemensamma egendomen. Denna betecknas som »makarnas behållna giftorättsgods» respektive »den gemensamma behållningen i boet». Innebörden är att det görs en schematisk bodelning av summarisk karaktär. En hälftendelning sker oberoende av om giftorättsandelen faktiskt är större eller mindre. Avräkningspliktigt arvsförskott eller vederlagsanspråk beaktas sålunda inte. Om i skatteärendet hänsyn skall tas till sådana särskilda omständigheter krävs att en i laga ordning upprättad bodelningshandling företes.

Enligt 12 § första stycket första punkten arvsskatteförordningen skall förvärv enligt förmånstagarförordnande beskattas som arv. Skattskyldighet inträder vid försäkringstagarens död. I tredje punkten finns en specialregel för det fall att den efterlevande maken är förmånstagate. Avsikten är att maken i arvsskattehänseende inte skall vara sämre ställd som förmånstagate än om försäkringsbeloppet i stället ingått i boet. Skattskyldighet föreligger inte för den del av förvärvet som motsvarar det belopp med vilket makens enligt 15 § skattefria andel i boet skulle ha ökats, om förvärvet ingått i försäkringstagarens kvarlåtenskap. Frågan hur makens giftorättsökning genom tillämpning av regeln i 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen skall betraktas i arvsskattehänseende är inte reglerad i arvsskatteförordningen. Det anses emellertid att sådan ökning är likställd med giftorättsandel och följaktligen är fri från skatt. Vid den schematiska bodelningen skall make tillgodoräknas den ökning av hans giftorättsandel som sker på grund av förmånstagarförordnande, oavsett om ökningen togs ur boet eller genom jämkning av själva förordnandet.

Departementschefen. Jag har tidigare föreslagit att värdegränsen i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken höjs från 6 000 kr. till fyra gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Efter denna höjning skulle en tillämpning av bodelningsregeln i betydligt större utsträckning än f. n. kunna komma att stå i strid med föreskrifterna om en schematisk hälftendelning av giftorättsgodset vid arvsbeskattningen. Inte sällan skulle kunna inträffa att arvingars schematiskt bestämda arvslotter belades med arvsskatt trots att efterlevande make i realiteten övertog hela boet med stöd av den nya bodelningsregeln. Bara om vederbörlig bodelningshandling företeddes skulle hänsyn kunna tas till att boet delats på annat sätt än genom hälftendelning. I 15 § 1 mom. första och andra styckena arvsskatteförordningen har därför gjorts tillägg av innebörd att bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken skall beaktas vid beräkning av efterlevande makes andel vid den schematiska bodelningen.

I 12 § första stycket tredje punkten arvsskatteförordningen hänvisas till den efterlevande makens skattefria andel i boet enligt 15 §. Av de föreslagna

tilläggen i 15 § 1 mom. första och andra styckena följer därför att bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken kommer att beaktas inte bara direkt vid beräkning av den skattefria andelen i boet utan också indirekt vid beräkning enligt 12 § första stycket tredje punkten arvsskatteförordningen av efterlevande makes skattefria andel i honom tillfallande förmånstagarbelopp.

Eftersom makes rätt till uttag ur giftorättsgodset enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken är beroende av i vad mån maken har enskild egendom kan det vara nödvändigt för beskattningsmyndigheten att känna till värdet av sådan egendom för att kunna beräkna giftorättsandelen. Enligt 20 kap. 4 § ärvdabalken skall, när giftorättsgemenskap rått mellan makarna, värdet av efterlevande makes enskilda egendom anges i bouppteckningen efter den döde maken endast om denne efterlämnat arvinge eller testamentstagare med rätt till sekundosuccession. I dessa fall ger alltså bouppteckningen tillräckligt underlag för beskattningsmyndighetens beräkning av den efterlevandes andel. I övriga fall måste emellertid bouppteckningen kompletteras med uppgift om värdet av den efterlevandes enskilda egendom, i den mån det är nödvändigt för att bedöma om bodelningsregeln skall beaktas vid den schematiska bodelningen. En bestämmelse härom har intagits i ett nytt fjärde stycke i 15 § 1 mom. En värdering av den efterlevandes enskilda egendom fordras tydligtvis inte i de fall där makarnas giftorättsgods har så stort värde att bestämmelsen i 13 kap. 12 § giftermålsbalken inte kan komma att tillämpas. När den efterlevande maken har betydande enskild egendom behöver denna inte värderas i vidare mån än som fordras för att avgöra om bodelningsregeln är aktuell. Det nya fjärde stycket innehåller vidare en föreskrift att bestämmelserna i 20—27 §§ arvsskatteförordningen skall ha motsvarande tillämpning vid särskild värdering av den efterlevande makens enskilda egendom.

De föreslagna ändringarna har utarbetats efter samråd med chefen för finansdepartementet. Det bör emellertid beaktas att reglerna om arvs- och gåvoskatt f. n. överses av kapitalskatteberedningen och att resultatet av beredningens arbete kan föranleda tekniska ändringar av vad som har föreslagits här.

Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets utlåtande enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av statsrådsprotokollet inhämtas över förslagen till

- 1) *lag om ändring i giftermålsbalken,*
- 2) *lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,*
- 3) *lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,*
- 4) *lag om ändring i föräldrabalken,*

- 5) *lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,*
- 6) *lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,*
- 7) *lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,*
- 8) *lag om ändring i ärvdabalken,*
- 9) *lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521).*

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

1) Förslag

till

Lag

om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning — — — — — lida inskränkning.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till sextusen kronor.

Vad i andra stycket sägs äge dock ej tillämpning, om *efter den döde finnes bröstarvinge*, som ej jämväl är efterlevande makens *avkomling*, eller barn utom *äktenskap*, som har rätt till underhållsbidrag ur *kvarlåtenskapen efter honom*.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, motsvarar *fyra gånger basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring*.

Vad i andra stycket sägs äge dock ej tillämpning, om *den avlidne efterlämnar barn under 16 år* som ej jämväl är efterlevande makens barn.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas vid bodelning med anledning av dödsfall, som inträffar efter ikraftträdandet.

Har äldre giftermålsbalken varit tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden, skall vad som sägs om giftorättsgodset i stället tillämpas på samfällda boet.

¹ Senaste lydelse av 13 kap. 12 § se 1952:333.

2) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal

Härigenom förordnas, att 104 § lagen den 8 april 1927 om försäkringsavtal skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

104 §.

Är förmånstagare — — — dennes kvarlåtenskap.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

Har försäkringstagaren efterlämnat make, bröstarvinge, adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall, där förordnandet hade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente.

I fråga om tjänstegrupplivförsäkring skall andra stycket ej tillämpas på belopp som enligt för försäkringen gällande reglemente eller villkor tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge.

Huru efter — — — — — av 116 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970 och skall tillämpas på försäkringsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

4) Förslag

till

Lag**om ändring i föräldrabalken**

Härigenom förordnas, *dels* att 1 kap. 4 § samt 20 kap. 3, 4, 13 och 13 a §§ föräldrabalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 1 kap. 2 §, 3 kap., 8 kap. 3, 4 och 6 §§, 20 kap. 9 och 11 §§ samt rubriken närmast före 20 kap. 1 § samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 KAP.**2 §.***(Nuvarande lydelse)*

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*b a r n u t o m ä k t e n s k a p*) fastställles *genom dom eller erkännande enligt vad i 3 kap. stadgas.*

(Föreslagen lydelse)

Faderskapet till barn som ej har äktenskaplig börd (*b a r n u t o m ä k t e n s k a p*) fastställles enligt 3 kap.

3 KAP.**Om faderskapet till barn utom äktenskap****1 §.**

Faderskapet till barn utom äktenskap fastställles genom erkännande eller dom.

2 §.

Erkännande av faderskapet till barn utom äktenskap sker skriftligen. Erkännandet skall bevitnas av två personer och skriftligen godkännas av barnavårds mannen eller, om sådan ej är förordnad, barnavårdsnämnden samt av modern eller särskilt förordnad förmyndare för barnet. Har barnet uppnått myndig ålder, skall erkännandet i stället godkännas av barnet självt. Erkännande kan ske även före barnets födelse.

Barnavårds mannen eller barnavårdsnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antagas att mannen är fader till barnet.

¹ Senaste lydelse av 3 kap. 4 § se 1964:324 samt av 20 kap. 3, 9 och 13 §§ se 1958:640.

Visas senare att mannen ej är fader till barnet, skall rätten förklara, att erkännandet saknar verkan.

3 §.

Rätten skall förklara en man vara fader till barn utom äktenskap, om det är utrett att mannen haft samlag med barnets moder under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

4 §.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, då barnavårdsman är förordnad, meddelas i särskild lag.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

8 KAP.

3 §.

För barn utom äktenskap skall barnavårdsman städse förordnas.

Barnavårdsman skall förordnas för barn utom äktenskap, om den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd i riket eller annars vistas här. För annat barn utom äktenskap kan barnavårdsman förordnas på begäran av vårdnadshavaren, om barnet är svensk medborgare.

4 §.

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling, där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd, *eller, om han ej är i riket kyrkobokförd, där han vistas.*

Barnavårdsman förordnas av barnavårdsnämnden i den församling där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd. *Är vårdnadshavaren ej kyrkobokförd i riket, förordnas barnavårdsman av barnavårdsnämnden i den ort där vårdnadshavaren vistas eller, om denne ej vistas i riket, av barnavårdsnämnden i Stockholm.*

Till barnavårdsman — — — — — eller kvinna.

6 §.

Barnavårdsman har — — — — — för barnet.

Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig- Barnavårdsman vare berättigad att erhålla biträde av polismyndig-

(Nuvarande lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar. Om barnavårdsmans rätt att föra talan stadgas i 20 kap.

(Föreslagen lydelse)

het för underhållsskyldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av delgivningar.

20 KAP.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, adoption, vårdnad och underhåll.

Mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, adoption, vårdnad och underhåll.

9 §.

Fråga rörande — — — — — sitt hemvist.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Väckes sådan fråga i mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap, gälla vad i 3 § stadgas. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Talan angående underhåll till barn upptages av rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. *Sådan fråga kan väckas även i mål rörande faderskapet till barn utom äktenskap. Angående talan om underhåll enligt 7 kap. 10 § åt modern till barn utom äktenskap skall vad angående talan om underhåll till barnet är stadgat äga motsvarande tillämpning.*

Vad i — — — — — med äktenskapsmål.

11 §.

I mål om underhåll till barn skall vad i 4 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

I mål om underhåll till barn får modern, om hon har vårdnaden om barnet, föra talan för barnet, även om hon ej uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare för barnet förordnad, har han samma rätt att föra talan för barnet. Även barnavårdsmän får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Underhållsbidrag må — — — av underhållstiden.

Underhåll till — — — — — föreligger därefter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

5) Förslag

till

Lag**om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap**

Härigenom förordnas som följer.

*Lagens tillämpningsområde***1 §**

Denna lag gäller förfarandet vid fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, om barnavårdsman är förordnad.

*Barnavårdsmannens utredning***2 §**

Barnavårdsmannen skall försöka utreda vem som är fader till barnet. För detta ändamål skall han inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Barnavårdsnämnden i annan kommun skall på begäran av barnavårdsmannen biträda denne.

3 §

Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av barnavårdsmannens utredning, bör barnavårdsmannen bereda den som sålunda antages vara fader till barnet tillfälle att erkänna faderskapet.

4 §

Barnavårdsmannen bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara fader till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under tid då barnet kan vara avlat.

5 §

Med barnavårdsnämndens medgivande får barnavårdsmannen lägga ned påbörjad utredning angående faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol, eller

3. av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

6 §

Barnavårds mannen skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet skall antecknas även sådana uppgifter som kan vara av betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Om särskilda skäl ej föranleder annat, skall utredningen vara slutförd inom ett år från barnets födelse.

Rättegången

7 §

Talan om fastställande av faderskapet föres av barnavårds mannen. Även den som har vårdnaden om barnet eller särskilt förordnad förmyndare för barnet får föra sådan talan. Har modern vårdnaden om barnet, får hon föra talan, även om hon ej uppnått myndig ålder.

Barnavårds mannen skall föra talan mot den man eller de män som enligt hans utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kan komma i fråga som fader till barnet.

8 §

På begäran av svarande skall rätten utfärda stämning på man, som ej redan är instämd i målet, och pröva om mannen är fader till barnet. Om sådan begäran gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet om stämningsansökan.

9 §

Är man som skall instämmas död, instämmas de arvingar till den avlidne som anges i 2 kap. 3 § föräldrabalken.

10 §

Talan om faderskapet till barn utom äktenskap väckes vid rätten i den ort där den barnavårdsnämnd som har tillsyn över barnavårds mannens verksamhet finns. Rätten kan förordna att målet skall flyttas över till annan domstol, om det skulle avsevärt underlätta handläggningen av målet.

Är mål om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap anhängigt, kan frågan om faderskapet till barnet prövas endast i detta mål.

Talan om faderskapet får ej slutligen prövas före barnets födelse.

11 §

I samband med att barnavårdsmanen väcker talan om faderskapet skall protokollet över hans utredning ges in till rätten. Väcker annan sådan talan, skall rätten förelägga barnavårdsmanen att ge in protokollet.

Svarande skall delges protokollet i samband med stämningen.

Rätten kan förelägga barnavårdsmanen att fullständiga utredningen om faderskapet.

12 §

Var och en av dem som kan föra talan på barnets vägnar skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Bestämmelserna i 20 kap. 36 § första och andra styckena föräldrabalken gäller i mål om faderskap.

13 §

Rätten skall vaka över att frågan om barnets börd blir tillbörligen utredd.

Vittnesförhör får ej äga rum i syfte att styrka att vittnet haft samlag med modern under tid då barnet kan antagas vara avlat.

Rätten kan besluta att förhandling i målet skall hållas inom stängda dörrar.

14 §

Återkallas talan mot en av flera män, får målet avskrivas i den delen endast om samtliga instämnda män samtycker. Avser återkallelse begäran enligt 8 §, krävs samtycke även från barnet.

Samtidigt med att målet avskrives i viss del skall rätten fatta beslut om rättegångskostnaden i den delen.

15 §

I fråga om rättegångskostnad gäller i stället för 18 kap. 1—7 §§ rättegångsbalken följande.

Part skall bära sin rättegångskostnad, om ej annat följer av denna paragraf.

Oberoende av utgången i målet kan svarande förpliktas att helt eller delvis ersätta annan part dennes rättegångskostnad, om han förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken eller om andra särskilda skäl föreligger.

Har parts ställföreträdare, ombud eller biträde förfarit på sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § rättegångsbalken, kan han förpliktas ersätta kostnad som därigenom vållats annan part oavsett om hans huvudman kan anses som vinnande part eller ej. Rätten kan besluta härom även utan yrkande.

16 §

Föres talan mot dom om faderskap, skall högre rätt pröva domen i vad den avser faderskapsfrågan i hela dess vidd. Erinran härom skall intagas i föreläggande för vade- eller revisionssvarande att inkomma med genmäle.

Finner högre rätt att någon som icke är part i målet skäligen kan komma i fråga som fader till barnet, skall domen på yrkande av part undanröjas och målet i dess helhet för förnyad behandling visas åter till den domstol som först dömt i målet.

Bestämmelserna i 11 § tredje stycket och 12—15 §§ äger motsvarande tillämpning vid målets handläggning i högre rätt.

17 §

För rättegången gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrives i rättegångsbalken eller i annan författning om rättegången i mål där förlikning om saken ej är tillåten.

Vissa bestämmelser om underhållsbidrag

18 §

Talan om underhållsbidrag till barnet eller modern kan föras i mål om faderskap.

Har rätten att avgöra vilken av två eller flera män som är att anse som fader till barnet, får talan om underhållsbidrag ej slutligen prövas innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

19 §

Bestämmelserna i 20 kap. 11 § föräldrabalken gäller när talan om underhållsbidrag föres i mål om faderskap. Är i sådant fall endast en man instämd i målet, äger även bestämmelserna i 20 kap. 12, 39 och 40 §§ samma balk tillämpning.

20 §

Bestämmelse i lag eller annan författning för fall, då rätten enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller till barnets moder, äger, om ej annat särskilt föreskrivits, motsvarande tillämpning, när någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att utge sådant underhåll för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger.

I fråga om verkställighet på grund av sådan handling gäller vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1970.

I fråga om barn utom äktenskap, som fötts före utgången av år 1969, gäller äldre lag beträffande barnavårdsmannens skyldighet att sörja för att barnets börd fastställs. Bestämmelsen i 7 § andra stycket äger dock tillämpning även i sådant fall.

Nuvarande lydelse av 3 kap. föräldrabalken

3 KAP.

Om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

1 §.

Talan om faderskap till barn utom äktenskap väckes mot mannen eller, om han är död, hans arvingar som i 2 kap. 3 § sägs.

Talan må väckas redan före barnets födelse men må icke dessförinnan slutligen prövas.

2 §.

Varder utrett, att mannen haft samlag med modern å tid, då barnet kan vara avlat, skall han anses såsom fader, om det ej är osannolikt att barnet avlats vid samlaget.

3 §.

Vad i 1 § stadgas om talan angående fastställande av faderskap skall äga motsvarande tillämpning å talan om barnets förklarande för trolovningsbarn.

4 §.

Har mannen inför präst som för kyrkoböckerna i den församling, där barnet är kyrkobokfört, eller i tillkallat vittnes närvaro inför notarius publicus eller i handling, som bevitnats av två personer och godkänts av barnavårds mannen eller, om sådan ej finnes, av barnavårdsnämnden, erkänt sig vara fader till barnet, och har erkännandet på enahanda sätt vitsordats av modern, vare det gällande, där ej visas att han ej är barnets fader. Är modern död, eller är hon sinnessjuk, sinnesslö eller å okänd ort, skall erkännandet för att bliva gällande i nu stadgad ordning godkännas av barnets förmyndare eller av barnet själv, om det är myndigt.

Erkännes på sätt nu sagts, att föräldrarna vid barnets avlelse voro trolovade eller att de efter avlelsen ingått trolovning med varandra, vare ock det erkännandet gällande, om det ej visas vara oriktigt.

Erkännande må göras jämväl före barnets födelse.

**Utredningsmannens förslag till
Lag om ändring i föräldrabalken**

Härigenom förordnas, att 3 kap. 1—3 §§ samt 20 kap. 3, 4, 11 och 37 §§ föräldrabalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

3 KAP.

1 §.

(Gällande lydelse)

Talan om *faderskap* till barn utom äktenskap väckes mot mannen *eller, om han är död, hans arvingar som i 2 kap. 3 § sägs.*

Talan må väckas *redan* före barnets födelse men må icke dessförinnan slutligen prövas.

(Föreslagen lydelse)

Talan om *fastställande av faderskapet* till barn utom äktenskap väckes mot mannen. *Sådan talan* må väckas före barnets födelse men må icke dessförinnan slutligen prövas. *Är det ovisst vem av två eller flera som är fader, må talan samtidigt föras mot dem.*

Om den mot vilken talan skolat föras är död, instämmas i stället hans arvingar som i 2 kap. 3 § sägs.

Påstår den, mot vilken talan om fastställande av faderskap väckts, att viss annan man är att anse såsom fader till barnet, skall även den frågan prövas av rätten. Yrkande här om skall framställas i skriftlig inlägga. Om denna gälle i tillämpliga delar vad om stämningsansökan är stadgat. Sedan yrkande varom nu sagts blivit framställt, skall så anses som om talan angående faderskapet väckts jämväl mot den som yrkandet avser. Är denne död, äger vad i andra stycket sägs motsvarande tillämpning.

2 §.

Varder utrett, att mannen haft samlag med modern å tid, då barnet

Den som haft samlag med modern å tid, då barnet kan vara avlat, skall

(Gällande lydelse)

kan vara avlat, skall *han* anses såsom fader, om det ej är osannolikt att barnet avlats vid samlaget.

(Föreslagen lydelse)

anses som fader, om det ej framstår såsom osannolikt att barnet avlats vid samlaget. Är sådant fall för *handen* jämväl beträffande annan, skall *den* för vars faderskap övervägande skäl tala anses som fader.

3 §.

Vad i 1 § stadgas om talan angående fastställande av faderskap skall äga motsvarande tillämpning å talan om barnets förklarande för trolovningsbarn.

Talan om barns förklarande för trolovningsbarn väckes mot mannen eller, om han är död, hans arvingar som i 2 kap. 3 § sägs.

Talan må väckas redan före barnets födelse men må icke dessförinnan slutligen prövas.

20 KAP.

3 §.

Talan rörande faderskapet till barn utom äktenskap eller om barnets egenskap av trolovningsbarn må väckas vid rätten i den ort, där mannen har sitt hemvist eller lägersmålet skett. Är *han* död, må talan väckas vid den rätt, där dödsboet efter honom svarar.

Talan rörande faderskapet till barn utom äktenskap eller om barnets egenskap av trolovningsbarn må väckas *antingen* vid rätten i den ort där mannen har sitt hemvist eller, om han är död, *den rätt där dödsboet efter honom svarar eller ock vid rätten i den ort där lägersmålet skett. Skall talan samtidigt föras mot två eller flera, må talan väckas vid rätten i den ort som med avseende å någon av dem är behörig enligt vad nu sagts.*

Ej må ny talan rörande faderskap, varom redan är rättegång, upptagas till prövning vid annan rätt.

Har talan upptagits av viss domstol och skall i målet prövas vem av två eller flera som är fader, äge domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av part förordna att målet skall överflyttas till annan domstol, vid vilken talan enligt

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

första stycket skulle kunna hava väckts mot någon av männen.

4 §.

I mål — — — — — sådan talan.

Envar, som — — — — — i målet.

Överklagas dom, som givits mot flera män, äger part påkalla att frågan om faderskapet prövas jämväl mot någon av männen som den fullföljda talan icke avser. Yrkande här om skall av vade- eller revisionskärande framställas i fullföljdsinlagen och av svarande part i särskild inlaga, vilken skall hava inkommit till rätten inom tid som är bestämd för avgivande av hans genmäle. Om sådan inlaga gälle i tillämpliga delar vad om vade- eller revisionsinlaga är stadgat.

11 §.

I mål om underhåll till barn skall vad i 4 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

I mål om underhåll till barn skall vad i 4 § *första och andra styckena* stadgas äga motsvarande tillämpning.

Skall, då dom i mål om faderskap överklagats, den högre rätten enligt bestämmelserna i 4 § tredje stycket pröva frågan om faderskapet även mot någon man som den fullföljda talan icke avser, vare rätten skyldig att, om det å barnets vägnar eller av modern yrkas, ompröva domen jämväl i fråga om underhåll till barnet eller underhåll till modern enligt 7 kap. 10 §. Yrkande varom nu sagts skall framställas muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den mot vilken yrkandet riktas skall erhålla del därav.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Underhållsbidrag må — — — — — av underhållstiden.

Underhåll till — — — — — föreligger därefter.

37 §.

I fråga — — — — — motsvarande tillämpning.

Med avseende å rättegångskostnad i mål om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap äger rätten förordna efter vad som med hänsyn till samtliga i målet föreliggande omständigheter finnes skäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 196 .

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 23 september 1969.

Närvarande:

justitierådet	NORDSTRÖM
regeringsrådet	WALBERG
justitierådet	WESTERLIND
justitierådet	ULVESON.

Vid behandlingen av det under 8) upptagna lagförslaget deltagar i stället för justitierådet Westerlind, som på grund av sjukdom ej kunnat närvara vid föredragningen av detta förslag, justitierådet FREDLUND, som därvid inträtt i Westerlinds ställe.

Enligt lagrådet den 6 juni 1969 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 9 maj 1969, har Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande enligt 87 § regeringsformen skall inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,
- 3) lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,
- 4) lag om ändring i föräldrabalken,
- 5) lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
- 6) lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,
- 7) lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
- 8) lag om ändring i ärvdabalken,
- 9) lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521).

Förslagen, som är bilagda detta protokoll, har inför lagrådet föredragits, de under 1), 2), 3) och 8) upptagna av hovrättsassessorn Helga Rossipal samt de övriga av hovrättsassessorn Johan Lind.

Förslagen föranleder följande yttranden.

*Lagrådet:***Allmänna synpunkter**

De remitterade förslagen omfattar tre centrala frågor inom familjerätten, nämligen reglerna om faderskap till utomäktenskapliga barn, efterlevande makes ställning samt arvsrätt för utomäktenskapliga barn efter fader och

fädernefränder. Förslagen upp bärs vart för sig av starka skäl. Sätillvida föreligger emellertid ett samband som förbättringen av efterlevande makes ställning väsentligt underlättar arvsrättsreformen och denna i sin tur ytterligare understryker önskvärdheten av att faderskapsreglerna, såsom föreslagits, blir reformerade så att de ger materiellt riktigare resultat. Till sammans med de av riksdagen hösten 1968 beslutade ändringarna i äktenskapsrätten och de under våren 1969 genomförda ändringarna beträffande myndighetsåldern m. m. innebär de nu framlagda förslagen en betydelsefull reform inom familjerätten.

Lagrådet har inte funnit anledning till erinran mot förslagens huvudgrunder. Vad särskilt angår frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt vill lagrådet uttala sin tillfredsställelse över att en positiv lösning — som var nära att genomföras redan 1917 — nu är i sikte. Lagrådet delar departementschefens uppfattning, att denna reform inte bör begränsas till barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Det skulle annars dröja mycket länge innan reformen skulle få någon egentlig betydelse. De nya reglerna bör därför, såsom föreslagits, gälla även tidigare födda barn, och inskränkningar härvidlag bör endast föreskrivas i den mån det är påkallat för att erhålla en smidig och praktisk tillämpning. De svårigheter som mött vid utformningen av övergångsbestämmelserna har kunnat bemästras.

Även de andra reformförslagen synes ha fått en i allt väsentligt godtagbar utformning. Från lagteknisk synpunkt kan visserligen invändas, att de nya bestämmelserna om fastställande av faderskap borde ha sin plats i 20 kap. FB, som hittills omfattat alla särskilda processuella regler inom balkens område. På grund härav kan också vissa svårigheter tänkas uppstå, om i något enstaka fall faderskapstalan anställs utan medverkan av barnavårdsman. De tekniska svårigheterna att på lämpligt sätt infoga de nya reglerna i 20 kap. FB är emellertid betydande. Då en allmän översyn av familjerätten nyligen igångsatts, kan förslagen i viss mån ses som ett provisorium. Lagrådet kan därför godtaga, att de nya reglerna om fastställande av faderskap på föreslaget sätt placeras i en särskild lag.

De nu framlagda förslagen kommer att kräva åtskilliga förberedelser före ikraftträdandet. Viktigt är sålunda, att barnavårdsmännen görs förtrogna med sina nya uppgifter i fråga om fastställande av faderskap. Omläggningen av reglerna härom får även uppmärksammas av domstolar och advokater, särskilt i vad angår redan anhängiggjorda faderskapsprocesser. Uppläggningsen av sådana processer kan behöva ändras genom att ytterligare tänkbara fäder indrages, igångsatt utredning om barns förklarande för trolovningsbarn kan i regel avbrytas o. s. v. För barnavårdsmännens del tillkommer uppgiften att tillse att anteckning om utomäktenskapliga barn görs i fädernas personakter. Barn, som inte längre har barnavårdsman, får själva eller genom vårdnadshavaren vidta sådan åtgärd. Å andra sidan

får man räkna med ett legitimt behov på många håll att i anledning av den nytillkomna arvsrätten för utomäktenskapliga barn upprätta eller ändra testamenten eller jämka förmånstagarförordnanden, i all synnerhet för att tillgodose efterlevande hustrus intressen.

Den tid som kommer att stå till förfogande för dessa förberedelser från riksdagens beslut under höstsessionen 1969 fram till den föreslagna dagen för ikraftträdandet, den 1 januari 1970, är enligt lagrådets mening för kort. Risk föreligger, att förberedelserna inte hinns med eller att behovet av sådana inte observeras i tid. Lagrådet hemställer därför, att ikraftträdandet — bortsett från den under 3) upptagna förlängningslagen — skjuts upp till den 1 juli 1970. Erinras kan, att 1958 års ärvdabalk antogs av riksdagen på hösten 1958 och trädde i kraft den 1 juli 1959.

Uppskovet bör givetvis inte gälla den planerade ordningen beträffande antecknande av utomäktenskapliga barn i faderns personakt. Bestämmelser härom bör träda i kraft så snart som möjligt, just för att förberedelse-tiden skall bli tillräcklig.

I övrigt har lagrådet ej funnit anledning till andra erinringar mot förslagen än som anges i det följande.

Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

Av förslaget framgår inte hur man skall förfara, om det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet ändrats innan bodelning sker. Lagtextens avfattning för dock närmast tanken till att det vid tiden för bodelningen gällande basbeloppet skulle vara bestämmande. Det är under alla förhållanden angeläget att någon tvekan om bestämmelsens innebörd på denna punkt inte skall behöva uppkomma. Emellertid talar enligt lagrådets mening starka praktiska skäl för att det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet skall bli bestämmande. Beloppet blir från början fixerat och inte beroende av tidpunkten för bodelningen. Det är f. ö. inte ovanligt, att bodelning helt underlåts till dess även den efterlevande gått bort. Spekulationer i att öka den efterlevandes andel genom att förhala bodelningen förhindras. Basbeloppet vid tiden för dödsfallet är också redan enligt förslaget avgörande vid den schematiska bodelning som normalt ligger till grund för arvsskattens bestämmande. Av dessa skäl hemställer lagrådet, att lagtexten omformuleras så, att värdet av den ifrågavarande egendomen skall motsvara »fyra gånger det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring».

Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen

Genom bestämmelsen i det föreslagna nya tredje stycket i 104 § undantages tjänstegrupplivförsäkringar med efterlevande make, hustru i sam-

vetsäktenskap eller bröstarvinge som förmånstagare från den avräkning för att tillgodose giftoräts- och laglotsanspråk m. m. som eljest är föreskriven i andra stycket. Undantagsregeln förutsätter, att någon avvikelse inte skett från vad som enligt reglemente och standardvillkor gäller i fråga om förmånstagare. Denna begränsning synes väl snäv. Om försäkringsbeloppet skall tillfalla personer inom den angivna kretsen, behöver det inte möta betänkligheter att låta beloppet utgå ograverat, även om den försäkrade gjort avvikelse från standardvillkoren genom särskilt förmånstagarförordnande. Härigenom skulle också viss förenkling vinnas. Lagrådet hemställer därför, att tredje styckets avfattning ändras så, att det avser »belopp som på grund av försäkringen tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge».

Förslaget till lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap

5 §

Av lagen framgår att det är en tjänsteplikt för barnavårds mannen att så långt möjligt fullfölja sitt utredningsarbete för att få faderskapet till ett utomäktenskapligt barn fastställt. Att så sker är ett starkt intresse för barnet men också betydelsefullt från allmän synpunkt.

Helt utan undantag kan denna regel dock inte vara. Utredningen bör få läggas ned, om den framstår som meningslös eller rentav skadlig för moder eller barn. Däremot får givetvis hänsyn till de inblandade männen eller någon av dem inte spela in.

Lagrådet har inte någon erinran mot att utredningen får läggas ned i de fall som anges i paragrafen. Enligt lagrådets mening talar emellertid starka skäl för att utredningen skall kunna läggas ned i ytterligare ett fall, nämligen då barnet adopteras. Adoptionen innebär, att alla band med föräldrarna klipps av; adoptivföräldrarna träder helt i de naturliga föräldrarnas ställe. Om faderskapet inte föranleder tvekan, bör det fastställas, och fadern bör då få yttra sig i adoptionsfrågan. I mera komplicerade fall framstår det emellertid som meningslöst att fullfölja utredningen och eventuellt anhängiggöra process för att få faderskapet fastställt. Visserligen skulle i något fall kunna hävdas att den fortsatta utredningen är till men för barnet; nedläggning skulle då kunna beslutas enligt den föreslagna punkt 3. För att bestämmelserna skall fylla sitt syfte är det emellertid viktigt att de inte tolkas extensivt. Flertalet adoptionsfall torde därför falla utanför tillämpningsområdet för punkt 3.

Rätten att besluta om att lägga ned utredningen bör lämpligen anknytas till det förhållandet att erforderligt samtycke till adoption föreligger. Kommer adoptionen inte till stånd eller bortfaller andra skäl som medfört att utredningen ansetts meningslös eller skadlig för moder eller barn, skall utredningen givetvis tas upp på nytt.

På grund av det anförda får lagrådet hemställa, att lagrummet kompletteras med en bestämmelse om rätt att lägga ned utredningen i fall av adoption. Bestämmelsen synes lämpligen kunna införas som en ny punkt 3 före den i remissprotokollet föreslagna, vilken i följd härav bör betecknas såsom punkt 4. Bestämmelsen föreslås få följande lydelse: »— — — 3. föreligger samtycke av modern eller särskilt förordnad förmyndare enligt 4 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken till adoption av barnet, eller — — —».

18 §

Paragrafens första stycke innefattar en forumregel; den domstol som tar upp talan om faderskapet till barn utom äktenskap (jfr 10 §) är behörig att i samband därmed också ta upp talan om underhållsbidrag till barnet eller modern. Allmänna processuella grundsatser för dispositiva tvistemål — t. ex. i fråga om bevisningen — skall emellertid tillämpas beträffande underhållstalan även när den förs i samband med mål om faderskap. Rättegångsbestämmelserna i närmast föregående avsnitt, 7—17 §§, gäller alltså inte i den delen.

Enligt lagrådets mening kan det vara lämpligt att ge uttryck åt underhållstalans självständiga karaktär genom att använda formuleringen: »Talan om underhållsbidrag — — — kan föras i samband med mål om faderskap» (jfr RB 22: 1). Samma formulering bör då väljas också i 19 § och i 20 kap. 9 § andra stycket FB.

20 §

Till denna paragraf har förts över vad som nu står i 20 kap. 13 a § första och andra styckena FB. Därvid har emellertid det sakliga innehållet ändrats i ett väsentligt hänseende. Den viktigaste praktiska innebörden av regeln i 13 a § första stycket om principiell likställighet mellan provisorisk förbindelse och interimistiskt beslut får anses vara, att bestämmelserna i 20 kap. 13 § FB om återbetalning av allmänna medel blir tillämpliga på de provisoriska förbindelserna, med vissa modifikationer som föreskrivs i tredje stycket av 13 a § (se SOU 1964: 57 s. 303 ff. och prop. 1968: 130 s. 170 f.). Enligt det remitterade förslaget skall hela komplexet av regler om rätt att av allmänna medel få ersättning för utgivna underhållsbidrag föras över till en särskild lag. Den praktiska betydelsen av regeln om likställighet mellan provisorisk förbindelse och interimistiskt beslut blir då begränsad, och regelns innebörd blir mindre klar.

Lagrådet förordar, att den viktiga regeln om verkställighet på grund av provisorisk förbindelse skjuts fram som första stycke och att i paragrafen skrivs in en uttrycklig hänvisning till bestämmelserna om rätt att få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag. Paragrafen skulle då lämpligen kunna få följande lydelse:

»När någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig

att utge underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt föräldrabalken.

Beträffande åtagande som nyss sagts skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall, då rätten enligt 20 kap. 12 § föräldrabalken meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn utom äktenskap eller barnets moder.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag är särskilda bestämmelser meddelade.»

Övergångsbestämmelserna

Även om gällande bestämmelser om trolvningsbarn upphävs, kommer egenskapen av trolvningsbarn att övergångsvis få viss rättslig betydelse även i framtiden. Så kan bli fallet t. o. m. i fråga om barn som föds efter den nya lagstiftningens ikraftträdande, nämligen om dess fader har avlidit före ikraftträdandet.

Frågan om ett barn är trolvningsbarn eller ej kan i och för sig komma under bedömande som prejudicialfråga i en arvsprocess. Starka praktiska skäl talar emellertid för att talan om barnets egenskap av trolvningsbarn — när det finns behov av att den egenskapen fastställs — också kan föras i anslutning till talan om själva faderskapet. Det gäller att åstadkomma en forumregel som gör denna ordning möjlig.

Lagrådet förordar att till de i förslaget upptagna övergångsbestämmelserna fogas ett nytt stycke av följande lydelse: I mål om faderskap till barn utom äktenskap kan talan om barnets egenskap av trolvningsbarn enligt äldre lag upptagas till prövning, om barnet är fött före nya lagens ikraftträdande eller den uppgivne fadern har avlidit före ikraftträdandet.

Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

Övergångsbestämmelserna

Den i punkt 2 upptagna regeln att äldre lag skall gälla, när arvlåtaren har avlidit före nya lagens ikraftträdande, uttrycker en inom successionsrätten vedertagen princip och får i och för sig anses självklar. Det kan förtjäna framhållas, att arvlåtaren i sekundosuccessionsfall är den först avlidne och inte den i vars dödsbo sekundosuccessorn sedermera kan bli delägare (jfr 18 kap. 1 § andra st. ÄB).

Regeringsrådet Walberg:

Jag ansluter mig helt till vad lagrådet yttrat angående införande av arvsrätt för utomäktenskapliga barn. I vad angår övergången bör riktpunkten

vara, att barn, som fötts före ikraftträdandet, skall få samma möjligheter att ärva sina fäder som de senare födda. Däremot föreligger det inte samma starka motiv att åstadkomma full arvsrätt mellan barnen och deras fädernefränder. En sådan arvsrätt kommer — med reell betydelse endast i ett fåtal fall — att komplicera många boutredningar och utbetalningar av försäkringsbelopp. Bl. a. erfordras undersökningar av personakterna för män, som avlidit före ikraftträdandet. Om anteckningar rörande utomäktenskapligt barn inte anträffas, återstår möjligheterna till tvister, som grundas på att barnets existens skulle vara känd, tvister som kan kräva omfattande och dyrbara utredningar. En lämplig lösning bör enligt min mening vara, att man för de utomäktenskapliga barn som fötts före ikraftträdandet inför samma regler som nu gäller för trolovningsbarn, d. v. s. barnen och deras avkomlingar ärver fadern och vice versa. Punkt 3 av övergångsbestämmelserna skulle då få följande lydelse:

»3. Är barn utom äktenskap fött innan nya lagen trätt i kraft, skall barnet eller dess avkomlingar taga arv efter fadern och fadern efter barnet eller dess avkomlingar, om antingen arvsrätt enligt äldre lag skulle ha förelegat mellan fadern och barnet eller också annan dödsbodelägare eller boutredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om barnet eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för fadern. I övrigt äger arvsrätt ej rum mellan barnet och dess avkomlingar, å ena, samt fadern och hans släktingar, å andra sidan.»

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 26 september 1969.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, LÖFBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslagen till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal,
- 3) lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,
- 4) lag om ändring i föräldrabalken,
- 5) lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap,
- 6) lag om ändring i lagen den 12 december 1958 (nr 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,
- 7) lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag,
- 8) lag om ändring i ärvdabalken,
- 9) lag om ändring i namnlagen den 11 oktober 1963 (nr 521).

Föredraganden redogör för lagrådets utlåtande och anför.

Lagrådet har inte haft något att erinra mot huvudgrunderna i de remitterade förslagen. Detta gäller såväl förslagen om förbättrad ställning vid bodelning för efterlevande make och nya regler för fastställande av faderskap till barn utom äktenskap som förslaget om full likställighet i arvsrättshänseende mellan olika kategorier av barn. Lagrådet har emellertid hemställt att ikraftträdandet av reformen skall uppskjutas till den 1 juli 1970 för att bereda både myndigheter och enskilda utrymme för olika förberedelseåtgärder.

Enligt min mening är det angeläget att genomförandet av den nu aktuella reformen inte fördröjs. Såsom lagrådet framhållit är det önskvärt att all-

mänheten, myndigheter, banker, försäkringsbolag och advokater får kännedom om innehållet i den nya lagstiftningen i tillräcklig tid före ikraftträdandet. Särskilda åtgärder förbereds därför i justitiedepartementet för att sörja för en god information och en smidig tillämpning av lagstiftningen redan från början. Med hänsyn härtill anser jag inte att det finns tillräckliga skäl för ett uppskov och är alltså inte beredd att frånga mitt förslag att lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 1970.

I övrigt kan jag ansluta mig i sak till de ändringar i de remitterade lagtexterna som lagrådet har förordat. Därutöver bör även göras vissa redaktionella jämkningar.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga *dels* de av lagrådet granskade förslagen med vidtagna ändringar, *dels* det vid statsrådsprotokollet den 9 maj 1969 fogade förslaget till

10) *förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1941 (nr 416) om arvsskatt och gåvoskatt.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehållsförteckning

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag av statsrådsprotokollet den 9 maj 1969	22
Inledning	22
Efterlevande makes ställning	23
Nuvarande ordning m. m.	23
Vissa statistiska uppgifter	27
Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m.	28
Familjerättskommittén	30
Remissyttrandena	32
Faderskap till barn utom äktenskap	33
Nuvarande ordning m. m.	33
Statistiska uppgifter	36
Medicinsk-biologisk utredning vid faderskapsbestämning	37
Historik	39
Ärvdabalkssakkunnigas förslag m. m.	42
1965 års förslag	45
Remissyttrandena	48
Arvsrätt för barn utom äktenskap	58
Nuvarande ordning m. m.	58
Tidigare reformförslag	59
Familjerättskommittén	67
Remissyttrandena	67
Vissa särskilda frågor	70
Utomäktenskapliga barns släktnamn	70
Trolovningsbarn	72
Departementschefen	73
Inledning	73
Efterlevande makes ställning	75
Faderskap till barn utom äktenskap	78
Arvsrätt för barn utom äktenskap	89
Vissa särskilda frågor	94
Upprättade författningsförslag	95
Specialmotivering	95
Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen	95
Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	100
Förslaget till lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap	102
Förslaget till lag om ändring i lagen angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap	125

Förslaget till lag om ersättning i vissa fall för utgivna underhålls- bidrag	126
Förslaget till förordning om ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt	129
Hemställan	131
Bilaga 1: Upprättade författningsförslag	133
Bilaga 2: Nuvarande lydelse av 3 kap. föräldrabalken	143
Bilaga 3: Utredningsmannens förslag till lag om ändring i föräldra- balken	144
Utdrag av lagrådets protokoll den 23 september 1969	148
Utdrag av statsrådsprotokollet den 26 september 1969	155